

Privat foto fra hagesenteret i
Khayelitsha 4. april 2019

KUNSTNEREN, JORDEN OG HAGESENTERET

-En etnografisk studie av bærekraftighet i en marginalisert
kontekst

MARIE BERGE STAALAND

UiO : **Sosialantropologisk institutt**
Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Masteroppgave | Vår 2020

Kunstneren, jorden og hagesenteret -En etnografisk studie av bærekraftighet i en marginalisert kontekst

Masteroppgave i sosialantropologi

Av Marie Berge Staland

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Oslo

Vår 2020

Sammendrag

Denne avhandlingen er basert på et fem måneders feltarbeid i Cape Town, Sør-Afrika, våren 2019. Feltarbeidet er utført i et hagesenter i townshipen Khayelitsha, som er en rasemessig avgrenset bydel konstruert av apartheid-regimet i Sør-Afrika. Formålet med feltarbeidet var i utgangspunktet å finne ut hvordan vannmangelen påvirket lokalbefolkningen i Cape Town i post-vannkrisetid. Underveis i feltarbeidet viste det seg imidlertid at mennesker som lever i en marginalisert kontekst har konstant begrenset tilgang til vann, samtidig som de fleste jeg møtte hadde en opplevelse av at vannmangelen var «over». Under feltarbeidet erfarte jeg også at hagesenteret hadde andre utfordringer knyttet til ressurser, enn kun vann. Det har ført til at oppgaven har endret seg fra et fokus på vannmangel i etterkant av en krise, til en studie av ressurstilgang og bærekraft i en marginalisert urban kontekst.

I oppgaven retter jeg fokuset på «bærekraftighet», og utfordrer ideen om at fattigdom og bærekraftighet er uforenlig. Informantene mine var opptatt av at hagesenteret måtte være bærekraftig og med det mente de at det måtte klare seg selv. De påpekte at mennesker som lever i en marginalisert kontekst får lite hjelp fra myndighetene og derfor er de nødt til å jobbe for å være selvstendige. Bærekraft var med andre ord et begrep som oppstod i felt og ikke noe jeg selv hadde planlagt å fokusere på i forkant av feltarbeidet.

I kapittelet «Hagesenteret, «make gardening cool» og «the soil artist»» introduserer jeg feltet og beskriver ideologien bak hagesenteret, samt «soil artisten» Bandiles filosofi om jorden og hagesenteret. Jeg belyser videre forholdet hagesenteret har til vann etter vannkrisa og viser hvordan en filosofi om bærekraftighet kommer til uttrykk gjennom Bandiles mål om å «gjøre hagearbeid kult». Kapittelet «Markedet- en arena for utveksling og gevinst» setter fokus på markedet som Bandile arrangerer i samarbeid med noen studenter fra et universitet i Cape Town. Her utforsker jeg hvordan et mål om kulturutveksling kombineres med markedet som arena for å skaffe kapital, nettverk og ressurser. Utveksling og gevinst er to alternative tilnærmelser til bærekraft, som gjennom markedet forenes. I kapittelet «Lokalsamfunnet, «Home Gardens» og «gjøre bærekraft kult»» introduserer jeg lokalsamfunnet som hagesenteret er en del av og setter Bandiles mål om å «gjøre bærekraft kult» inn i en større, dog lokal, kontekst. Det belyser hagesenterets rolle i lokalsamfunnet og hvordan hagesenteret er bærekraftig i motsetning til hjemmehager.

Det handler om at hagesenterets tilnærming til bærekraft er at de skal overleve og bli selvstendige. Det viser seg imidlertid at hagesenteret ikke er bærekraftig alene. Det er avhengig av kapital, utveksling, samarbeid og nettverk, og klarer seg med andre ord ikke helt alene.

Forord

Først og fremst ønsker jeg å takke informantene mine i Khayelitsha, og alle menneskene jeg møtte i løpet av feltarbeidet, som hjalp meg med alt fra tilgang til støttende ord når motgangen var størst. Takk til Anna for gode ord og samtaler når feltarbeidet var på sitt mest utfordrende og frustrerende.

Jeg vil også gi en stor takk til veilederen min Mari Haugaa Engh, som har vært en stor hjelp både i forberedelsene til feltarbeidet, underveis i feltarbeidet og i skrivingen av masteroppgaven. Uten deg hadde jeg aldri kommet i mål.

Jeg vil også takke familien min, som har kommet med støttende ord, hjulpet med korrekturlesing og klart å holde motivasjonen min oppe gjennom hele prosessen. En spesiell takk til Ingrid for korrekturlesing og gode innspill. Sist, men ikke minst vil jeg takke samboeren min Christian for all hjelp, kloke ord og motivasjon underveis i skriveprosessen.

Til slutt ønsker jeg å dedikere oppgaven til bestefar, som var interessert i feltarbeidet og oppgaven min helt til siste slutt. Han har vært en stor inspirasjonskilde og kanskje hovedgrunnen til at jeg dro til Afrika i første omgang. Hans fortellinger fra Zambia inspirerte meg til å oppleve verden, noe som resulterte i feltarbeidet i Sør- Afrika våren 2019.

Prolog

Det første som slår meg når vi ankommer hagesenteret er hvor stille det er og at det ikke minner mye om det hektiske livet utenfor. Det er også slående vakkert, med håndlagde møbler, et pingpongbord og blomster. Bandile, informanten min, forklarer meg at hagen består av forskjellige avdelinger, der den ene avdelingen har eksotiske planter, den andre har vanlige planter og helt i enden av hagen har de en liten avdeling med vindruer. Han gir meg beskjed om å gå meg en tur i hagen for å «get to know those plants». Jeg benytter anledningen til å gå en tur mens jeg tar litt bilder av hagesenteret.

Etter at jeg har gått meg en runde begynner barna å komme. Hagesenteret arrangerer ettermiddagsaktiviteter for lokale skolebarn i alderen 6-15 år og i dag består aktiviteten av å bake bananbrød. Jeg har fått i oppgave å fotografere seansen for at hagesenteret skal kunne bruke bildene på instagram- og facebookprofilen sin.

-Utdrag fra mitt første møte med hagesenteret jeg gjorde feltarbeid i.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	iii
Prolog	vii
Innledning – Tematikk og veien ut i felt	1
Bærekraft.....	4
Problemstilling.....	5
Kapitteloversikt.....	6
Kort om geografisk- og historisk kontekst	8
Å leve i en kontekst preget av krise	8
Sør-Afrika.....	8
Apartheidepoken	9
Cape Town.....	11
Khayelitsha.....	11
Metode	13
Hva er sosialantropologi?.....	13
Kvalitativ forskning	13
Hvorfor trenger vi sosialantropologi?	15
Feltarbeid og kunnskapsproduksjon.....	15
Mitt feltarbeid.....	16
Tilgang og utfordringer knyttet til felt.....	18
Status og rolle i felt	19
Språk.....	20
Deltakende observasjon og uformelle samtaler	21
Intervju.....	22
Relevante etiske vurderinger	23
Hagesenteret, «make gardening cool» og «the soil artist»	26
Hagesenteret	26
Ansatte i hagesenteret.....	28
Utfordringer knyttet til vann og vanntilgang.....	32
Aktivitene i hagesenteret.....	34
«Make gardening cool»	36
“The soil”	38
«The soil Artist».....	39
Virkelighetsflukt.....	41
Markedet - en arena for utveksling og gevinst	45

«Folkets helsemarkedet».....	45
Et sted der kulturutveksling oppstår.....	46
Er markedet en opptreden?.....	49
Kapital, nettverk og ressurser.....	51
Markedsføring av markedet.....	53
Planter som mat, medisin og gave.....	54
Lokalsamfunnet, «Home Gardens» og «gjøre bærekraft kult».....	56
Hagesenterets nettverk.....	56
Utfordringer knyttet til sikkerhet.....	57
«Home gardens».....	58
Økonomisk bistand.....	60
Samarbeid.....	61
«Å gjøre bærekraft kult».....	62
Avslutning.....	66
Personlige feltefaringer.....	69
Litteraturliste.....	73

Innledning – Tematikk og veien ut i felt

Januar 2018 dro jeg med kusinen min til Cape Town, hovedstad i Western Cape provinsen i Sør-Afrika («Cape Town», 2019). Vi dro dit for å besøke besteforeldrene mine, som ferierte der. Jeg har vært i Cape Town før og ønsket meg en ferietur før innspurten av bachelorskrivingen. Da jeg kom ned merket jeg at mye hadde forandret seg siden jeg var der første gang i 2012. Det var vannmangel og overalt i turistområdene var det plakater med oppfordring om å spare vann. De oppfordret oss for eksempel til å bruke håndsprit, istedenfor såpe og vann, for å vaske hendene på de offentlige toalettene. Vel vitende om at jeg skulle starte på master i sosialantropologi høsten etter, begynte tanken på et mulig feltarbeid i Cape Town å melde seg. Utover våren 2018 fulgte jeg med på situasjonen og hvordan de telte ned til «Day Zero», som var dagen byen kom til å gå helt tom for vann (Rodina, 2019, s.1). Heldigvis, som følge av blant annet vannrasjonering, drastiske tiltak i kommunalt vannforbruk, overføringer fra landbrukssektoren, beredskapsplanlegging og til slutt regn, klarte Cape Town å unngå «Day Zero» (Rodina, 2019, s.1). «Day Zero» var den estimerte dagen der flertallet av Cape Town sine innbyggere ville være uten innlagt vann i minimum 150 dager og kun få tilgang til 25 liter per person ved et av Cape Towns 200 samlepunkter (SOUTH AFRICA: Cape Town Water Supply Crisis, 2018, s. 22000).

Hvilken krise?

Siden holdningene til vann og vannkrisen viste seg å være annerledes enn det jeg så for meg da jeg dro på feltarbeid har oppgaven endret noe fokus. Det ble mer interessant å se på hvordan folk forholder seg til vann «etter vannkrisen», enn hvordan de forholder seg til vann i en konstant vannkrise. Oppgaven endte også med å utvide seg til ressurser generelt og ikke kun vann, siden menneskene jeg møtte ikke var så opptatt av vann i seg selv. Det handlet mer om å overleve og få hagesenteret «bærekraftig». Derfor er bærekraft et viktig tema i oppgaven. Ressurser innebærer også aspekter som økonomi og mennesker, så vel som naturressurser. For at et hagesenter som det jeg fulgte i Khayelitsha skal klare å overleve (være bærekraftig), er det avhengig av både tilgang til naturressurser, økonomisk bistand/ inntekt, arbeidskraft og selvstendighet. Dette er aspekter som diskuteres videre i de neste kapitlene. I mitt feltarbeid oppstod fokuset på bærekraft i feltet og ikke fra min egen problemstilling, som jeg skrev før jeg reiste. Dette viser hvordan min oppgave og mitt fokus har direkte utspring i det jeg hørte, så, lærte og analyserte i feltet.

Da jeg var i Cape Town i 2018 snakket alle om «Day zero», men få snakket om hvem det var krise for eller hvem denne krisen rammet. Det ble etter hvert en mye omtalt sak internasjonalt siden Cape Town var den første storbyen i verden som kunne gå helt tom for vann. Det som imidlertid ikke ble

like mye omtalt var at lenge før krisen levde store deler av Sør-Afrikas befolkning med vannkrise. Menneskene jeg gjorde feltarbeid hos bor i uformelle bosettinger, uten innlagt vann i husholdet. Mange må gå mellom 20 og 200 meter for å hente vann eller bruke toalettet, noe som gjør det vanskelig å bruke mer enn regjeringens anbefalinger om 50 liter om dagen. Dette reiser spørsmål som hvilke tanker og tilnærmelser mennesker som lever i en marginalisert kontekst har til vann. Det sier også noe om hvem det må være krise for før man snakker om det.

Underveis i feltarbeidet viste det seg at de fleste omtalte vannkrisen som noe som var «over». Det var noe mange hevdet de var *ferdige* med og det ble derfor utfordrende å gjøre feltarbeid på vannkrisen isolert sett. Da jeg stilte spørsmål til informanter for å finne ut hvordan vannkrisen påvirket lokalbefolkningen hevdet mange at det tidligere var svært ille, men at det våren 2019 begynte å bedre seg. Jeg fikk inntrykk av at mange følte at de igjen kunne leve som normalt. De fleste menneskene jeg møtte, som var bosatt i townships, levde med begrenset tilgang til vann før vannkrisen inntraff. Det innebærer at de verken før eller under vannkrisen brukte mer vann enn myndighetenes anbefalinger. Dette kommer av at Khayelitsha er preget av dårlig infrastruktur og mange har derfor verken innlagt vann eller sanitæranlegg i husholdet (Super, 2016, s.451).

Utover i feltarbeidet ble det tydelig at det for hagesenteret var viktig å få tilgang til alle ressurser, både naturressurser og økonomiske/ materielle ressurser. Det handlet ikke bare om tilgang til vann, som var utgangspunktet for feltarbeidet mitt. Derfor endret oppgaven seg fra å handle om vann til å handle om ressurser. Spørsmål som meldte seg underveis i feltarbeidet omhandlet hvordan hagesenteret skaffer tilgang til ressurser som vann, frø, jord, penger og nettverk. Derfor har tematikken for oppgaven endret seg fra å dreie seg om vannkrisen til å se på ressurstilgang og tilnærmingen informantene mine har til ressurser.

«Startvansker»

Da jeg satte meg på flyet med snuten mot Cape Town den 15. januar 2019 var det ikke lengre snakk om «Day Zero», men som følge av at det var sommer og frykt for en ny tørkeperiode var vannmangel fortsatt et aktuelt tema. Jeg hadde i forberedelsen av feltarbeidet avtalt med NGOen «Bøndernes hjelp», som drev med jordbruk i townshipene utenfor Cape Town, at jeg skulle være frivillig hos dem for å samle inn data. «Bøndernes Hjelp» er ikke NGOens ekte navn, men brukes her for anonymisering. Grunnen til at jeg ønsket å starte feltarbeidet mitt i «Bøndernes Hjelp» var at jordbruk var en håndfast måte å se på vannmangel på. Bønder er helt avhengige av vann for å få avlingene til å gro og derfor ble jordbruk et naturlig sted å starte.

Formålet til «Bøndernes Hjelp» er å hjelpe bønder som driver med jordbruk i townshipene Nyanga, Khayelitsha og Philippi. Organisasjonen sørger for opptrening av bøndene, skaffer tilgang til

ressurser og tilgang til et marked der bøndene kan selge det de dyrker i townshipene. Planen var at jeg skulle ta bilder og styre organisasjonens profil på sosiale medier, mot at jeg fikk bli med til townshipene og intervju bøndene der. Tanken var at dette var en trygg måte å komme inn i felt på, samtidig som jeg fikk gitt noe tilbake til organisasjonen. Utfordringene oppstod imidlertid fort etter oppstart. Jeg ble plassert på hovedkontoret og i løpet av tre uker i organisasjonen fikk jeg kun besøkt hagesentrene en gang. Da jeg tok det opp med lederen for organisasjonen argumenterte hen for at de ikke hadde plass i bilen, råd eller tid til å ta meg med ut til de ulike townshipene. Dette førte til at jeg ikke fikk den tilgangen til feltet som jeg var avhengig av for å kunne gjøre feltarbeid på vannmangelen og jeg bestemte meg derfor for å slutte i «Bøndernes Hjelp».

Da jeg hadde sluttet i organisasjonen måtte jeg finne noen andre som drev med jordbruk i Cape Town-området, som jeg kunne gjøre feltarbeid hos. Jeg begynte å søke på internett etter lokale som drev med jordbruk i- og rundt Cape Town. Etter flere avslag fikk jeg kontakt med grunnleggeren av et hagesenter i Khayelitsha. Han var positiv til å møte meg for å høre om feltarbeidet og allerede uken etter møttes vi på en kaffebar i Long Street. Jeg fortalte om masteroppgaven min og vi ble enige om at jeg skulle få gjennomføre feltarbeidet i hagesenteret hans, mot at jeg tok bilder og hjalp han med sosiale medier.

Det å ende opp med å bytte organisasjon eller område i løpet av feltarbeid er noe mange antropologer opplever. Ifølge Hagen & Skorpen (2016) får mange antropologer startvansker og de argumenterer for at dersom man ikke får tilgang gjennom én relasjon må man forsøke gjennom en annen (Hagen & Skorpen, 2016, s.49). Selv om jeg endte med å bytte organisasjon var det likevel både lærerikt og verdifullt for meg. Det er også begrenset hvor mye man klarer å planlegge et feltarbeid fra et annet land og det er nok derfor mange ender opp med å måtte bytte organisasjon eller sted underveis i feltarbeidet.

Fra mars og frem til midten av juni gjorde jeg feltarbeid i hagesenteret i Khayelitsha. Grunnleggeren av hagesenteret, som jeg her har valgt å kalle Bandile, ble hovedinformanten min. Dagene gikk ut på at Bandile møtte meg ved taxiplassen som ligger et steinkast fra hagesenteret og at vi sammen gikk til hagesenteret. I hagesenteret hjalp jeg til med forefallende arbeid og tok bilder av aktiviteter som ble arrangert for elevene ved skolen. Hagesenteret ligger ved siden av en grunnskole og mange av barna som bruker hagesenteret går på denne skolen. Vi gikk også turer rundt i lokalområdet og jeg fikk følge Bandile på noen av møtene han deltok på i forbindelse med ulike samarbeid og prosjekter.

BÆREKRAFT

Et begrep som jeg tidlig ble introdusert for under feltarbeidet i hagesenteret var «sustainability», som kan oversettes til «bærekraft». Bandile var opptatt av at hagesenteret måtte være bærekraftig og med det mente han at det måtte klare seg selv. Han hevdet at det var nettopp det faktum at hagesenteret er bærekraftig som gjorde at det overlevde vannkrisen som preget Cape Town-området i 2017/2018.

Det mange forbinder med bærekraft er FNs bærekraftsmål. FN definerer bærekraftig utvikling som «utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov» (FN, 2019). I denne definisjonen er det lagt særlig vekt på fattiges behov for å få oppfylt grunnleggende rettigheter og mulighet til et bedre liv. Den legger også vekt på at det finnes grenser for hva naturen kan levere i dag uten at det går utover det den kan levere i fremtiden (FN, 2019). FNs bærekraftsmål går ut på at man har en felles internasjonal arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. Målene er delt inn i ulike kategorier. En av disse kategoriene er å sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold til alle. Dette innebærer blant annet at alle skal ha tilgang til trygge vannkilder og tilgang til rent drikkevann (FN, 2020). Khayelitsha er et av de områdene i verden som ikke har tilgang på trygge vannkilder eller rent drikkevann (Super, 2016, s.451). Dette er med andre ord en av utfordringene hagesenteret og mennesker bosatt i Khayelitsha står ovenfor.

Det jeg ønsker å belyse med denne oppgaven er at bærekraft ikke bare er noe Vesten bryr seg om, til tross for at bærekraft er sett på som uforenlig med fattigdom (Utenriksdepartementet, 2002). For menneskene jeg studerte handler bærekraft om å klare seg selv og det er det jeg ønsker å vise med denne avhandlingen. Bærekraft er alt som får hagesenteret til å gå rundt. Det handler om hvilket forhold menneskene har til jorda, hvordan de får tak i ressurser, hvordan de får et nettverk og hvordan kombinasjonen av alle disse tingene fører til at hagesenteret klarer å overleve. Det handler om å skape en arena for muligheter, der man tar vare på jorda og jorda gir dem noe å leve av. Hagesenteret skaper både en arbeidsplass og et sted der lokale lærer å dyrke sin egen mat. Det skaper muligheter for den yngre generasjonen i Khayelitsha. Bærekraft handler også om at hagesenteret takler utfordringer, enten det er vannkrise eller en global pandemi som preger området. Alt som belyses i denne oppgaven er elementer som er med på å gjøre hagesenteret bærekraftig, som gjør at hagesenteret overlever.

Bærekraftig utvikling kan, ifølge Holden og Linnerud (2018), bety forskjellige ting for ulike land. Det vil si at bærekraftig utvikling for Norge er noe annet enn bærekraftig utvikling i Sør-Afrika. I Norge innebærer bærekraftig utvikling hovedsakelig å løse miljøproblemer, mens for land som Sør-

Afrika innebærer det å redusere fattigdom, forbedre helsesystemer, forbedre utdanningssystemer og styrke demokratiet (Holden & Linnerud, 2018, s.53).

Antropologer har også en rolle i forhold til å belyse globale fenomener og aktuell tematikk, som for eksempel bærekraft. Hylland Eriksen (2014) hevder i artikkelen «Antropologi på en overopphetet klode- En diagnose og et forslag» at spenningen mellom økonomisk vekst og menneskelig bærekraft er en kronisk motsigelse og ifølge han utgjør denne spenningen «den mest fundamentale *double-bind* i vår tids menneskelige sivilisasjon». Eriksen hevder videre at det nesten overalt gjøres *trade-offs* mellom økonomisk vekst og bærekraft, men at det ikke gjøres på en slik måte at det er forurenseren som må betale. Han hevder at antropologer kan være med på å belyse de lokales livsverdener, som er bosatt i overopphetede områder. Dette kan føre til at informanter får bidratt i den globale debatten (Eriksen, 2014, s. 17).

PROBLEMSTILLING

Et av FNs bærekraftsmål er å gjøre byer og bosettinger inkluderende, trygge, motstandsdyktige og bærekraftige. På FNs nettside står det at «verden urbaniseres i en fart vi aldri har sett maken til» og at «byene står for 75 % av alle klimagassutslipp og at store slumområder hindrer gode levekår» (FN, 2020). De hevder at urbanisering i tillegg til å skape store muligheter også skaper utfordringer, siden mange byer vokser fortere enn etterspørselen av arbeidsplasser og byggingen av boliger. Dette fører igjen til utviklingen av slumområder med dårlige boforhold og manglende tjenester. FN (2020) hevder at vi i fremtiden må bygge byene slik at de kan gi tilgang til grunnleggende tjenester som energi, boliger og transport for innbyggerne. Videre står det at vi må få på plass god nok avfallshåndtering, redusere forurensing og bruke ressursene på en bærekraftig måte (FN, 2020).

I en rapport fra utenriksdepartementet publisert i 2002 omtales det kontrastfylte forholdet mellom bærekraft og fattigdom som noe «uforenlig». I rapporten står det blant annet at «fattigdom er uforenlig med bærekraftig utvikling på mange måter. Nyere forskning viser at det er en klar sammenheng mellom fattigdom og miljøforringelse» (Utenriksdepartementet, 2002). Departementet begrunner dette med at miljøforringelse ofte rammer fattige befolkningsgrupper hardest og skriver at det er en faktor som både skaper og vedlikeholder fattigdom som fenomen. Videre hevder de at fattige mennesker ofte er tvunget til å prioritere kortsiktig gevinst for å overleve, noe som kan ramme miljøet ytterligere og svekker grunnlaget for verdiskapning. De argumenterer for den gjensidige sammenhengen mellom fattigdom, helse og miljø. De hevder de er tett bundet sammen grunnet faktorer som at for eksempel ødelagte vannkilder, erosjon osv. påvirker menneskers helse og dermed også muligheten de har til å leve et produktivt liv (Utenriksdepartementet, 2002). Også FN belyser forholdet mellom fattigdom og bærekraftig utvikling. FN skriver at for mennesker som

lever i fattigdom er det åpenbart at dagens situasjon ikke er bærekraftig nettopp fordi et liv i fattigdom tar fra menneskers grunnleggende verdighet og rettigheter. De skriver også at den økte ulikheten i levekår er en trussel mot bærekraftig utvikling fordi den fører til konflikter i samfunnet (FN, 2019).

Siden fattigdom er omtalt som «uforenlig» med bærekraftig utvikling overrasket det meg at menneskene jeg møtte i Khayelitsha, som er fattige, hadde så stort fokus på bærekraft. Derfor ble dette et begrep jeg ønsket å utforske gjennom feltarbeidet og videre utover i masteroppgaven. Et slikt fokus reiser spørsmål om hvilke tanker og ideer som ligger til grunn for hagesenterets opprettelse, drift og tilnærming til ressurser? Hvilken rolle har utveksling og gevinst for hagesenterets mål om å være bærekraftig? Hvordan kommer bærekraft til uttrykk gjennom samarbeid med andre aktører? Den overordnede problemstillingen for prosjektet er *hvordan tolkes og praktiseres bærekraftighet i en marginalisert og kriserammet urban kontekst?*

KAPITTELOVERSIKT

Innledningsvis introduseres tematikken i oppgaven og det handler om hvorfor jeg endte opp med å dra på feltarbeid til Cape Town. Jeg introduserer kort de ulike delene av feltarbeidsprosessen og litt om vannmangelen, som preget byen i 2017/2018. Det introduserer Sør-Afrika, dets historie og området jeg gjorde feltarbeid i.

I kapittelet «Metode» introduseres sosialantropologi som fagfelt, kvalitativ forskning og mitt feltarbeid. Kapittelet belyser hvilke begrensninger og rammer som ligger til grunn for det datamaterialet jeg satt igjen med etter endt feltarbeid. Det tar også for seg ulike metodiske avveininger i forhold til språk, status og rolle i felt, intervju og relevante etiske vurderinger.

I kapittelet «Hagesenteret, «make gardening cool» og «the soil artist»» introduseres området jeg har gjort feltarbeid i. Formålet med kapittelet er å utforske ideologien til menneskene som startet opp hagesenteret og fokuserer på tilnærming og tilgangen de har til ressurser. Videre tar kapittelet for seg forholdet hagesenteret har til vann etter vannkrisa og viser hvordan en filosofi om bærekraftighet kommer til uttrykk gjennom Bandiles mål om å «gjøre hagearbeid kult».

Kapittelet «Markedet- en arena for utveksling og gevinst» handler om et marked Bandile arrangerer i samarbeid med noen studenter fra et universitet i Cape Town. Det utforsker hvordan et mål om kulturutveksling kombineres med markedet som arena for å skaffe kapital, nettverk og ressurser. Utveksling og gevinst er to alternative tilnærmelser til bærekraft, som gjennom markedet forenes. Formålet med kapittelet er å utforske disse to alternative tilnærmelsene til bærekraft.

I kapitlet «Lokalsamfunnet, «Home gardens» og «gjøre bærekraft kult», introduseres lokalsamfunnet som hagesenteret er en del av og man får en bredere forståelse av Bandiles mål om å gjøre «bærekraft kult». Det viser ulike prosjekter Bandile har for å nå målet om å drive bærekraftig. Det belyser hagesenterets rolle i lokalsamfunnet og hvordan hagesenteret er bærekraftig i motsetning til hjemmehager, som er hager som gjør det mulig for lokale i Khayelitsha å dyrke grønnsaker hjemme.

I det avsluttende kapitlet belyses det jeg mener er det viktigste i denne oppgaven. Det handler om at hagesenterets tilnærming til bærekraft er at de skal overleve og bli selvstendige. Det viser seg imidlertid at hagesenteret ikke er bærekraftig alene. Det er avhengig av utveksling og gevinst, som utforskes i kapitlet om markedet. Det er også avhengig av nettverk og samarbeid, som kapitlet om lokalsamfunnet viser.

Kort om geografisk- og historisk kontekst

Å LEVE I EN KONTEKST PREGET AV KRISE

Ett begrep som er relevant for denne avhandlingen er krise. Da jeg jobbet med forberedelsene til feltarbeidet var planen å studere vannkrisen i Cape Town og hvordan den påvirket innbyggerne, men etter hvert som tørken avtok og vannmangelen ble omtalt som noe som i større eller mindre grad var «over», endret fokuset på feltarbeidet seg. Jeg dro ned for å studere vannkrisen, men fant mennesker som lever med konstant vannmangel. Jeg tør påstå at menneskene jeg møtte lever i det man kan omtale som en «konstant krise». Krise defineres i store norske leksikon som «en vanskelig situasjon, et avgjørende vendepunkt eller en plutselig forandring» («Krise», 2018). Jeg vil hevde at det å bo i en Township er en vanskelig situasjon og at det derfor kan omtales som å leve i en krisesituasjon. Townships oppstod som et avgjørende vendepunkt for Sør-Afrika og førte til en plutselig forandring for flere millioner mennesker.

I artikkelen «Crisis, value and hope: rethinking the Economy» omtaler Narotzky og Besnier (2014) krise som de strukturelle prosessene som er forbi menneskers kontroll. De hevder at krise handler om at hverdagen preges av mangel på elementer som skaper stabilitet og en forutsigbar fremtid (Narotzky og Besnier, 2014, s.4). De peker på tillitsbrudd og en forventning om en fremtid preget av ustabilitet. Menneskene jeg gjorde feltarbeid hos i Khayelitsha har total mangel på tillit til det offentlige og en forventning om en fremtid preget av ustabilitet. Det har ført til at de ønsker å sikre seg tilgang til ressurser på egenhånd, siden det er med på å skape stabilitet i en hverdag preget av usikkerhet og mangel. Det er grunnen til at jeg skiftet fokus fra krise til ressurser.

Mangel innebærer at svake individer ikke har mulighet, evne eller ressurser til å yte motstand og fremme krav overfor de som har makt (Smedal, 2010, s.80). Dette gjelder menneskene jeg fulgte, som driver hagesenteret i Khayelitsha. Mangel er noe som preger mennesker som lever i fattige områder, som menneskene i Khayelitsha gjør. Det som er interessant med mangel i forhold til hagesenteret jeg studerte er at det er nettopp mangelen som har ført til at Bandile har kommet opp med ideen om å lage et hagesenter og arrangere et marked. Derfor er mangel et relevant begrep for denne avhandlingen.

SØR-AFRIKA

Afrika er, ifølge Jordhus-Lier (2014), det kontinentet i verden som er minst urbanisert. Tall fra 2011 viser at under 40% av innbyggerne regnes som bybefolkning. Samtidig er kontinentet et av de stedene i verden med raskest urbanisering. Denne urbaniseringen fører til økonomisk vekst. Denne

veksten kommer hovedsakelig eliten og middelklassen til gode, noe som fører til stor ulikhet. I Latin-Amerika opplever man at byer blir mindre ulike, mens i Afrika skjer det motsatte og Sør-Afrika er et av de landene i verden med størst ulikhet (Jordhus-Lier, 2014, s.12).

Sør-Afrika er en republikk som er lokalisert helt sør på det afrikanske kontinentet og vender ut mot Atlanterhavet og Det Indiske hav. Landarealet er på ca. 1,2 millioner kvadratkilometer og kystlinjen strekker seg fra grensen mot Namibia, sørover rundt Afrikas sørligste punkt og nordøstover mot Mosambik. Det bor ca. 58 millioner innbyggere i landet og nærmere to tredjedeler av innbyggerne bor i urbane områder. Landet preges av stor fattigdom og svært store ulikheter mellom fattige og rike. Sør-Afrika er også preget av høy arbeidsledighet, voldskriminalitet og sosial uro. Dette til tross for at myndighetene har innført flere velferdsordninger, som et omfattende trygdesystem og sørget for at store grupper av fattige har fått tilgang til bolig, vann og elektrisitet (Tjønneland, 2019).

Befolkningen i Sør-Afrika er svært sammensatt. Dette kommer av at landet har en lang historie med lokale urfolk, europeisk innvandring, afrikansk folkevandring, slaveimport, kolonisering og moderne arbeidsinnvandring. Den største delen av befolkningen er svarte afrikanere og utgjør 80,9 prosent av befolkningen. Den fargede delen av befolkningen (såkalte 'coloureds') utgjør i underkant av 9 prosent av befolkningen, mens den hvite delen av befolkningen utgjør i underkant av 8 prosent og er hovedsakelig av europeisk opprinnelse. Det er også en asiatisk gruppe i landet, som utgjør omkring 2,5 prosent av befolkningen. Landet har i dag hele 11 offisielle språk, som inkluderer afrikaans, engelsk og ni ulike bantuspråk. De tre største språkene i landet er Afrikaans, Zulu og Xhosa (Tjønneland, 2019).

Sør-Afrika er det mest industrialiserte landet i Afrika og har en moderne og velutviklet infrastruktur. Landet er også sentrum for Afrikas største finansinstitusjoner. Den gode økonomien skyldes blant annet en moderne landbrukssektor og gruveindustri. Jordbruk har historisk sett vært viktig for Sør-Afrikas økonomi og eksportinntekter. Landet eksporterer blant annet vin, grønnsaker, tobakk, kjøtt, kornprodukter og sukker. Siden bare 13% av landarealet er egnet for dyrking er landbruket sårbart for klimaendringer. Landet preges også av mangel på regelmessig vanntilgang, noe som har ført til flere perioder med tørke (Tjønneland, 2019).

APARTHEIDEPOKEN

Sør-Afrika preges fortsatt av apartheidepoken, som varte fra 1948 til 1994 (Tjønneland, 2019). Apartheid var navnet på ideologien som Nasjonalistpartiet innførte i Sør-Afrika etter at de vant valget i 1948. Ideologien gikk ut på at man delte Sør-Afrikas innbyggere i fire kategorier, der de hvite var på toppen og de svarte på bunnen av rangstigen i forhold til bosetting, utdanning og

arbeidsmarkedet (Beck, 2000, s.125). Formålet med apartheidpolitikken var å forsvare det hvite herredømmet i landet (Tjønneland, 2020). Eriksen (2010) skriver at apartheidpolitikken innebar en streng atskillelse av de ulike «rasene» i det sørafrikanske samfunnet og utstyrte hver «rase» med ulike juridiske, sivile og politiske rettigheter (Eriksen, 2010, s.250).

Under apartheidtiden ble flere svarte bydeler erklært som hvitt territorium og den svarte befolkningen ble derfor tvangsflyttet ut av området («Cape Town», 2019). Svarte mennesker ble ekskludert fra flere av byene i Sør-Afrika og fikk for eksempel formelt sett ikke lov til å bo i Cape Town (Jordhus-Lier, 2014, s.16). Et slikt eksempel er den svarte bydelen District Six, som i 1965 ble erklært som hvitt område og befolkningen på rundt 60 000 mennesker ble tvangsflyttet og området ble rasert («Cape Town», 2019). Da jeg var på «District Six Museum» i Cape Town, var guiden en av de som opplevde tvangsflyttingen fra bydelen i 1965. Han fortalte at selv etter apartheid var det mange som fortsatt bodde i området de ble tvangsflyttet til siden prisene i District Six var så høye at de ikke har råd til å kjøpe seg tilbake til området.

I artikkelen «Regjering gjennom utvikling: Rasjonalitet, politikk og økonomi i Sør-Afrika» beskriver Nustad (2003) hvordan apartheidregimet brukte ideen om separat utvikling for å legitimere tvangsflyttinger av svarte og fargede i Sør-Afrika. Denne ideen innebærer at hver folkegruppe må få utvikle seg på sine egne premisser (Nustad, 2003, s. 100). Dette var nok også noe av grunnlaget for antropologen Werner Eiselen, som mente at kulturene ville bli dypt skadelidende dersom de ble brakt i for tett kontakt med hverandre. Han var en av antropologene som hadde en påvirkning på Sør-Afrikas apartheidpolitikk, og denne typen antropologi ble beholdt og utviklet ved de afrikaans-språklige universitetene gjennom hele apartheidperioden (Eriksen, 2010, s.250). Khayelitsha er et godt eksempel på et område som ble opprettet som følge av denne ideologien. Townshipen ble opprettet nettopp til det formålet å sikre «rasemessig separat utvikling» (Thompson, Conradie og Tsolekile de Wet, 2014, s.389).

Blant Sør-Afrikas hvite befolkning hadde raseskillepolitikken bred støtte. I starten av 1990-tallet utgjorde den hvite befolkningen rundt 15 prosent i Sør-Afrika. Støtten var spesielt sterk blant afrikaanerne, som er etterkommere av europeiske innvandrere fra Nederland, Tyskland og Frankrike. De fleste afrikaanerne ga sin støtte til Nasjonalistpartiet og apartheidideologien. De engelskspråklige hvite i landet kan sies å være mer liberale og mange av dem støttet de hvite opposisjonspartiene som ønsket en mer liberal raseskillepolitikk (Tjønneland, 2020). Afrikaanerne, tidligere omtalt som «Afrikas hvite stamme», føler at de hører hjemme i Sør-Afrika. De har, i motsetningen til den engelsktalende hvite delen av befolkningen, ikke et annet «hjemland». Dette er grunnen til at de alltid har vernet om sin egen kultur og deres rett til å leve i Sør-Afrika. Det er nok denne tilhørighetsfølelsen til Sør-Afrika som er med på å gjøre denne delen av den hvite

befolkningen til den mest konservative og det var under deres styre at apartheidpolitikken ble gjennomført («Afrikaaner», 2020).

CAPE TOWN

Cape Town er en by som ligger i Sør- Afrika og hovedstad i provinsen Western Cape. Innbyggertallet var i 2015 på 3 660 000, der fargede utgjør 58 prosent, hvite 20 prosent, svarte 12 prosent og 1 prosent er av asiatisk opprinnelse. Byen, som er lokalisert ved Table Bay, har flere ganger blitt kåret til en av verdens vakreste byer med fjellet «Table Mountain» i bakgrunnen og havet ved enden av byen («Cape Town», 2019).

Klimaet i Cape Town er middelhavspreget der sommermånedene (januar og februar) er de varmeste med en gjennomsnittstemperatur på 21°C og vintermånedene juli har en gjennomsnittstemperatur på 13°C. Det regner gjennomsnittlig 69 dager i året der halvparten av nedbøren kommer i vinterperioden fra juni til august. Det er generelt sterk vind og den kommer fra nordvest om vinteren og sørøst eller sørvest om sommeren («Cape Town», 2020).

Cape Town er en moderne havneby og havnen er en av de viktigste i Sør-Afrika. Der eksporteres det blant annet gull, frukt og diamanter. Byen fremstår moderne med brede, rette gater og har mange parker. Den har også universitet, høyskoler, opera, domkirke og museer («Cape Town», 2019). I likhet med resten av landet har byen vært preget av omfattende opptøyer og uro, som følge av apartheidsystemet (Eriksen, 2016, s.111).

KHAYELITSHA

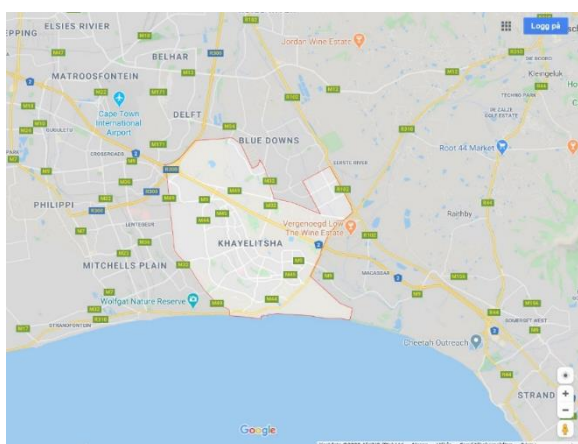
Khayelitsha er en township, som ligger 30 km utenfor Cape Town sentrum. Navnet Khayelitsha betyr «nytt hjem» på isiXhosa (Super, 2016, s.451). En township er en betegnelse på rasemessige avgrensede bydeler konstruert av apartheid-regimet i Sør-Afrika. Khayelitsha ble opprettet i 1983 og var det siste området i byen som ble formelt forbeholdt for den svarte delen av befolkningen. Townshipen er et etnisk- og språklig homogent område og 98,7% av innbyggerne er svarte og snakker isiXhosa (Super, 2016, s.451). Townships skiller seg fra andre forsteder ved dets dårlige infrastruktur og en stor prosentandel (70% eller høyere) uformelle bosettinger (Thompson, Conradie og Tsolekile de Wet, 2014, s.389). Uformelle bosettinger er boligområder med dårlig veisystem og tilgjengelighet, samt dårlig infrastruktur. Bosettingene er i tillegg ofte improviserte og ligger i helsefarlige omgivelser (Svendsen, 2009, s.42).

Nesten halvparten av husholdningene i Khayelitsha lever under fattigdomsgrensa og over halvparten bor i uformelle bosettinger (Super, 2016, s.451). Ifølge artikkelen ««Den uformelle byen»: En utfordring fra Sør» er overlevelse det viktigste for fattige mennesker. Dette kan ifølge

artikkelen føre til at de tyr til strategier preget av uforutsigbarhet for å skaffe seg et sosialt nettverk, et sted å bo og en inntekt (Jordhus-Lier, 2014, s.16). Den dårlige infrastrukturen fører til at mange verken har innlagt vann eller sanitæranlegg i husholdet (Super, 2016, s.451). Området er også preget av lite bærekraft med dårlig kollektivtransporttilbud, lite forutsigbare planprosesser og lite effektiv tjenestelevering (Jordhus-Lier, 2014, s.14). Arbeidsledigheten blant unge er på mer enn 50% og majoriteten av innbyggerne har ikke fullført videregående (Super, 2016, s.451).

Ifølge artikkelen «Cape Town's million plus black township of Khayelitsha: Terrae incognitae and the geographies and cartographies of silence» bodde det i 2013 mellom 1 million og 1,6 millioner mennesker i Khayelitsha. I følge Brunn og Wilson (2013) er det mange hvite innbyggere som aldri har besøkt eller sannsynligvis har et ønske om å noen gang besøke townshipen, og det til tross for at de har bodd i nærheten hele livet og passerer den daglig. For utenforstående fremstår Khayelitsha som en homogen svart bydel, som er preget av fattigdom, HIV, vold, kriminalitet og dårlig infrastruktur (Brunn & Wilson, 2013, s. 285). Khayelitsha er delt inn i 28 ulike «seksjoner», og område jeg gjorde feltarbeid i er en av de største (Buckland & Natrass, 2019, s.318).

I post-apartheid tid har det skjedd visse forbedringer i Khayelitsha når det kommer til tilgang til sanitæranlegg og andre tjenester, men tjenestene preges av ineffektivitet og korrupsjon. I den delen av Khayelitsha som jeg gjorde feltarbeid i var omtrent 45% av boligene skur i 2011. Blant disse manglet 38% tilgang til vann på eiendommen sin. Videre manglet 28% tilgang til vannklosett og 19% hadde ikke tilgang til strøm. Området er også spesielt utsatt for skadedyr, som følge av at det er preget av fattigdom og tett bosetning (Buckland & Natrass, 2019, s.317).

Figur 1- Kart som viser hvor Khayelitsha er lokalisert. Kilde: Google maps

[https://www.google.no/maps/place/Khayelitsha,+Cape+Town,+Sør-Afrika/@-](https://www.google.no/maps/place/Khayelitsha,+Cape+Town,+Sør-Afrika/@-34.0304182,18.6145186,12z/data=!4m5!3m4!1s0x1dcc4f2d81f6e52f:0x4e5f3efcc5678566!8m2!3d-34.0378253!4d18.679889)

[34.0304182,18.6145186,12z/data=!4m5!3m4!1s0x1dcc4f2d81f6e52f:0x4e5f3efcc5678566!8m2!3d-34.0378253!4d18.679889](https://www.google.no/maps/place/Khayelitsha,+Cape+Town,+Sør-Afrika/@-34.0304182,18.6145186,12z/data=!4m5!3m4!1s0x1dcc4f2d81f6e52f:0x4e5f3efcc5678566!8m2!3d-34.0378253!4d18.679889)

Metode

HVA ER SOSIALANTROPOLOGI?

Sosialantropologi betyr «læren om mennesket i samfunn» (Eriksen, 2010, s.14) og er det sammenlignende studiet av sosiale prosesser, deres meningsinnhold og implikasjoner (Eriksen, 2010, s.16). Sosialantropologers datainnsamlingsmetode består hovedsakelig av deltagende observasjon, som innebærer et feltarbeid innen et bestemt sosialt univers, med utgangspunkt i sosiale relasjoner og dets betydninger. Formålet med feltarbeid er å forstå menneskene man studerer, og det samfunnet de er en del av, så godt som mulig. Et feltarbeid kan variere i alt fra noen måneder til et par år (Eriksen, 2010, s.35). En sosialantropolog sammenligner aspekter ved ulike samfunn og leter etter interessante dimensjoner for sammenligning (Eriksen, 2010, s.16).

Eriksen (2010) definerer feltarbeid som en grundig nærstudie av et bestemt sosiokulturelt miljø (Eriksen, 2010, s.16). Et metodisk hjelpemiddel som gjør det mulig for antropologer å forstå samfunn på en tilnærmet fordomsfri måte er kulturrelativismen. Kulturrelativisme er læren om at samfunn er kvalitativt forskjellige på vesentlige måter og derfor er det ikke mulig å rangere dem langs en skala vi selv har funnet opp (Eriksen, 2010, s.19).

Hagen og Skorpen (2016) skriver i boken «Hjelp, jeg skal på feltarbeid!» at etnografi og feltarbeid har blitt benyttet i sosialantropologien siden Chicago-skolen på 1920-tallet. Videre skriver de at en etnograf skriver om folk hen har studert i løpet av et feltarbeid og et etnografisk feltarbeid vil si at en forsker over en lengre periode reiser til og oppholder seg i et miljø eller samfunn hen ikke kjenner fra før. Tradisjonelt dro etnografer for å studere «andre kulturer», men i senere tid har det også blitt mer vanlig med såkalt «hjemmeantropologi» (Hagen & Skorpen, 2016, s. 12). «Hjemmeantropologi» vil si at antropologen gjør feltarbeid i sitt eget samfunn eller i et nærliggende samfunn (Eriksen, 2010, s.39). Et av fagfeltenes mål, som taler mot å gjøre feltarbeid i ens eget samfunn, er å lære noe om det kulturelle mangfoldet som finnes i verden. Dersom antropologer skal følge dette prinsippet burde man oppsøke mennesker som står fjernt fra det samfunnet man selv er fra (Eriksen, 2010, s.40). Det var dette prinsippet jeg jobbet ut ifra da jeg selv valgte feltområde.

KVALITATIV FORSKNING

Det er vanligst å benytte seg av kvalitative metoder i sosialantropologi. Det er denne metoden jeg har valgt å benytte meg av i denne oppgaven, som er kvalitativ og empirisk basert. Kvalitativ forskning vil si at forskeren bruker seg selv for å innhente opplysninger og oppfatte et mønster i det mangfoldet av sanseinntrykk hen mottar. Dataen som samles inn ved hjelp av denne metoden

omtales som «myk data» og skiller seg fra kvantitativ forskning, som produserer det man omtaler som «hard data» (Hellevik, 2002, s.13).

Hagen og Gudmundsen (2011) belyser forholdet mellom teori og empiri i samfunnsforskning i artikkelen «Selvreferanse og refleksjon – Forholdet mellom teori og empiri i forskningsprosessen». De hevder det er et hovedskille mellom forskning som hovedsakelig tar for seg teori og forskning som forholder seg til empiri. Empirisk forskning baserer seg på teori og begreper «nedenfra» og ofte med utgangspunkt i hverdagsliv og de sosiale aktørenes språk og erfaringer. Videre argumenterer de for at omfattende teorisystemer kritiseres for at de empiriske referansene er uklare og har svakt belegg i data, mens empirisk forskning kritiseres for at den i begrenset grad reflekterer over eget utgangspunkt (Hagen & Gudmundsen, 2011, s. 460).

I en kvalitativ studie har datamatriksen færre enheter enn i kvantitative undersøkelser og verdiene registreres som tekster istedenfor tallkoder. Eksempler på slik tekst kan være feltnotater eller utskrift av svarene i et lydbåndopptak fra et uformelt intervju. Mitt datamateriale består hovedsakelig av feltnotater og håndskrevne intervjuer. Bandile ønsket ikke at jeg skulle ta opptak av intervjuene, men heller notere ned svarene hans for hånd. Datainnsamlingen preges ofte av langvarig og tett kontakt med studieobjektene og formålet er ofte å fange opp objektene virkelighetsoppfatninger. Resultatene i kvalitativ forskning skiller seg fra kvantitativ forskning ved at de presenteres som sitater istedenfor tabeller. Det er også mer vanlig at de ulike delene av datainnsamling flyter sammen enn de normalt gjør i kvantitativ forskning. Det vil si at utviklingen av problemstilling, datainnsamling og analyse til dels foregår samtidig og dels i ulike sekvenser, som gjentas flere ganger (Hellevik, 2002, s.110). I mitt feltarbeid oppstod fokuset på bærekraft i feltet og ikke fra min egen problemstilling, som jeg skrev før jeg reiste. Dette viser hvordan min oppgave og mitt fokus har direkte utspring i det jeg hørte, så, lærte og analyserte i feltet. Dette belyser hvordan de ulike delene av datainnsamlingen flyter sammen i kvalitativ forskning.

Et annet kjennetegn ved en kvalitativ analyse er at analysen starter allerede under datainnsamlingen. Dette gjøres ved at forskeren noterer ned ting som er relevant for analysen, som tanker eller kommentarer, sammen med feltnotatene. Datamaterialet i kvalitativ metode kan for eksempel være feltnotater, intervjuer og dagboksnotater (Hellevik, 2002, s.196). Å bedrive kvalitativ forskning er gjerne et intensivt opplegg der man har få enheter og mange opplysninger om hver (Hellevik, 2002, s.111). Det var tidligere vanlig at en forsker hevdet at den ene tilnærmingen var bedre enn den andre i forhold til om man benytter kvalitativ eller kvantitativ forskning, og diskusjoner om forskningen fikk ofte et dogmatisk preg. Selv om mange nok har en arbeidsmåte de foretrekker er det i dag vanligere å veksle mellom dem (Hellevik, 2002, s.111).

HVORFOR TRENGER VI SOSIALANTROPOLOGI?

Eriksen (2010) hevder at antropologien lærer oss noe om kompleksiteten i kultur og sosialt liv. Han skriver at antropologers oppgave må være å gjøre verden mer kompleks (Eriksen, 2010, s.302). Personlig tenker jeg at antropologi handler om å forstå mennesker og det samfunnet de er en del av. Jeg tror det kan bidra til et bedre samfunn dersom vi klarer å skape forståelse og aksept på tvers av kulturelle og samfunnsmessige ulikheter. Ved å studere ulike samfunn ser man at det er mange måter å leve et liv på, samtidig som vi alle har noe til felles. Jeg tror det er viktig å belyse disse fellestrekkene fordi det kan være med på å skape en fellesskapsfølelse på tvers av landegrensener, sosioøkonomisk bakgrunn, hudfarge, seksualitet og kjønn. Det handler om å utvide horisonten, og å sette sitt eget liv i perspektiv. Det tror jeg er med på å skape samhold, respekt og forståelse.

På en annen side tror jeg antropologien kan hjelpe oss med å forstå noe om oss selv og vårt eget samfunn i møte med andre kulturer. Man lærer at det finnes mange måter å leve et liv på, der den ene måten ikke nødvendigvis er noe bedre enn den andre. Dette kan eksemplifiseres med erfaringer jeg selv gjorde på feltarbeid. Under feltarbeidet møtte jeg mennesker som levde helt andre liv enn meg selv, samtidig som jeg fant ut at vi tross alt hadde mye til felles. Vi likte for eksempel god mat og musikk, vi likte å henge med venner og dra på puben. Det viste seg at de ulikhetene jeg så for meg ikke var så fremtredende som jeg først antok og likhetene mye større enn jeg på forhånd hadde sett for meg.

FELTARBEID OG KUNNSKAPSPRODUKSJON

I artikkelen «Etnografi og kunnskapsproduksjon. Om å skrive seg ut av feltarbeidet» skriver Berit Moltu (2004) om fortolkende antropologi der hun fokuserer på overgangen fra feltarbeidet, som innebærer levende konfrontasjoner, til den tekstlige representasjonen man til slutt ender opp med. I artikkelen stiller hun spørsmålsteget ved hvordan man produserer kunnskap som følge av et feltarbeid og hva det er man produserer kunnskap om. Hun besvarer spørsmålene ved å hevde at det å være en etnografisk forsker handler om, gjennom skrivingen, at man er i en slags indre og ytre dialog mellom de erfaringene man får i felt og tidligere erfaringer. Hun argumenterer videre for at et møte med det fremmede gjennom feltarbeid kan være problematisk, men hun påpeker at det gjennom denne dialogen skapes kunnskap og erkjennelse (Moltu, 2004, s. 246).

I mitt eget feltarbeid førte et «møte med det fremmede» til nyttige erfaringer, som jeg ikke ville vært foruten. Det var utfordrende å plutselig bli oppfattet som en «fremmed» og det var vanskelig å henge med på de sosiale kodene i et land som er såpass ulikt Norge. Ikke nok med at jeg snakket rart og hadde en annen hudfarge enn menneskene jeg studerte, men jeg kunne også svært lite om

jordbruk. Samtidig gikk det opp for meg at det å føle seg utenfor var en ny erfaring for meg. I Norge er jeg norsk og forstår de sosiale kodene, mens i Khayelitsha var jeg en fremmed som i starten gjorde det meste feil. Dette lærte meg noe om det å være utenfor det samfunnet man prøver å bli en del av.

MITT FELTARBEID

Selv valgte jeg å følge antropologiens tradisjonelle tilnærming til feltarbeid og dro til andre siden av kloden for å studere et samfunn jeg ikke kjente fra før. Jeg har vært i Sør-Afrika før, men dette har vært mer feriebasert og jeg hadde aldri vært i en township før jeg dro på feltarbeid. Jeg ønsket å oppleve noe som var annerledes, en hverdag totalt forskjellig fra min egen i Norge. Samtidig ville jeg ha nærhet til det kjente, mulighet til å få pause fra feltet og til å få feltet litt på avstand dersom det skulle bli for intenst. Feltarbeidet gir antropologer en mulighet til å lære noe nytt, å få innsikt i en annen måte å leve på. Man får mulighet til å utvide horisonten. Hovedgrunnen til at jeg dro på feltarbeid til Sør-Afrika var for å bli kjent med mennesker jeg sannsynligvis aldri ellers hadde møtt og lære noe om deres måte å leve på.

Jeg valgte å være i feltet i bruddstykker og bosatte meg i Cape Town. Dette skyldtes både sikkerhet og personlige preferanser. Hagen og Skorpen (2016) argumenterer mot Margaret Meads postulat om at man i felt bare skal komme opp som snarest for å trekke luft, og skriver at det synes å virke mot sin hensikt dersom det innebærer at man må holde pusten til man brekker seg. De henviser til Rabinow, som hevder at det er nettopp dialektikken mellom utbrudd og avbrudd som konstituerer feltarbeidet og at opplevelsen kan sammenlignes med et konstant sammenbrudd, men påpeker at det ikke blir gode data av å operere som et utslitt nervevrak i felt (Hagen & Skorpen, 2016, s.190). De hevder at det er viktig at feltarbeideren kjenner sine egne begrensninger for å kunne jobbe med seg selv i felt (Hagen & Skorpen, 2016, s.190-191). Dette brukte jeg som veiledning i eget feltarbeid. Det var dager der jeg kom hjem med dunkende hodepine etter timevis i solsteken og/ eller marijuanarøyk i Khayelitsha med tilgang til minimalt med mat og drikke. Da var det helt essensielt å få slappet av og ladet opp hjemme i egen leilighet før neste tur ut i felt.

Jeg tilbrakte også en stund i det som kalles feltarbeidets liminalfase. Hagen og Skorpen (2016) skriver at liminalfasen er den psykologiske fasen mellom separasjonen fra vår familiære hjemmesituasjon og den mer komfortable integreringen i det nye miljøet vi ble en del, som er preget av desorientering, stress, uvitenhet og frustrasjon (Hagen & Skorpen, 2016, s. 191). De første dagene i hagesenteret var preget av nettopp stress, desorientering, uvitenhet og frustrasjon. Jeg visste ikke helt hva jeg skulle gjøre for å bli en del av hagesenteret, forsto ikke språket informantene mine snakket seg imellom og kunne minimalt om jordbruk, som var det hagesenteret drev med. Jeg

følte meg både kunnskapsløs og malplassert. Hagen og Skorpen (2016) henviser til Jackson som argumenterer for at følelsene av utilpasshet kan gi oss innsikter og at det ikke bare sier oss noe om hvordan det er å være annerledes i en ny setting man forsøker å tilpasse seg, men også generell kunnskap om dimensjoner ved den menneskelige tilværelsen (Hagen & Skorpen, 2016, s. 191).

Moltu (2004) fremhever at et feltarbeid også er en arena der etnografen møter seg selv, på samme måte som man kan møte seg selv i en rollefigur i et dikt av Shakespeare eller i kunsten generelt. Med dette hevder hun at en forsker er uløselig knyttet til den kulturen man studerer gjennom ens fortolkninger. Kunnskapsproduksjonen er, ifølge Moltu (2004), et resultat av det som skjer i forskerens møte med folk under feltarbeidet og i møte med det fremmede samt det ukjente i seg selv. Dette hevder hun fører til et identitetsmøte, som kan bidra til større selvkjennskap hos forskeren. Denne selvkjennskapen påstår hun at en god samfunnsforsker burde inneha for å vite hva det er man sier noe om (Moltu, 2004, s. 246).

Moltu (2004) argumenterer for at kunnskapsproduksjon er et resultat av forskersubjektet, den kulturen forskeren studerer, lesing av andres tekster, erfaringer i fortid og nåtid, det underbevisste og en ekstern leser. Med dette belyser hun at på samme måte som kunnskapsmangel kan føre til skriveproblem, kan kanskje også selvkunnskapsmangel føre til skrivevegring eller kunnskapsvegring. Hun belyser at kanskje den største hemningen i forskning er angsten for å møte på det fremmede i seg selv og at uten selvkunnskap klarer man kanskje ikke å ta den plassen og makten det å skrive innebærer (Moltu, 2004, s. 246).

Det har også vært skummelt å skulle ta den plassen og makten det å skrive innebærer (Moltu, 2004, 246). Det kommer av en frykt om å si noe feil eller å formidle ting som kan få negative konsekvenser for informanter. Det er vanskelig å komme inn i et nytt samfunn og skulle si noe om det man har sett, erfart og lært underveis i feltarbeidet. Det kan føre til skriveproblemer.

For min del handlet det også om det skumle ved å møte på det fremmede i meg selv. Dette innebar blant annet at jeg erfarte at jeg til tider hadde en annen tilnærming til ulike deler av feltet og i møte med andre mennesker og andre kulturer, enn det jeg i utgangspunktet hadde trodd. Det var noen ting det viste seg at jeg taklet bedre enn jeg hadde forventet og andre ting det viste seg at jeg taklet mye dårlige. Selv om jeg hadde en tanke om å være så objektiv og åpen som mulig i feltarbeidet og gå inn i en slags «feltarbeiderrolle», fant jeg ut at det ikke gikk i lengden. De menneskelige aspektene ved meg selv ble til tider mer fremtredende enn jeg hadde forutsett. Jeg ble for eksempel lettere provosert av de stereotypiske kjønnsrollene jeg møtte på i felt. Et eksempel er at Bandile tok mye av æren for å være med barna, mens det viste seg at det var den kvinnelige kollegaen hans, Lesedi,

som brukte mest tid med dem. Det kom også frem at det var hun som hadde vært en pådriver for å få i gang aktiviteter for barn i hagesenteret, noe Bandile først fortalte meg mot slutten av oppholdet.

TILGANG OG UTFORDRINGER KNYTTET TIL FELT

Å ikke komme «tett» nok innpå menneskene man studerer

Det at jeg valgte å bosette meg utenfor området jeg gjorde feltarbeid i begrenset tilgangen min. Jeg bodde ikke med informantene mine, noe som førte til at jeg gikk glipp av viktige deler av livene deres. Jeg skulle gjerne ha bodd i townshipen, men som Hagen & Skorpen skriver i «Hjelp jeg skal på feltarbeid» er det mange som synes det er utfordrende å skulle leve opp til Malinowskis rigide feltarbeidsideal. For min del handlet mye om sikkerhet, da samtlige av mine informanter bodde i en utrygg del av Khayelitsha. Jeg rådførte meg også med de ansatte på sosialantropologisk institutt i forkant av feltarbeidet og de fleste frarådet meg å bo i townshipen, og da spesielt med tanke på at jeg er kvinne (Hagen & Skorpen, 2016, s.123).

Hagen & Skorpen (2016) omtaler utfordringen jeg følte på rundt det å ha dårlig samvittighet for å aldri være tett nok på de man studerer. De skriver at for noen kommer denne følelsen av at man for eksempel har valgt å bosette seg et annet sted enn i feltet. Samtidig skriver de at det også kan by på utfordringer dersom man gjør som for eksempel Evans- Pritchard og bosetter seg i felt. De skriver at det kan føles både inngripende og slitsomt å skulle være med menneskene man studerer døgnet rundt (Hagen & Skorpen, 2016, s.128).

Gjennom organisasjonen jeg først jobbet i fikk jeg en trygg tilgang til townshipen, men det førte også til at det ble en viss avstand mellom meg og potensielle informanter. Jeg ble en del av organisasjonen og ikke en av «dem». Derfor var det positivt å dra alene, men jeg var også mer utsatt. Jeg sto selv for transport inn og ut av Khayelitsha og jeg måtte stole på at informanten min sikret min trygghet. Det at jeg dro alene førte til at lokale jeg møtte respekterte meg mer og så på meg mer som en av «dem» og ikke bare en tilfeldig besøkende fra administrasjonsdelen i en organisasjon. Dette førte til at de snakket mer «åpent» til meg og mer som en venn enn en forsker. Jeg fikk også muligheten til å bevege meg rundt i townshipen og ikke bare i et hagesenter.

Da jeg dro inn med organisasjonen «Bøndernes Hjelp» kjørte vi bil helt inn i hagesentrene vi besøkte og dro fra hagesenter til hagesenter. Derfor fikk jeg ikke muligheten til å se noe mer enn selve hagene. I Khayelitsha, derimot, gjorde jeg det Bandile gjorde. Jeg fulgte Bandile som «soil artist», men også Bandile som privatperson. Jeg fikk møte vennene hans, sett huset hans og delta på møter han deltok på. Jeg fikk til og med være med på guttesamlingene deres, der weedrøyking og musikk var i fokus.

Feltmessig fikk jeg en bredere tilgang enn jeg hadde fått via en organisasjon. Jeg fikk mulighet til å møte lokale utenfor hagesenteret og bli kjent med nettverket til Bandile. Utfordringen med det var at det virket som informantene mine til tider glemte at jeg var der for å forske og trodde at jeg kom for å henge med dem som en venn. Dette har igjen gjort det vanskelig å vurdere hva jeg kan bruke i oppgaven og hva som er av en såpass privat og fortrolig karakter at jeg burde la være.

STATUS OG ROLLE I FELT

På veien til hagesenteret kommer det mange nysgjerrige lokale for å hilse på meg og få svar på hva den fremmede hvite jenta gjør i et område som distrikt X i Khayelitsha. Jeg er den eneste hvite og blir med ett en magnet for oppmerksomhet.

Min stilling som ung, hvit, kvinne i felt opplevde jeg at skapte både muligheter og utfordringer i feltet. Som teksten ovenfor viser førte utseendet mitt til at jeg skilte meg ut og uansett hvor hardt jeg hadde prøvd, ville jeg ikke blitt oppfattet som en «lokal». Jeg var stort sett den eneste hvite personen tilstede og fikk derfor mye oppmerksomhet. I forkant av feltarbeidet var jeg spent på hvordan det ville bli å være ung, hvit kvinne på feltarbeid i Sør-Afrika, men det viste seg at det å være kvinne bydde på færre utfordringer enn jeg i forkant så for meg. Det å være hvit kvinne gjorde det lett å komme i kontakt med lokale fordi de lurte på hva den «hvite kvinnen» gjorde på et sted som distrikt X i Khayelitsha og jeg opplevde også at lokale passet på meg ved å for eksempel vente med meg på minibusstaxiholdeplassen. På en annen side var det vanskelig å vite om tilgangen jeg fikk ville vært en annen dersom jeg ikke hadde blitt assosiert med «penger» og «muligheter».

Dette kom tydelig frem da jeg ble med Bandile på et møte i townshipsen Mitchells Plains. Han presenterte meg som en «observatør» og «venn», og planen min var å følge møtet uten at det ble rettet for mye oppmerksomhet mot meg. Da de andre fant ut at det var en hvit kvinne fra Norge med på møtet sa de at Bandile og vennene hans måtte benytte seg av den muligheten de hadde ved å ha en nordmann med på laget. De hevdet at jeg kunne ordne pengestøtte fra Norge for å hjelpe de med prosjektene de hadde i townshipsene. På vei hjem fra møtet kommenterte Bandile at det ofte var sånn når han hadde med seg hvite venner. «De ser på deg som en slags Gud», sa han, og det opplevde jeg som ubehagelig.

Eriksen (2010) omtaler i boken «små steder- store spørsmål» denne utfordringen. Han kaller det jeg opplevde som en problematisk antropologrolle og gir den tittelen «ekspertrollen». Den innebærer at man blir behandlet med stor ærefrykt og respekt av sitt vertskap og dette kan føre til at man blir beskyttet fra å se sider ved samfunnet som innbyggerne skammer seg over å vise frem (Eriksen, 2010, s.35).

En kontrast til «ekspertrollen» er «klovnerollen». Eriksen (2010) hevder at mange antropologer havner i en slags *klovnerolle* under feltarbeidet ved at de snakker rart, stiller rare spørsmål og generelt oppfører seg annerledes enn menneskene man studerer (Eriksen, 2010, s. 35). Han hevder at en slik rolle faktisk kan være et godt utgangspunkt for et godt feltarbeid siden man får et hint om hvordan menneskene man studerer tenker når man ser hvordan de reagerer på ens egne handlinger (Eriksen, 2010, s. 35). Jeg opplevde både å havne i «ekspertrollen», men også «klovnerollen» underveis i feltarbeidet. I starten da jeg var med Bandile i hagesenteret stilte jeg rare spørsmål, snakket rart og skilte meg ut utseendemessig fra menneskene jeg studerte. Jeg kunne også lite om jordbruk og planter, noe som sannsynligvis overrasket både Bandile og kollegaene hans siden jeg kom for å studere nettopp det. Det er også vanskelig å forklare mennesker som ikke har en forståelse av hva en antropolog er hva det faktisk er vi gjør når vi driver med «deltagende observasjon».

En tredje rolle jeg fikk i felt var «fotografen». Det viste seg at det å ta med speilreflekskameraet mitt til hagesenteret var en fin måte for å få kontakt med barna- og ungdommene der på, samtidig som det ga meg en «synlig grunn» til å være der. Kameraet ble et verktøy for min egen deltagelse og gjennom det fikk jeg en rolle i feltet, utover det å være antropolog. Jeg ønsket også å gi noe tilbake og bidra med det jeg kunne, og siden fotografering er noe jeg kan, var det en fin mulighet for å gi noe tilbake til hagesenteret. Dette er inspirert av et prinsipp om resiprositet mellom forsker og felt (Hagen & Skorpen, 2016, s. 177).

SPRÅK

Sør-Afrika er et engelsktalende land så informantene mine behersket engelsk svært godt. Jeg trengte derfor ikke tolk når jeg snakket direkte med informantene mine, men siden informantene mine snakket isiXhosa oppstod det språklige utfordringer når det foregikk samtaler dem imellom. Jeg prøvde å lære meg noe isiXhosa, men det viste seg å være både tidkrevende og utfordrende. De største språklige utfordringene mine i feltarbeidet var å få med seg det som ble sagt når folk ikke snakket *til meg*. Det kunne være de gangene Bandile dro til internettkafeen for å røyke weed med kompiser eller når de ansatte i hagesenteret diskuterte seg imellom. Ifølge Hagen & Skorpen (2016) kan det faktisk være fordeler ved å ikke kunne det lokale språket så lenge man er erkjenner sine begrensninger. De belyser dette med Meads dårlige språkkø og at hennes styrke lå i å observere og få informanter til å forstå hva hun ville ha svar på (Hagen & Skorpen, 2016, s.134).

Siden informantene mine snakket isiXhosa vurderte jeg å ta et språkkurs underveis i feltarbeidet. Dette ble imidlertid ikke noe av da det varierte når Bandile ønsket at jeg skulle komme til Khayelitsha og jeg ikke ønsket å låse meg til et språkkurs et par dager i uken. Jeg var redd for å låse

meg til kurs og dermed risikere å miste verdifull tid i Khayelitsha. Bandile og vennene hans prøvde å lære meg isiXhosa, men det viste seg å være ganske vanskelig. Siden språket innebærer mye engelsk hendte det at jeg forstod konteksten informantene mine snakket om og dermed kunne spørre på engelsk hva de sa og inkludere meg selv i samtalen. Informantene mine var også flink til å oversette det de mente jeg burde få med meg. Jeg er dog klar over at det å få Bandile eller vennene hans til å oversette sannsynligvis førte til at det var noe jeg ikke fikk vite. Det kan også være at det var ting jeg selv ville ansett som viktig informasjon, som de anså som irrelevant og derfor lot være å oversette (Hagen & Skorpen, 2010, s-137).

DELTAKENDE OBSERVASJON OG UFORMELLE SAMTALER

Dataen jeg har innhentet har hovedsakelig basert seg på deltakende observasjon, uformelle samtaler og intervjuer. Jeg prøvde å være en moderat til aktiv deltaker under feltarbeidet. Som Spradley (1980) skriver, vil en moderat deltaker balansere mellom å være deltaker og observatør, mens en aktiv deltaker vil prøve å gjøre det folkene man studerer gjør. Det innebærer at man prøver å forstå hvordan mennesker handler i kulturen man studerer og selv prøve å handle på samme måte.

Etnografer som praktiserer aktiv deltakelse starter med å observere, for så å handle på samme måte selv etter hvert som de lærer mer om de kulturelle normene til folkene de studerer (Spradley, 1980, s.60). I starten av feltarbeidet observerte jeg hva Bandile og kollegaene hans gjorde og etterhvert prøvde jeg å gjøre det samme selv.

Margarethe Kusenbach (2003) skriver at etnografisk metode grovt sett kan deles inn i å intervju informantene og observere «naturlige» forekommende sosiale settinger, oppførsler og hendelser (Kusenbach, 2003, s. 458-459). Jeg benyttet meg både av uformelle samtaler og intervjuer, men hadde særlig fokus på uformelle samtaler. I hagesenteret bidro jeg med forefallende arbeid, som å blande sammen eggeskall og kål til gjødsel. Dette ville Kusenbach (2003) kalt *go-alongs*, hvor forskeren følger sine informanter i deres sosiale rom og stiller spørsmål underveis mens de opplever de samme inntrykkene (Kusenbach, 2003, s. 463). Gjennom disse metodiske tilnærmingene fikk jeg innblikk i informantenes forståelser og tanker rundt hagesenteret, hva hagesenteret betyr for dem og hvilke muligheter hagesenteret skaper for lokalsamfunnet.

En av utfordringene med deltagende observasjon som metode er at de du studerer kan oppfatte det som at du ikke gjør noen ting. Dette ble tydelig for meg en gang jeg besøkte Bandile i hagesenteret og han kommenterte at det måtte være deilig å «ta en fridag og henge med han». Det virket som han trodde at jeg kom for å henge med han som en venn dersom jeg ikke stilte spørsmål eller tok notater. Dette viser at det var vellykket *go-alongs*, siden jeg fulgte informantene mine og stilte

spørsmål underveis mens vi opplevde de samme inntrykkene (Kusenbach, 2003, s.463). For at Bandile ikke skulle tro at jeg bare kom for å henge prøvde jeg å stille flere spørsmål og noterte mer. Dette handlet hovedsakelig om at jeg ønsket å oppføre meg som en forsker, uten at det nødvendigvis hjalp meg noe særlig med å få data. Det handlet mer om at jeg ønsket å oppføre meg på en måte som gjorde at Bandile oppfattet meg som en seriøs forsker.

INTERVJU

Jeg ventet med intervjuene til jeg hadde vært en stund i felten. Grunnen til det er at spørsmålene da var mer informerte og folkene i hagesentrene stolte mer på meg. Hagen og Skorpen argumenterer for at det å vente med intervjuer til man har vært en stund i felten er et vanlig råd til nye feltarbeidere (Hagen & Skorpen, 2016, s.85). Jeg anså også sannsynligheten større for at informantene mine ville svare mer åpent enn dersom jeg skulle startet med intervjuene allerede i starten av feltarbeidet. Det viste seg også at informantene forventet at jeg, siden jeg var der for å forske, skulle intervju dem. Allerede på det første møtet jeg hadde med Bandile spurte han meg om jeg ikke hadde tenkt å intervju han, da det var det han var vant til at forskere gjorde. Dette sier noe om feltet mitt og informantene mine. Det faktum at de visste hva en forsker var og hadde visse forventninger til hva jeg skulle gjøre i felt var med på å forme mitt arbeid. Hagen og Skorpen (2016) skriver at det stadig blir mer vanlig at informantene man får på feltarbeid ikke lengre er analfabeter og at mange i dag har mulighet til å få tilgang til det publiserte materialet i større grad enn tidligere (Hagen & Skorpen, 2016, s.187). De påpeker også at det for mange er vanskelig å forstå at man kan forske uten å gjøre intervjuer (Hagen & Skropen, 2016, s.149). Dette førte til at jeg ble spesielt opptatt av å ta notater og stille flere spørsmål i starten, enn det jeg i utgangspunktet hadde trengt eller tenkt til.

Ved å gjennomføre intervjuer, hovedsakelig dybdeintervjuer, fikk jeg mulighet til å få svar på ting jeg lurte på underveis i feltarbeidet. Jeg gjorde intervjuene i den siste halvdelen av feltarbeidet, etter at jeg hadde blitt godt kjent med området og informantene mine. Fordelen med intervjuene var at jeg fikk stilt spørsmål om ting informantene hadde sagt tidligere, som jeg ønsket å få utdypet bedre. Det førte til at jeg fikk et større innblikk i hagesenterets nettverk og Bandile fikk forklart meg mer utfyllende de ting jeg lurte på.

På slutten av feltarbeidet fant jeg ut at det var på tide å ha noen dybdeintervjuer med Bandile, som var den viktigste informanten min gjennom feltarbeidet. Etter å ha fulgt han og hagesenteret i noen måneder hadde jeg etter hvert notert ned noen viktige spørsmål jeg ønsket svar på. Jeg var spesielt interessert i hva/ hvem som inspirerte han til å starte hagesenteret og hvorfor det er plassert rett ved siden av en grunnskole. Det var også spennende å få vite hvorfor Bandile kaller seg for en «soil

artist», hvilke fremtidige planer han har for hagesenteret og hvordan han har fått tilgang til naturressurser. Videre spurte jeg om hvordan han fikk midler til å starte hagesenteret og hvordan han tjener penger på å drive hagesenteret. De siste månedene hadde jeg fått mye informasjon, men strevde med å se hvordan alt hang sammen. Bandile hadde mange prosjekter på gang og mange samarbeidspartnere, så det var viktig å intervjuer han for å få forklaring på de ulike forbindelsene hans.

Det var kun Bandile jeg hadde intervjuer med. De andre i hagesenteret hadde jeg kun uformelle samtaler med. Grunnen til det var at det var Bandile som godkjente at jeg gjorde feltarbeid i hagesenteret og det var han som var mest villig til å snakke med meg. Det var også han jeg var mest med under feltarbeidet. Jeg gjennomførte to lengre dybdeintervjuer med han på slutten av feltarbeidet. Bandile fikk bestemme hvorvidt han ville at jeg skulle ta opptak eller ikke og begge gangene ønsket han at jeg tok notater for hånd. Jeg aksepterte ønsket hans, selv om jeg skulle ønske at han tillot opptak så jeg kunne være sikker på å få alt riktig. Det tok lengre tid å ta notater for hånd og jeg brukte ekstra tid på å forsikre meg om at alt ble riktig. Intervjuene førte til ca. 10 håndskrevne sider med notater.

Det at det bare var Bandile jeg fikk intervjuet preger datamaterialet mitt, siden det hovedsakelig er hans syn og mening om ting jeg har fått størst innblikk i. Det hadde vært ønskelig med intervjuer med de andre ansatte, men jeg fikk kun til uformelle samtaler med de to. Det var Bandile som var primærkilden min og han som lot meg komme til hagesenteret i første omgang. Bandile fremstår også som den av de ansatte som er mest glad i oppmerksomhet, noe som gjenspeiles i media. Det er stort sett Bandile som er ansiktet utad og det er han som i media omtales som grunnleggeren av hagesenteret.

RELEVANTE ETISKE VURDERINGER

Hovedfokuset mitt i forhold til etiske implikasjoner er anonymisering av informanter og hagesenteret så langt det lar seg gjøre. Alle informanter vil, til den grad det er mulig, anonymiseres. Grunnen til det er at selv om informantene selv ønsker at jeg skal oppgi navnet deres, er det ikke sikkert de forstår hva det kan innebære å få publisert navnet sitt i en akademisk publikasjon. Det er dog viktig å påpeke at noe av informasjonen jeg har valgt å ta med i oppgaven kan føre til gjenkjennelse. Grunnen til det er at nøkkelinformanten min er en meget eksponert person i Cape Town og det innebærer at noe av det han fortalte meg kan man også finne igjen i andre intervjuer han har gjort.

Hagesenteret er også mye omtalt i media, noe som gjør det utfordrende med total anonymisering, uten at jeg risikerer å miste verdifull data. Jeg har vurdert det dit at denne oppgaven ikke belyser informasjon som kan skade hagesenteret eller informantene mine, selv om de skulle risikere å bli gjenkjent. Jeg har også valgt å skrive oppgaven på norsk for å gjøre den mindre tilgjengelig for mennesker som kan gjenkjenne informanter eller hagesenteret basert på det jeg skriver i avhandlingen.

Jeg har valgt å omtale lokalområdet, som hagesenteret er en del av, som «distrikt X». Grunnen til det er at det er få hagesentre i dette området av Khayelitsha og jeg ville ikke risikere å røpe hagesenterets identitet gjennom omtale av lokalområde. Jeg har beskrevet det jeg anser som viktige detaljer rundt lokalområde, og det kan føre til at mennesker som er kjent i området gjenkjenner det som følge av mine beskrivelser. Jeg har vurdert beskrivelsene til å være av en såpass viktig del av oppgaven at det ikke kan utelates. Jeg har også vurdert det dit at dersom noen skulle gjenkjenne området er det såpass mye omtalt fra før at denne oppgaven sannsynligvis ikke vil føre til noen negative konsekvenser for de involverte.

Under feltarbeidet har jeg prøvd å være så åpen som mulig om hvem jeg er og hva hensiktene med feltarbeidet er. Det har dog vært en utfordring å forklare informanter, som ikke vet hva antropologi er eller hva et feltarbeid innebærer, hva hensikten og målet med feltarbeidet er. Det viste seg også at mange var skeptiske til myndigheter og universiteter i landet. Heldigvis ble de fleste mindre skeptiske da jeg sa at jeg var fra et norsk universitet og drev datainnsamling på vegne av min egen masteroppgave.

Alle bildene som brukes i denne avhandlingen er bilder jeg selv har tatt. Jeg har fokusert på å bruke bilder der man ikke kan gjenkjenne ansikter eller særegne ting ved hagesenteret. Jeg har valgt å bruke noen engelske begreper og uttrykk, selv om det er mulig å oversette ordene til norsk. Grunnen til det er at jeg ønsker å gjengi utsagnene fra informanter på den måten de uttalte det til meg. Dette kan føre til at mennesker som kjenner informantene mine gjenkjenner hagesenteret, men jeg har vurdert det som såpass viktig informasjon at det er vanskelig å utelate i oppgaven.

En utfordring ved feltarbeidet har vært at det virket som informantene mine til tider glemte at jeg var der for å forske og trodde at jeg kom for å henge med dem som en venn. Dette har igjen gjort det vanskelig å vurdere hva jeg kan bruke i oppgaven og hva som er av en såpass privat og fortrolig karakter at jeg burde la være. Denne problematikken belyser Hagen og Skorpen (2016) og de argumenterer for at man i felt kan oppleve å få vite ting om informanters kriminelle handlinger, helse, livssituasjon eller hva de er redde for. De hevder at hva som regnes som sensitiv informasjon i denne sammenheng er et av momentene antropologer må bruke skjønn for å vurdere (Hagen &

Skorpen, 2016, s.184). Personlig fikk jeg lite informasjon som kan klassifiseres som av svært personlig karakter, men har likevel valgt å utelate noen ting som jeg ikke mener at tilfører oppgaven noe viktig.

Hagesenteret, «make gardening cool» og «the soil artist»

I dette kapitlet introduseres hagesenteret, de ansatte som jobber i hagesenteret og lokalområdet det er en del av. Det utforsker ideologien til menneskene som startet opp hagesenteret, tilnærmingen de har til ressursene de bruker og hvordan de får tilgang til ressursene de trenger for å drive hagesenteret. Videre tar kapitlet for seg forholdet hagesenteret har til vann etter vannkrise, og viser hvordan en filosofi om bærekraftighet kommer til uttrykk gjennom Bandiles mål om å «gjøre hagearbeid kult» («making gardening cool»). Formålet med kapitlet er å utforske hvilke tanker og ideer som ligger til grunn for hagesenterets opprettelse, drift og tilnærming til ressurser.

HAGESENTERET

Vi har kjørt i en halvtimes tid i det jeg får øye på de lange rekkene med «shacks», som ligger på det som ser ut som en lang sandete slette. «Shacks» er boliger som er laget av kryssfiner, bølgeblikk, plast og pappesker, som er typisk i områder som er preget av «informal settlements». Det slår meg hvor stort område Khayelitsha dekker og jeg er spent på hva som møter meg i distrikt X. Det eneste jeg har blitt fortalt av venner og bekjente, som er bosatt i Cape Town, er at det er et farlig sted og at jeg ikke må finne på å dra dit. Vi tar av fra hovedveien og kjører inn mot det som framstår som en travel handlegate. Jeg får streng beskjed om å gjemme mobilen og andre verdier før sjåføren åpner døren og slipper meg av på minibusstaxiholdeplassen, som jeg har fått fortalt at ligger i gåavstand til hagesenteret.

Varmen slår mot meg idet jeg går mot informanten min, Bandile, som lener seg mot en sykkel og vinker til meg. Det lukter grillmat og gaten kryr av folk. Jeg ser meg rundt og får øye på en lang rekke med boder, som selger alt fra klær til mobiltelefoner og frukt. Dagen før hadde vi avtalt at jeg skulle ta minibusstaxi til distrikt X og at Bandile skulle møte meg ved hovedporten. Han kommer smilende mot meg og sier at han kom gående fordi han ønsker å gi meg «a real township experience» og at den beste måten å bli kjent med området på er ved at vi går til hagesenteret, som ligger et steinkast unna. Jeg har et handlenett med meg med speilreflekskameraet mitt oppi og spør om jeg burde passe ekstra på tingene mine. Han svarer at så lenge jeg er med han går det fint siden han er lokal og kjenner de andre i området.

Gatene kryr av folk og jeg ser alt fra barn som leker med ball i gatene, hunder som løper rundt, til biler som står parkert utenfor hus og spiller «Afro House-musikk» på full guffe i det vi tar av fra hovedgaten. Det virker på mange måter som et hvilket som helst nabolag og det slår meg at det slettes ikke virker så skummelt som de jeg har snakket med skal ha det til. Jeg får følelsen av at jeg har ankommet et hvilket som helst nabolag en helt vanlig hverdag. Det er varmt så svetten renner i

det vi tar av i en sidegate. Bandile forteller meg at han er fra området og at han alltid har likt å bevege seg rundt til fots eller med sykkel. Han hilser på noen naboer og sier at det går fint å gå rundt på dagtid, men at man må være på vakt etter mørkets frembrudd. Han sier at han aldri er redd for å gå rundt alene på kvelden, men at det er fordi han kjenner menneskene som bor der og vet hvem han skal passe seg for. Han innrømmer dog at han forstår de som er redde for å gå rundt alene etter mørkets frembrudd, siden distrikt X tross alt er preget av en del rus og kriminalitet.

Figur 2. Hagesenteret, Khayelitsha 4. April 2019.

Etter at vi har gått noen minutter ankommer vi en skole, som er inngjerdet av et par meter høyt strømgjerde med en stor port foran inngangen. Innenfor porten står det parkert en politibil og vi hilser på politimennene før vi fortsetter videre mot hagesenteret, som ligger ved enden av skolen. Vi går forbi skolen, over en parkeringsplass og videre bort til det som minner om en grønn oase. Der får jeg øye på en sittegruppe, som Bandile forteller meg at er håndlagd av bambus. De ansatte forteller meg at hagesenteret er trygt og at jeg kan legge fra meg tingene mine på en av benkene.

Jeg setter fra meg tingene, drikker litt vann og tar med meg speilreflekskameraet mitt for å utforske hagen. Den er delt inn i tre ulike avdelinger, der den ene delen er en avdeling med «native plants», den andre har mer typiske planter og grønnsaker, mens den siste er en liten vindrueavdeling. Det er rolig i hagesenteret og sola steker.

Ved inngangen til hagesenteret er det en liten hytte, der de ansatte oppbevarer mat, diverse hageutstyr og får tilgang på strøm. Utenfor hytten er sittegruppen med de håndlagde møblene av bambus og sittegruppen skjermes av et bambustak, som de har bygd for å skape skygge fra den stekende solen. Videre er det et fargerikt pingpongbord bak sittegruppen og rundt pingpongbordet står det ulike trekasser med grønne planter.

Hagesenteret fremstår som en trygg, grønn oase, midt imellom nedslitte hus og skur i distrikt X. Det har et avslappende preg og er et sted der lokale barn og venner av de ansatte kan komme og slappe av i grønne omgivelser dersom de ønsker det. Der kan de søke ly fra sola, hjelpe til med forefallende arbeid som planting, lage gjødsel, kappe ved eller nyte lukten av planter ved en av benkene i hagesenteret. De gangene jeg ankom hagesenteret før Bandile og de andre ansatte fant jeg selv roen ved å sette musikk på øret og slå meg ned på en benk under den stekende sola.

Hagesenteret ble grunnlagt i 2013 på en 400 m² stor tomt ved siden av en offentlig barneskole med 1500 elever i distrikt X i Khayelitsha. Der går det det barn i alderen 7 til 15 år. Det brukes hovedsakelig som et sted der det arrangeres aktiviteter for skolebarna etter skoletid, i helgene og i høytidene. De ansatte har selv plukket ut 20 barn som får delta på de ulike aktivitetene i hagesenteret. De tar også imot turister og andre som er interessert i hagesenteret, og hjelper lokale med å lage egne «hjemnehager» (home gardens) så de kan dyrke grønnsaker til eget hushold.

ANSATTE I HAGESENTERET

Det er totalt 15 personer som jobber i hagesenteret og alle er lokale fra Khayelitsha. De eneste som ikke er lokale er frivillige, som jobber der fra tid til annen. Det er bare de tre ansatte Bandile, Lesedi og Esihle som jobber fulltid i hagesenteret og mottar betaling for jobben de gjør. Resten kommer på fritiden sin, eller når de ansatte trenger ekstra assistanse. Da jeg spurte Bandile om det var vanskelig å finne ansatte som ønsket å jobbe i hagesenteret kunne han fortelle meg at det var tvert om og at han får søknader fra for mange folk. Derfor er han opptatt av å finne ut om de faktisk er interessert i å gjøre en ordentlig innsats i hagesenteret. Dette gjør han for å luke ut de som ønsker å involvere seg av feil grunner. Da jeg spurte han om hva han la i «feil grunner» forteller han meg at noen for eksempel ser han på TV og ønsker å bli «kjent» som han. Det har ført til at han ser etter folk som «keeps on chasing after me» og han påpekte at «they must love it».

Bandile

I et forsøk på å finne mennesker som driver med urbant jordbruk i en av townshipene utenfor Cape Town, kom jeg over en artikkel om en mann som heter Bandile. I artikkelen stod det at han drev et hagesenter i Khayelitsha, der målet er å skape en plattform der barn og unge oppvokst i

Khayelitsha kan lære om jordbruk. Jeg tenkte at det var perfekt for feltarbeidet mitt og sendte han en mail der jeg fortalte litt om meg selv og feltarbeidet mitt. Etter noen dagers venting fikk jeg mail tilbake der han skrev at han ønsket å høre mer om feltarbeidet mitt og lovet meg at han ville ta kontakt senere for å avtale et møte.

Det er en varm sommerdag og jeg prøver å kontakte en organisasjon som ikke har svart på henvendelsene mine i det jeg får et varsel om at jeg har fått en ny mail. Den er fra Bandile, som sier at han befinner seg i byen nå og lurere på om jeg har tid til å møte han om en times tid. Jeg blir glad for å endelig få et positivt svar. Han har lagt ved telefonnummeret sitt og ber meg kontakte han på whatsapp dersom jeg har mulighet til å komme. Jeg hiver meg rundt og vi avtaler å møtes på en kaffebar i byen litt senere på dagen.

Jeg er litt forsinket til møtet og stresser inn i et stort hvitt bygg, som ser ut som en blanding av kaffebar og aktivitetsklubb for unge. Det viser seg at Bandile er forsinket fra et annet møte og jeg kjøper meg en latte mens jeg venter. Bygget er nesten tomt og mannen i baren smiler til meg, men jeg merker at han ser litt rart på meg. Kanskje lurere han på hva en hvit kvinne med penn og notatbok gjør på en ungdomsklubb en varm sommerdag i Cape Town når de fleste turister ligger på stranda. Etter noen minutters ventetid kommer det en liten, spe, henslengt mann i slutten av 20-årene gående inn i lokalet, som viser seg å være Bandile. Det slår meg at han ser yngre ut enn på bildet jeg så av han på nett og at usjankaen han har på hodet virker malplassert i den varme sommerluften.

Han hilser kameratslig på mannen i baren og kommer smilende mot meg. Han forteller meg at han pleide å henge på klubben før, men at det er lenge siden han har vært her nå. Derfor syns han det er hyggelig å møte gamle kjente når han først er i byen. Videre forteller han meg at han ikke er så ofte i byen lengre siden det er et stykke å dra fra Khayelitsha. Han spør om jeg ikke kan fortelle han litt om hva jeg gjør i Cape Town og hvordan jeg kom over hagesenteret hans. Etter en drøy times samtale ser han på meg og sier at han gjerne vil at jeg skal besøke hagesenteret. Vi avtaler at han skal sende meg en melding så fort han finner en dag som passer og at jeg skal ta med speilreflekskameraet for å dokumentere aktivitetene de arrangerer for skolebarna.

Teksten over beskriver det første møtet jeg hadde med Bandile i Cape Town. Bandile er en av grunnleggerne av hagesenteret, oppvokst i distrikt X i Khayelitsha og nøkkelinformanten min gjennom feltarbeidet. Bandile er ikke hans egentlige navn, men brukes her for å anonymisere han. Han har bakgrunn som poet og rapper og har en poetisk måte å formulere seg på. Det jeg mener med «poetisk» er at han snakker veldig billedlig og bruker store ord for å beskrive små ting. Han er

en sosial entreprenør, som er opptatt av å gjøre samfunnet han lever i til et bedre sted og det var noe av grunnen til at han valgte å starte hagesenteret sammen med noen venner i 2013.

Bandile er opptatt av miljøet og hvordan mennesker bosatt i fattige områder, som Khayelitsha, kan bidra til et bedre miljø samt en sunnere livsstil ved å lære seg å dyrke sin egen mat enten i et hagesenter eller i såkalte «home gardens». Han er også en mann som har sans for «business», noe som har ført til at han har lyktes som gründer. Han har blant annet inngått avtale med et universitet i Cape Town- området for å skape «kulturutveksling» mellom sørafrikanere bosatt i forskjellige deler av Cape Town. I tillegg har han inngått avtaler med ulike NGOs for å få stipend for å drive hagesenteret og for å skaffe tilgang til ressurser som vann, jord og frø. Han har også opprettet en Airbnb-konto for å lokke turister til hagesenteret og da jeg var der planla han å bestille sykler til et Airbnb-arrangement, som gikk ut på at turister skulle få mulighet til å sykle gjennom Khayelitsha distrikt X. Han har med andre ord mange prosjekter på gang og fortalte meg stadig om nye prosjektideer han hadde underveis i feltarbeidet.

Bandile er en sosial og omgjengelig fyr med mange venner fra ulike land og samfunnslag. Han henger blant annet mye med en fransk fotograf, Paul, som har fotografitimer i hagesenteret på lørdager. Paul studerte i utgangspunktet fotografi på universitetet i Cape Town, men droppet etter hvert ut og endte med å jobbe i et sosialt entreprenørfirma. Det var gjennom dette firmaet at han kom i kontakt med Bandile. Sammen deltar de i ulike prosjekter som skal hjelpe lokalbefolkningen i Khayelitsha. Som nevnt ovenfor har Bandile stadig nye prosjekter på gang, noe som fører til at han ofte må inn til byen (Cape Town) for å delta i ulike møter. Han har kontakter i radio og tv, hjelper studenter med å skrive tekster til skoleprotester og opptrer med poesien sin når han har tid og lyst til det. Han er belest, samfunnsengasjert og kjenner både akademikere og journalister. Han er opptatt av forandring og har et iboende håp om en bedre fremtid, noe som er en av faktorene som motiverte han til å starte opp hagesenteret i distrikt X.

Bandile fortalte meg at det startet med «passion» han hadde for naturen og dyrking, mens nå elsker han å se at prosjektene han har startet opprettholdes og fungerer. Han blir engasjert av å se unge mennesker ta tak og gjøre et godt arbeid i hagesenteret for å skape matsikkerhet. Han ønsker å lære lokalbefolkningen om bærekraft og omsorg for miljøet. Videre fortalte han at meg at dersom han skal komme med et tips til sosiale entreprenører så må det være at de må lære seg hvordan man holder seg uavhengig og lokal, men samtidig kan tiltrekke seg ulike mennesker fra ulike steder og samfunnslag. I følge Bandile vil det føre til at «something magic happens».

Lesedi

Den første dagen jeg besøker hagesenteret kommer det en ung kvinne gående mot meg. Hun går med svarte runde solbriller, har en brun turban på hodet og en matchende lang kjole. Hun er stilig kledd og jeg tenker at dette virker som en kul person. Hun hilser på meg, presenterer seg som Lesedi og lurer på hvor jeg er fra. Jeg svarer Norge og spør tilbake. Hun svarer at hun er fra Paris før hun går mot Bandile. Da jeg senere snakker med Bandile om Lesedi forteller jeg at hun fortalte meg at hun er fra Paris, begynner han å le og utbryter «no, she's local!».

Jeg fikk senere vite at Lesedi er 28 år gammel og oppvokst i distrikt X. Det viste seg også at det var Lesedi som jobber mest med barna i hagesenteret. Hun fortalte meg at en ting de er opptatt av i hagesenteret er å vise barna at grønnsakene de dyrker i hagesenteret er det samme som de kjøper på butikken. Hun hevdet at dette var viktig å lære bort til barna, fordi mange barn ikke har noen voksne som kan lære dem det. Videre påpekte hun viktigheten av at barna får denne kunnskapen fordi de er fremtiden, samtidig som de også kan lære det videre til familiemedlemmer, venner og naboer. Hun fortalte meg at mange av barna i hagesenteret tidligere trodde at alt som dyrkes var giftig og ikke forstod sammenhengen mellom maten de kjøpte på butikken og det de lærte å dyrke i hagesenteret.

Figur 3. Lesedi tilbereder mat i hagesenteret, Khayelitsha 4. April 2019.

Esihle

Det er en kjølig maidaag og jeg har avtalt med Bandile at jeg skal møte han i hagesenteret. Da jeg ankommer hagesenteret har han ikke svart på noen av meldingene mine og når jeg prøver å ringe han får jeg beskjed om at mottakeren ikke er tilgjengelig for øyeblikket. Jeg er litt bekymret for at jeg ikke skal komme meg inn til hagesenteret, men bli stående utenfor gjerdet alene. Heldigvis er hagesenteret åpent når jeg kommer og den tredje av hagesenterets ansatte, Esihle, er der. Han ser på meg med et spørsmålstejn i fjeset og jeg spør om han har sett Bandile. Han rister på hodet og spør om jeg har prøvd å ringe han. Jeg sier ja og at jeg ikke kom gjennom. Han prøver også å ringe han og etter gjentatte forsøk får jeg beskjed om at han er på vei.

Esihle er en fyr jeg syns det er vanskelig «å få tak på». Han er ganske reservert og sier ikke så mye. Kanskje syns han det er rart at jeg kommer til hagesenteret bare for «å henge», eller så syns han det er slitsomt med selskapet mitt for han virker sjelden henrykt over å se meg. Han sier sjelden veldig mye og sitter som oftest i et hjørne mens de andre snakker.

Esihle er den andre fulltidsansatte. Han er musikkartist fra distrikt X. Han er opptatt av hiphop og poesi. I likhet med Bandile er han i slutten av tjuårene og stilig kledd. Han har «vibe» og kaller seg for «the ghetto articulator». Han er også modell, «urban farmer» og omtaler seg som artist. I hagesenteret går Esihle alltid med ørepropper i ørene og virker konsentrert om musikken han hører på. Han er også den første på plass i hagesenteret når jeg ankommer, og ofte den som prøver å få tak i Bandile når jeg ikke får tak i han etter at vi har avtalt å møtes.

Han er inkludert i virksomheten av hagesenteret, så vel som i det praktiske i hagesenteret. Han er også ofte med på møtene Bandile deltar på med ulike samarbeidspartnere. Likevel er det hovedsakelig Bandile som er ansiktet utad og det er han som stiller opp på de fleste intervjuene som har med hagesenteret å gjøre.

UTFORDRINGER KNYTTET TIL VANN OG VANNTILGANG

Bandile viser meg ulike tanker de har i hagesenteret, som er fulle av vann. I noen av tankene tilsetter de økologisk gjødsel som de bruker på plantene for å få de til å gro. Jeg får i oppgave å lage noe av denne gjødselen og får utdelt eggeskall, salatresten og bananskall som jeg får beskjed om å kutte opp og blande sammen. Bananskallene kommer fra bananene som barna har brukt for å lage bananbrød, som er dagens aktivitet for barna. Det slår meg hvor enkelt gjødsel kan lages og hvor fint det er at bananskallene ikke blir kastet, men heller brukes som næring til plantene.

Hagesenteret ble utsatt for en tung periode som følge av vannmangelen. De fikk tidligere vann fra grunnskolen som hagesenteret ligger ved siden av, men pga. vannmangelen ble kostnadene for

vannet for høye for skolen, så hagesenteret måtte finne en annen løsning. Da det ble slutt på at de kunne hente vann fra skolen kom det en NGO og installerte en vanntank med løfte om at den skulle fylles opp en gang i måneden. Bandile fortalte meg at det ble publisert bilder på sosiale medier over hvor flott det var, men tanken ble kun fylt opp en gang. Da den gikk tom gang nummer to kom de ikke for å fylle den opp igjen og derfor måtte Bandile og kollegaene finne en annen løsning. Løsningen ble at de ved hjelp fra en annen NGO boret etter grunnvann i hagesenteret. Det viste seg at det var mer enn nok grunnvann og ved hjelp av NGOen fikk de vann til plantene. Det eneste problemet med grunnvannet er at det ikke er rensert og barna kan derfor ikke drikke vannet uten at det kokes først. Lesedi var veldig frustrert over dette og fortalt meg oppgitt at selv om hun fortalte barna at de ikke måtte drikke av vannet, gjorde de det. Hun sa også at det var frustrerende hjemme hos henne i Khayelitsha, fordi det tok så lang tid å koke vannet for så å vente på at det ble kaldt nok til å drikkes etterpå.

Grunnvannet bruker de til plantene og for å holde hagen grønn. Ved siden av skolen er det en vannkran, som barna kan drikke av. Likevel er det ikke alle barna som har fått med seg dette og drikker av slangen med grunnvann. Lesedi fortalte meg at en grunnregel de prøvde å lære barna var at dersom vannet er lyst kan man drikke det, men er det misfarget skal man la være. Hun sa barna overså det faktum at det første vannet som kommer ut av slangen som er grunnvann er misfarget og tenkte at de kunne drikke det siden det blir lysere dersom man lar det renne.

Grunnen til at tilgangen til vann er et viktig aspekt i denne oppgaven kommer av at vann er like grunnleggende som jord for å få planter til å gro. Uten vann har ikke hagesenteret noen mulighet til å drive med jordbruk. Vanntilgang er helt grunnleggende for at hagesenteret skal være bærekraftig, fordi at uten tilgang til vann klarer det ikke å overleve. Tilgang til vann var også den mest akutte utfordringen knyttet til ressurser, siden de plutselig mistet tilgangen til vannet fra skolen. Det førte til at de måtte finne en ny løsning fort siden plantene er avhengig av jevnlig vanning. Tilgangen hagesenteret har til vann sier også noe om hagesenterets nettverk, siden det er gjennom samarbeid med andre NGOs at hagesenteret løste vannproblematikken.

AKTIVITETENE I HAGESENTERET

En dag jeg besøkte hagesenteret var det duket for bananbrødlaging. Barna kom løpende fra skolen og satte seg ivrig rundt bordet mens Lesedi introduserte dem for dagens aktivitet, som var å bake bananbrød. Barna smilte og virket ivrige etter å komme i gang. Jeg hadde fått i jobb å fotografere dagens begivenhet og knipset i vei. Barna fulgte nøye med mens Lesedi forklarte hvordan de skulle kutte opp bananene, for så å blande de sammen med resten av ingrediensene. Videre fordelte hun ut ulike oppgaver til barna og de satte ivrig i gang. Jeg prøvde å fotografere dem mens de var opptatt for at de ikke skulle bli for opptatt av kameraet, men det fungerte bare delvis. Barna synes det var gøy at jeg tok bilder av dem og smilte gladelig til kameraet mens de viste frem det de gjorde.

Figur 4. Barna tilbereder mat i hagesenteret, Khayelitsha 4. april 2019.

For å steke brødet har de en gammeldags stekeovn, som de varmer opp med ved. Til tross for at det er en varm sommerdag står barna ivrig med veden for å få fyr i ovnen. Etter en del jobbing for å få fyr i ovnen var det klart til å sette bananbrødet inn. Barna hørte på musikk, danset og spilte bordtennis mens de ventet på at bananbrødet skulle stekes ferdig. En ting som slo meg var at til tross for at barna lever i et farlig miljø, virket det på meg som «barn er barn» og de er opptatt av de samme tingene som barn som vokser opp i tryggere områder er. De var engasjerte i matlagingen, lekte og spilte bordtennis.

I hagesenteret arrangerer de aktiviteter for barn og unge som er knyttet til skolen, som hagesenteret ligger ved siden av, eller lokalsamfunnet. Aktivitetene arrangeres i ukedagene etter skoletid, i helgene og i feriene. Formålet med aktivitetene er å skape bevissthet rundt viktigheten av å ta vare på jorden og dets ressurser, opprettholde biologisk mangfold og skape matsikkerhet.

I ukedagene etter skoletid arrangerer Lesedi aktiviteter for barna, der de lærer å lage sunn mat av grønnsakene og frukten som dyrkes i hagesenteret. På den måten lærer de ikke bare hvordan man dyrker ulike frukt og grønnsaker, men også hva det de dyrker kan brukes til. Bandile har hovedansvaret for å lære barna hvordan man dyrker frem grønnsaker og frukt, mens Lesedi lærer barna hvordan de kan bruke ressursene i matlaging. På den første aktiviteten jeg deltok på skulle barna lære seg å lage bananbrød. Det er en typisk ettermiddagsaktivitet og starter i det skolen er ferdig, som er rundt kl. halv tre. Det er Lesedi som har hovedansvaret for aktivitetene for barna og hun fortalte meg at målsetningen er å få barna til å spise sunnere og lære seg hvor maten kommer fra. Hun fortalte meg at det er en stor utfordring for lokalsamfunnet at mange ikke vet at hvitløken de ser på bakken er den samme som de får kjøpt i butikken. Lesedi var opptatt av at mange barn tror at alt de finner på bakken er giftig og grunnet lavt utdannede foreldre har de ingen som kan lære dem at dette er feil. Grunnen til at de fleste ettermiddagsaktivitetene innebærer matlaging handler også om at barna skal få seg et sunt måltid etter endt skoledag.

Det arrangeres også aktiviteter i helgene for de eldste barna. En av disse aktivitetene er fotograferingskurs, som holdes av, Paul, den franske kameraten til Bandile. Aktiviteten innebærer at ungdommene får låne utstyr, og lærer om grunnleggende bruk av kameraet. Paul er selv fotograf og flyttet til Cape Town for å studere. Han endte imidlertid opp med å droppe ut av studiet og startet istedenfor opp en NGO, som har hovedkontor i Cape Town sentrum. Det er via denne NGOen at han kom i kontakt med Bandile. Kurset pleier å arrangere utflukter for ungdommene, som å dra på fotballkamp, for at barna skal kunne få en opplevelse mens de lærer å fotografere. Målet med aktiviteten er at ungdommene skal få mulighet til å utforske egen kreativitet, som er noe Bandile er opptatt av. Det er Pauls NGO som låner ut fotoapparater til ungdommene og kurset er gratis. Jeg møtte selv Paul ved flere anledninger og fikk også kjøre med han til hagesenteret en gang vi begge skulle besøke Bandile. Dette viser at hagesenteret har aktiviteter som involverer de eldre barna og de har tilbud utover det å lære å dyrke.

Formålet med aktivitetene i hagesenteret er at de skal appellere til både de yngre- og eldre barna. Matlaging er hovedsakelig for de yngste, mens fotograferingskursene er for de eldste. Det er relevant å belyse de ulike aktivitetene fordi det inngår i Bandiles formål om å gjøre hagearbeid kult. Det er ikke slik at alt som arrangeres i hagesenteret er direkte knyttet til jordbruk, men det handler om at hagesenteret er en arena der barn og unge skal få utviklet kreativiteten og interessene sine.

Matlagingen handler om å vise barna hva det de dyrker i hagesenteret kan brukes til å lære dem å lage seg sunn mat, som er bra for helsen. Fotograferingskursene handler om å skape et tilbud for unge, så de ikke havner i usunne miljøer som er preget av rus og kriminalitet. Bandile fortalte meg også at målet i utgangspunktet var å skape en interesse for hagesenteret blant unge, enten det gjaldt jordbruk eller andre aktiviteter som kunne gjennomføres der. Han håpet at ved å skape aktiviteter ungdommene, som fotografering, kunne han etter hvert introdusere de for jordbruk. Hovedmålet til bandile er å gjøre jordbruk kult, men på veien har han sørget for at det også er andre aktiviteter barn og unge kan fristes med.

«Make gardening cool»

Bandile løfter opp barna som kommer løpende mot han i det skoledagen er slutt. Barna ler og er tydelig glade for å komme ut i hagesenteret etter endt skoledag. Noen av de kommer løpende bort til meg og mumler noe på isiXhosa, som jeg ikke forstår. Bandile forteller dem at det vil ta litt tid før de kan begynne på matlagingen så han ber de finne på noe imens de venter. Noen av barna løper bort til pingpong-bordet og Bandile spør om ikke jeg vil bli med å spille mot dem. Jeg tar opp den ene rekkerten og gjør meg klar for å tape matchen.

Bandile fikk ikke mulighet til å ta utdanning etter videregående. Bestefaren hans døde, og da var det ikke penger igjen til utdanning for han. Moren hans drev med jordbruk, men Bandile var ikke interessert i jordbruk da han var yngre. Han fikk først øynene opp for jordbruk etter at han ble syk i 2008, noe som resulterte i at han ble vegetarianer. Da begynte han å dyrke sine egne grønnsaker og det var da han ble interessert i matlaging og matproduksjon. I 2010 startet han som frivillig i «Bøndernes Hjelp», som er NGOen jeg var frivillig i før jeg kom til hagesenteret. De lærer mennesker som er bosatt i townships å dyrke sine egne grønnsaker. Der møtte han en eldre dame, som lærte han alt det grunnleggende han trengte å vite om dyrking. Han fortalte meg at det som slo han da han jobbet som frivillig var at det var få unge mennesker som ønsket å lære seg å dyrke. Derfor fikk han ideen om å starte et eget hagesenter der formålet var å «make gardening cool».

Det han mener med «make gardening cool» er at han ønsker å inspirere unge mennesker til å drive med jordbruk og han ønsker å vise de unge at jordbruk er noe som menn også kan drive med. Bandile fortalte meg at jordbruk er noe som ofte er knyttet til «mødre» og noe som assosieres med noe «ukult» i Khayelitsha. Derfor er det behov for yngre menn som forbilder for den yngre generasjonen i området. Han ønsket derfor å lage et hagesenter som appellerer til barn og unge, som er oppvokst i Khayelitsha. Siden han har status i lokalsamfunnet hadde han en mulighet til å skape

en plattform som inspirerer unge til å drive med jordbruk. Han har en annen tilnærming til de unge enn de eldre kvinnene i «Bøndernes Hjelp» og kan derfor nå ut til de unge på en annen måte.

Da jeg selv deltok på aktiviteter i hagesenteret så jeg hvilken status Bandile hadde blant barna og i lokalsamfunnet generelt. Barna flokket seg rundt han og ville gjøre det samme som han gjorde. Dersom Bandile ba noen om hjelp kom barna springende til han for å bidra, og dersom han ba de oppføre seg hørte de på han. Det var fascinerende å se hvor engasjerte barna var i hagesenteret og hvor opptatt de var å vise meg hva de hadde lært om de ulike plantene de hadde. Hagesenteret tilbyr også andre aktiviteter for ungdommene, som pingpong. De får også mulighet til å spille musikk, danse og leke i hagen. Dette gjør at hagesenteret har mer å «friste med» enn bare jordbruk. Noen ungdommer oppsøkte hagesenteret for å henge med venner etter skoletid og ble interessert i jordbruk som følge av å henge i hagesenteret og dermed fikk øynene opp for dyrkingen Bandile og de andre ansatte drev med.

Figur 5. Bandile i Hagesenteret, Khayelitsha 4. april 2019.

En annen ting Bandile fortalte meg, var at mange mennesker som lever i townships ikke har en tilknytning til naturen. Han mente at det er en av grunnene til at mange lokale ikke interesserer seg for jordbruk. Derfor mente han at det var viktig å få ungdommene til å se hvor vakker og viktig naturen er. Dette gjorde han ved å ta ungdommene med på utflukter, som for eksempel å gå på fjellturer. Turene har som formål at barn- og unge fra Khayelitsha skal få en relasjon til naturen og

dermed bli engasjert i å ta vare på den. Han hevdet at hagesenteret også er viktig fordi det introduserer lokalbefolkningen for noe grønt, siden det er få grønne områder i townships. Hagesenteret tilfører lokalsamfunnet et grøntområde, som lokale kan knytte til matproduksjon.

En filosofi om bærekraft kommer her til uttrykk gjennom Bandiles visjon om å få barn- og unge til å knytte en relasjon til naturen. Denne relasjonen skal føre til at de får lyst til å ta vare på jorden og dermed beskytte den. Bærekraft handler om at hagesenteret skal klare seg selv og det innebærer at de tar vare på ressursene som gjør det mulig å dyrke der.

“THE SOIL”

“To start changing the community in Khayelitsha you must start changing the composition of the soil.” – Bandile

Bandile fortalte meg at han har lært at ingenting er umulig, men man må jobbe hardt for å få til det man vil. Han snakker om at det handler om å jobbe med sammensetningen til jorden i Khayelitsha, fordi den er vanskelig å dyrke i. Grunnen til det er at den er veldig tørr og sandete, men Bandile fortalte meg at dersom man jobber nok med den kan man få til det man vil. Han var opptatt av at det handlet om tålmodighet og at man må prøve seg fram til man oppnår ønsket resultat. En ting som overrasket han da han begynte med dyrking i Khayelitsha, var at visse planter trivdes godt i den sandete jorden.

Sitatet over sier noe om Bandiles tilnærming til «the soil» og hvordan den er med på å skape endring i Khayelitsha. Det handler om å jobbe med jordens sammensetning for å gjøre den dyrkbar. Når man har gjort den dyrkbar kan man plante frø, som igjen blir til grønnsaker eller tre som man kan høste frukt av. Dette skaffer menneskene i Khayelitsha en jobb og tilgang til mat. Dersom de klarer å dyrke sin egen mat, eller tjene penger på det de dyrker, har man klart å endre noe i samfunnet i Khayelitsha. Da har man gjort samfunnet mer bærekraftig fordi det bidrar til at lokalsamfunnet overlever og blir mer selvforsynt.

Sitatet viser hvordan Bandile lanserer sin egen metode for å gjøre hagesenteret- og lokalsamfunnet mer bærekraftig. Det handler om at hagesenteret er en plattform for muligheter. Det skaper arbeidsplasser, tilgang til kunnskap, tilgang til nettverk og er et trygt sted for barn- og unge å være etter skoletid. Det handler om å ta i bruk de mulighetene som finnes til tross for at hagesenteret tilhører et marginalisert område. På denne måten skaper hagesenteret noe ut av mangelen, som bidrar til endring for lokalsamfunnet.

Bandile har en kontrastfylt tilnærming til «the soil». På den ene siden omtaler han den som noe «perfekt» og hevder at det er en plattform for muligheter, mens på den andre siden sier han at den

mangler noe, må jobbes med og tilsetter noe for at man skal få resultater. Jorden er en sikkerhet for Bandile i møte med en fremtid preget av ustabilitet og mangel. Siden han har erfart at det er vanskelig å få hjelp av myndighetene har han funnet en trygghet i jorden. Den gir han og de andre ansatte i hagesenteret et levebrød. Samtidig vet han at han ikke kan leve av jorden alene. Den er avhengig av ressurser som vann og frø for at den skal bli dyrkbar. Disse ressursene gjør Bandile avhengig av å samarbeide med andre NGOs og få hjelp av frivillige, som jeg belyser i avsnittet om vanntilgang for hagesenteret. Det innebærer at hagesenteret ikke er helt bærekraftig alene, men at det handler om å samarbeide med andre NGOs for å overleve.

Grunnet utfordringer knyttet til jorden i Khayelitsha er det mange lokale som ikke orker å starte med jordbruk der. Bandile fortalte meg at «because of the impossibilities people are giving up before even trying» og han påpekte at lokale er klar over hvor tørr og sandete jorden i Khayelitsha er. Det har ført til at mange vegrer seg for å starte med jordbruk. Gjennom hagesenteret har han bevist for lokale, som ikke dyrker grunnet de store utfordringene knyttet til jorden, at det er mulig. På denne måten kan hagesenteret brukes som inspirasjon for mennesker som vil starte opp sitt eget hagesenter eller skaffe seg sin egen «hjemmehage». Hagesenteret symboliserer håp om en bedre fremtid for lokalområdet fordi det viser at det er mulig å få det til selv om man er oppvokst i en marginalisert kontekst.

«THE SOIL ARTIST»

«The soil is the canvas and when you are planting you are painting the canvas. In that way you are becoming artistic, because the plants are the paint»

-Bandile

Jeg sitter på en eritreisk restaurant med Bandile i Long Street, som Bandile hadde lyst til å introdusere meg for før jeg drar tilbake til Norge. Vi har dratt hit delvis for at jeg skal få et siste intervju med han før jeg drar og delvis for å ha en hyggelig avslutning sammen før jeg drar. Vi har akkurat fått servert kruttsterk kaffe med søtt popcorn som tilbehør når jeg starter intervjuet. Bandile er, tidligere poet og rapper og har derfor en veldig poetisk og billedlig måte å formulere seg på. Han snakker med store ord og omtaler jordbruk som en form for kunst. Han er opptatt av at han bruker jorden som et slags lerret og når man planter farger man lerretet. På denne måten blir det å plante noe kunstnerisk, fordi plantene er fargen.

“Indigenous plants” og “indigenous knowledge”?

Under intervjuet med Bandile spurte jeg hva han mente med det faktum at han kaller seg selv en «soil artist». Da så han skrått mot meg og virket tydelig overrasket over spørsmålet. Han spurte om

når han hadde fortalt meg det, noe som ga meg følelsen av at dette var noe veldig personlig for han. Han fortalte meg at da han skrev poesi på fulltid pleide han og de andre han skrev med å kalle seg sønner og døtre av «the soil». Det virket ikke som han ønsket å utdype dette videre, men jeg antar at dette sier noe om tilhørighet og autentisitet og er en del av svart mostand mot diskriminering som har fulgt til tap av land og svartes rettigheter. Det er viktig i panafrikansk filosofi og er en del av «black consciousness philosophy». Det sier mye viktig om hans forhold til jorden som et symbol for å vise tilhørighet, og det viser at han også har en annen tilnærming til jord enn at det er et lerret og en måte å uttrykke seg kunstnerisk på.

Arne Kalland (2008) skriver i artikkelen «Det religiøse miljøparadigmet og de Andre» at det ikke er uvanlig at man i antropologisk eller miljøvern diskurs leser naturvennlige motiver inn i menneskers praksiser og verdensbilder. Han skriver at «interessen for hva som ofte omtales som «*indigenous knowledge*» eller «*traditional ecological knowledge*» har vært spesielt stor, og interessen er mer enn akademisk» (Kalland, 2008, s. 95). Han hevder videre at dette har vært noe NGOs, media og publikum har brukt denne tilnærmelsen som en alternativ vitenskap og som noe som er «bedre egnet til å ta seg av problemer med hensyn til ressursforvaltning» (Kalland, 2008, s.95). Dette kan, ifølge Kallands artikkel, få negative konsekvenser for menneskene man studerer fordi det innebærer at «man presser en falsk universal kvalitet nedover hodene på en rekke folk og dermed slår beina under nettopp det mangfold som definerer dem» (Kalland, 2008, s.95-96). Kanskje var det nettopp derfor Bandile ikke ønsket å utdype hva han mente med at de pleide å kalle seg «sønner og døtre av jorda» eller så handler det om at det var noe som han tenkte at jeg ikke kom til å forstå noe av det.

Det jeg i ettertid av feltarbeidet har lurt på er om Bandiles tilnærming og fokus på miljø og bærekraft stammer fra tiden han var poet og en «sønn av «the soil», eller om det kommer fra tiden han begynte med jordbruk og startet opp hagesenteret. Siden fattigdom er sett på som noe uforenlig med bærekraft er det interessant at Bandile er så opptatt av det. Det kan også være at bærekraft er noe han både har vært opptatt av som poet og rapper og som han har tatt med seg videre til jordbruk og hagesenteret.

Jeg får inntrykk av at han savner tiden han drev med poesi på fulltid og at det er der noe av inspirasjonen til å kalle seg artist kommer fra. Han vil ikke gi slipp på den kunstneriske siden ved seg selv og prøver derfor å flytte det kunstneriske over til en ny plattform. Han har erstattet ordene med planter, men mener at han kan få utløp for kreativiteten ved å dyrke.

Bandile er, som nevnt tidligere, kontrastfylt i sitt forhold til «the soil». Han omtaler den både som noe «perfekt» og som noe som mangler eller må tilsettes noe. Det oppstår også kontrast mellom den symbolske og den konkrete tilnærmingen til «the soil». Symbolsk snakker han om å være «sønner

og døtre av jorden», mens konkret snakker han om at den må jobbes med for at man skal klare å dyrke det man ønsker. Han referere til panafrikansk filosofi ved å snakke om «the soil artist» fordi det handlet om å være knyttet til jorden. På en måte bruker han jorden for å uttrykke seg kunstnerisk og på den andre måten sier han noe om tilhørighet og identitet. Det sier noe om han, som svart mann i Khayelitsha, og hvor han «kommer ifra». Samtidig nevner han aldri dette med ord. Det eneste han fortalte meg var at det var noe de pleide å kalle seg i poesimiljøet.

Markedsføring

Siden Bandile har fått mye oppmerksomhet i media for hagesenteret han driver, har han fått mulighet til å markedsføre seg selv som «the soil artist» i ulike kanaler. I starten tenkte jeg at det at han omtaler seg som «the soil artist» handlet om at han tidligere var poet og at han ønsket å vise at man kan ha en kunstnerisk tilnærming til «the soil» og dyrking. Etter hvert slo det meg at det kanskje ikke bare handlet om kunst eller fortiden hans som poet, men at det også er en måte han kan markedsføre seg selv om det arbeidet han gjør. Det virket som mange ønsket å samarbeide med han fordi han var «the township soil artist» og at dette er en god markedsføringsstrategi fra Bandiles side. Det var jo nettopp på grunn av media at jeg selv kom over Bandile da jeg var på jakt etter noen som drev med urbant jordbruk i en av townshipene og han skilte seg ut. Han er synlig og denne synligheten skaffer han kontakter og nettverk som igjen kan føre til kapital.

Han klarer også å kombinere det å være en «kul og populær fyr» med å være en «township bonde» og det er to ulike roller som kan fremstå ganske uforenlige. Dette er nok også noe av grunnen til at hagesenteret og markedet har gått så bra. Det får mye publisitet som følge av at Bandile er den han er. Han kjenner også mange «kule folk» og har et stort nettverk. Han har også tilgang til den lokale radiokanalen, som gjør at han kan reklamere for hagesenteret via radioen.

VIRKELIGHETSFLUKT

Det er en kjølig junidag og jeg har avalt å møte Bandile i hagesenteret. I det jeg har ankommet sier Bandile at han trenger å «clear my mind» og spør om vi ikke kan gå oss en tur. Av erfaring regnet jeg med at han med «clear my mind» mente «røyke weed» og at det dermed var kompisens internettkafe/ butikk som var målet med gåturen. Egentlig kunne jeg tenkt meg å bli i hagesenteret for å se hvilken aktivitet som skulle arrangeres, men siden jeg liker å gå rundt i Khayelitsha og se hva folk gjør gatelangs, blir jeg med. Det viste seg at antakelsene mine stemte og målet er internettkafeen.

Bandile har ikke fortalt meg direkte at han ønsker å gå til internettkafeen for å røyke weed tidligere og har heller ikke røyket foran meg. Han har bare tatt meg med opp i andre etasje for å jobbe med

nettsidene til hagesenteret og gått ned i første alene. Jeg har likevel merket at han har blitt mer rusa for hver gang han har kommet opp, og siden jeg kjenner igjen lukta av weed, har jeg ikke vært i tvil om hvorfor han stadig har tatt turen ned i første etasje. Denne gangen, derimot, sa han at han ville dra dit for å «smoke some of that tree» og jeg fikk sitte i første etasje med kompisgjengen.

Første etasje består av en butikk som selger diverse godteri, brus og litt mat. Da vi ankom internettkafeen hilste kameratene på Bandile med ulike «handshakes» og gikk videre bort til meg for å gjøre det samme. Alle har sin egen «signaturhandshake», så det er vanskelig å henge med på hvilken shake som tilhører de forskjellige kompisene. De spurte meg om jeg hadde det bra og begynner å gjøre klar jointen.

Det kom stadig kunder innom og de byttet på hvem som skulle ta imot penger og levere varene. Første etasje ser ut som en litt slitt kiosk og det henger et Bob Marley bilde på veggen over et gammelt lydanlegg. De spilte noe gammeldags hiphopmusikk på pcen og sendte rundt jointen. De delte også gledelig med de lokale kundene som var innom og hadde lyst på et trekk, men spurte aldri om jeg ønsket å ta et drag. De snakket Xhosa seg imellom, men både Bandile og kompisene oversatte deler av samtalen for meg. Samtalen dreide seg mye om musikk, men jeg forstod også at en del handlet om damer.

En del av gangene jeg besøkte Bandile var han mest opptatt av at han ville ha meg med ut av hagesenteret og hevdet at jeg ble «en fugl i bur» dersom jeg bare skulle delta på det som skjedde i hagesenteret. Det var ofte Lesedi, som arrangerte aktivitetene mens Bandile tok meg med ut av hagesenteret. Bandile begrunnet utflyktene med at han ønsket å vise meg området og la meg møte lokale. En ting som overrasket meg var at «området» som oftest bestod av å gå ned til den lokale internettkafeen. Der satt det en gjeng med unge menn og røyket weed. Det ble etter hvert tydelig for meg at det til tider var viktig for Bandile å møte unge menn på sin egen alder, så vel som å jobbe i hagesenteret. I starten tok han meg bare med opp i andre etasje i internettkafeen for å jobbe med bilder til hagesenteret på sosiale medier, mens han gikk ned og tok noen trekk av weeden uten at han nevnte dette med ord. Mot slutten av feltarbeidet ble han vant til å ha meg med og da forklarte han meg at han ønsket å «smoke some tree».

Som nevnt i teksten over fikk jeg aldri tilbudet om å ta et drag av jointen. De delte gledelig med de lokale kundene som kom innom, men selv fikk jeg aldri tilbudet. I ettertid har jeg fundert på hvorfor det var sånn. Jeg fikk lov til å sitte der, i en sfære som egentlig bare var ment for menn, men fikk ikke spørsmål om å delta aktivt i røykingen. Det kan ha med å gjøre at jeg kun fikk være til stede fordi jeg kom i følge med Bandile, som jeg fikk inntrykk av at hadde en viss status i gjengen. Det kan også ha noe å gjøre med at Bandile omtalte meg som en «observatør» og at de derfor ikke anså

meg som en del av gruppen. En annen grunn kan ha med kjønn eller hudfarge å gjøre. Jeg skilte meg ut på flere måter ved å være både hvit, kvinne og utlending. Det kan være at en eller flere av disse rollene kom i konflikt med de unge mennenes inntrykk av hvem de tilbyr weed.

I ettertid har jeg tenkt at utfluktene som Bandile hadde ned til internettkafeen kanskje handlet om noe mer enn bare å røyke weed. Før Bandile startet opp hagesenteret pleide han å jobbe på internettkafeen og det er en viktig møteplass for kompisene hans. Han fortalte meg også at det å røyke gjorde han mer kreativ og det å være kreativ er viktig for han som er «soil artist». Jeg fikk inntrykk av at det å røyke er noe kreativt kunstnere og artister gjør, og siden Bandile selv er artist er det noe som passer for hans «image». På denne måten kan det å røyke weed handle om at det er viktig for Bandile å henge med venner og drive med poesi, som han gjorde før han startet hagesenteret.

En annen grunn til at han ønsket å røyke weed kan handle om en virkelighetsflukt. Det var ofte de gangene Bandile sa han hadde mye å tenke på og derfor trengte en pause at han ønsket at vi skulle dra til internettkafeen. Det virket som at Bandile trengte å ta en pause fra hagesenteret når han møtte på utfordringer. Da gikk ofte turen til internettkafeen der weedrøyking og musikk stod i fokus.

Det kunne virke som weedrøykingen var en konsekvens av at Bandile som «the soil artist» ikke kunne forenes med «Bandile som driver med dyrking i hagesenteret», og at han ikke fikk virkeligheten til å bli som visjonen hans. Det virket som Bandiles tanker om seg selv til tider ikke kunne forenes med det livet han hadde og at weedrøykingen ble brukt som en virkelighetsflukt. Han var veldig opptatt av at det han gjorde i hagesenteret var kunstnerisk og snakket gjentok flere ganger at: «*The soil is the canvas and when you are planting you are painting the canvas. In that way you are becoming artistic, because the plants are the paint*». Kanskje det handler om at han ønsket å bevise seg selv om at det går an å kombinere Bandile som «the soil artist» og «Bandile som driver med dyrking».

Det som binder de ulike elementene i dette kapittelet sammen er tilnærmelsen til jorden («the soil») og hvordan den har ført til Bandiles formål om å gjøre hagesenteret bærekraftig. Det var mulighetene i jorden som førte til at Bandile og kollegaene opprettet hagesenteret og formålet med å «gjøre hagearbeid kult» er å lære barn og unge å dyrke i jorden. Det er også jorden som er utgangspunkt for Bandile som «the soil artist».

Markedet - en arena for utveksling og gevinst

I dette kapitlet introduseres «Folkets Helsemarked», som er et marked Bandile og noen studenter fra et universitet i Cape Town arrangerer i hagesenteret. Det utforsker formålet til markedet, som er å skape kulturutveksling og kunnskapsformidling. Videre ser kapitlet på hvordan utveksling kombineres med markedet som arena for å skaffe kapital, nettverk og ressurser. Utveksling og gevinst er to alternative tilnærmelser til bærekraft, som gjennom markedet forenes. Formålet med kapitlet er å utforske disse tilnærmelsene til bærekraft.

«FOLKETS HELSEMARKEDET»

Sola steker og musikken dunker i det jeg ankommer markedet i Khayelitsha en aprildag i 2019. Noen av barna fra hagesenteret springer mot meg for å hilse på meg og reisefølget mitt. Bandile kommer mot meg tilsynelatende overrasket og utbryter «You came!» mens han gir meg en klem og sier at «remember this is your home». Lesedi kommer mot oss og gir meg en klem før hun introduserer meg for moren sin, som står i en matbod og selger lokale retter. Hun sier at jeg må smake på maten og jeg bestemmer meg for å prøve litt av alt. Jeg prøver å få oversikt over menneskene som har kommet til markedet og det slår meg at det ser ut som det nesten er flere turister enn lokale. Porten inn til hagesenteret er åpen til tross for at politiet ikke har stilt opp, som Bandile ønsket. Det virker likevel ikke som folk tenker over at de er i Distrikt X der de smådansende går rundt med håndveska på armen.

I enden av parkeringsplassen rett ved skolen er det satt opp flere partytelt der to av bodene selger mat, en selger kunst og noen andre selger klær. Bodene med den lengste køen er matboden til moren til Lesedi. Hun selger typisk sørafrikans mat, som blant annet består av chakalaka og pap. Det er satt opp høyttaleranlegg under et partytelt øverst på parkeringsplassen. Barna har flokket seg rundt en ung gutt som rapper mens han danser rundt på plassen. Barna hopper rundt foran han og prøver å dra med seg de voksne ut for å danse. Moren til Lesedi har tatt en pause fra matserveringen og hiver seg utpå med en annen lokal dame. Etter en liten stund hiver noen andre turister seg på og danser med barna.

Musikken stopper og Bandile beveger seg mot «scenen». Han begynner å rappe til dunkende trommer og jeg lar meg imponere av de bra rimene og den fengende musikken. Etter at Bandile er ferdig med nummeret sitt går en ungdom fram og forteller at han ønsker å rappe en sang. Det er gøy å være vitne til så mange kunstneriske og flinke unge artister og det viser hvilken arena hagesenteret er for unge bosatt i området. Deltakerne tar bilder og filmer artistene og klapper i takt med musikken. Jeg kom i kontakt med noen franske besøkende, som kunne fortelle meg at da de

ankom hagesenteret visste de ikke at det var i en township. De hadde blitt invitert av en fransk fotograf og hadde bestemt seg for å ta turen. De fortalte meg at de mildt sagt ble overrasket over hvor vakkert det var og at de definitivt vil komme tilbake ved en senere anledning. Barna viste franskmennene rundt i hagesenteret og de var imponert over hvor mye Bandile og vennene hans hadde fått til.

Hagesenteret er åpent under markedet så turistene kan se på plantene og grønnsakene som dyrkes i hagesenteret og barna viser ivrig turistene rundt. Der forklarer de hva de ulike plantene er og hvordan man får de til å gro. Det er gøy å se hvor ivrige barna er etter å fortelle meg og de andre deltakerne det de har lært om plantene og dyrking. Det viser at Bandile har klart noe av det han ønsker med hagesenteret, som er å gjøre hagearbeid kult.

En gang i måneden arrangerer Bandile og noen masterstudenter fra universitetet i Stellenbosch et marked i Khayelitsha, som de kaller for «Folkets helsemarked». Markedet ble arrangert for første gang i 2016 og formålet er å skape kulturutveksling og kunnskapsformidling, der besøkende lærer om sunn og økologisk mat. Markedet er en arena for lokale matprodusenter, artister og kunstnere, som ønsker å opptre eller selge produktene sine til nysgjerrige turister og andre besøkende. På facebooksidene reklameres det for at markedet er det første i Khayelitsha som fokuserer på sunn mat og at det er en pioner blant Sør- Afrikas townships.

På markedets arrangementside står det at det som følge av stor etterspørsel er tilbake. Det reklameres for som et sunt livsstilsmarked, som kommer fra røttene av Khayelitsha og at det er et sted der folk kan møtes, samles, dele og forenes gjennom mat, musikk, kunst, natur, hagearbeid, underholdning og «Kasi livsstil».

«Kasi livsstil» er et navn som brukes for å omtale Sør- Afrikas townships. Det markedet mener med at de skal introdusere turister for «Kasi livsstil» er å vise de hvordan det er å leve i en township og det innebærer blant annet å introdusere besøkende for lokal mat, musikk og kunst. Det innebærer at det serveres «tradisjonell sørafrikansk mat» som blant annet består av chakalaka og pap.

Et sted der kulturutveksling oppstår

En ting som slo meg med hagesenteret var at det fremstod mer som en turistattraksjon enn et marked for lokale. Det var flere turister der enn lokale og de få lokale som var der var stort sett venner eller bekjente av Bandile og kollegaene hans. Dette ble også tatt opp på et møte jeg deltok på i etterkant av markedet, der Bandile og studentgruppen fra universitetet evaluerte markedet. Der kom de fram til at den største utfordringen var å få flere lokale til å delta. En gang jeg besøkte

Bandile fortalte han meg at utfordringen ikke var å få lokale til å delta på markedet, men å få de *riktige* lokale til å delta. Han poengterte at det er viktig å få «riktig vibe» på denne typen arrangement og at man derfor ikke ønsker å nå ut til for mange «feil folk» og det til tross for at de er lokale. Bandile påpekte at markedet skal være et trygt sted for barn og skape rom for kultur- og kunnskapsutveksling mellom lokale og besøkende utenfra.

Jeg grublet en del på det Bandile fortalte meg om at det var viktig å få de «riktige folkene» til å delta på markedet og det han sa om å skape «riktig vibe». Han snakket mye om at det skulle være et trygt sted for barn og skape rom for kultur- og kunnskapsutveksling, men han nevnte ikke turistene som besøker hagesenteret spesifikt. Det slo meg at siden markedet er med på å skaffe kapital til hagesenteret kunne motivasjonen for å få de «riktige folkene» til å delta handle om at han ikke ønsket å skremme bort turistene fordi det kunne ført til at han mistet en viktig inntektskilde, så vel som å skape kulturutveksling og et trygt rom. En annen grunn kan være at han er redd for at det skulle oppstå en utrygg situasjon, som følge av at «feil folk» fikk delta. Kanskje kunne ført til at universitetet ble skeptiske til videre samarbeid med han og at det er noe han ikke tørr å risikere.

Hagesenteret er et kulturelt felt som er skapt over tid. Det er formet av ulike spenninger internt, som utenlandske praktikanter, lokale frivillige, lokale studenter og internasjonale frivillig. Dette er mennesker som aktivt deltar i hagesenteret på tvers av kulturer og hudfarge. Hagesenteret preges også av spenninger produsert i møtet med andre felt, som turister, folk fra byen, mennesker fra andre samfunnslag og gjennom samarbeid med ulike frivillige organisasjoner.

Som jeg skrev innledningsvis ble jeg overrasket over at det var flere turister enn lokale tilstede på markedet. Grunnen til at dette overrasket meg var at Bandile fortalte meg mye om hvordan markedet var et sted der lokale skulle få opptre og vise frem produktene sine og at turister fra andre steder i byen og Sør-Afrika skulle kunne delta for å se på det lokale produserte/ se de lokale opptre. Det overrasket meg også at porten inn til hagesenteret var åpen fordi de andre gangene jeg besøkte hagesenteret var porten stengt og det stod en politibil innenfor på skolens område så lenge det var barn tilstede på skolen. Derfor slo det meg som interessant at den stod åpen en dag det var mange mennesker utenfra som var helt ukjent med townshipliv i hagesenteret og som jeg belyser tidligere i teksten var det noen som ikke engang visste at de var i en township. Handler det om at det skal fremstå som trygt eller er området faktisk tryggere på dager som dette? Kanskje handler det om at de ikke vil skremme bort turistene?

For å belyse trygghetsaspektet ved markedet er det relevant å bruke et teksteksempel fra en dag i hagesenteret: *Etter noen minutters venting åpner porten seg og politibilen kommer mot oss. Den ene politimannen sveiver ned ruta og hilser på oss. Han holder opp en ødelagt pistol og sier noe om at*

han ikke kommer tilbake før han har fått fikset den. Bandile lurer på om de vil være tilstede under markedet de skal arrangere lørdagen etter, men politimannen rister oppgitt på hodet og sier noe om at han ikke regner med det. Bandile virker skuffet, sier ha det og vi går videre mot hagesenteret.

Teksten viser at Bandile spurte politiet om de kom til å være til stede denne dagen, og etter samtalen med politiet spurte jeg Bandile om politiet ikke kom til å være tilstede på markedet. Da sa han at han dessverre ikke trodde det, så det var tydelig et ønske fra hans side å ha politiet til stede på markedet. Dette er interessant i forhold til at Bandile er opptatt av å klare seg selv og ikke være avhengig av hjelp fra myndighetene, samtidig som han ønsker å ha politiet tilstede på markedet for beskyttelse. Kanskje handler det om at han ønsker beskyttelse for turistene eller at bare synet av politi vil få turistene til å føle seg tryggere i townshipen?

Jeg så for meg at det skulle være flere lokale fra Khayelitsha og flere som ikke var turister men mennesker bosatt i Cape Town. Det handlet også om det de sa på møtet jeg deltok på med studentene som Bandile arrangerte markedet med. Det slo meg som interessant at det var så få lokale og såpass mange turister fra andre deler av verden, som de franske kvinnene jeg kom i snakk med. Det overrasket meg at de ikke var klar over at markedet var i en township.

Det er også en blanding av ulike mennesker i studentgruppen fra universitetet han samarbeider med, noe Bandile har fortalt meg at er positivt. Han fortalte meg at det viser en utvikling at mennesker med ulike farger og fra ulik økonomisk bakgrunn kan jobbe sammen for å skape ting som «Folkets helsemarked». Han fortalte meg også at noen av studentene fra universitetet han samarbeider med er annerledes fordi de kommer til townshipen og vil bidra, i motsetning til mange andre sørafrikanere som distanserer seg fra townshipene og er redd for å dra ut i «det ukjente». Han fortalte meg at møter og samarbeid som det han har med universitetet er viktig fordi det gjør at mennesker fra ulike områder av Cape Town kan lære ting av hverandre og han hevdet videre at et slikt samarbeid kan føre til større åpenhet og forståelse.

Bandile tror ikke man vil komme noen vei i Sør- Afrika uten at man begynner å møtes på tvers av farge og sosioøkonomisk bakgrunn eller status. Dette er også noe av intensjonen med markedet. Det skal være et sted der man ser at det skjer positive ting i townships og vise mennesker utenfra at en township er mer enn det man kan lese om i media. Bandile fortalte at markedet også gjør det mulig for lokale aktører å få reklamert for produktene sine. Markedet skaper rom for å nå ut til et større publikum og Bandile fortalte meg at de har hatt besøk av både journalister, fotografer og andre mennesker fra ulike medier og at dette har bidratt til å skape positiv publisitet for markedet og hagesenteret.

ER MARKEDET EN OPPTREDEN?

Goffman er en av de mest innflytelsesrike forskerne når det kommer til å se på hvorfor folk oppfører seg som de gjør. Goffman er kjent for måten han bruker rollespill som et analytisk begrep for å diskutere menneskers status og roller. I denne sammenhengen er status et gjenkjennelig trekk ved et menneske. Denne statusen sier noe om hvordan et menneske skal oppføre seg, altså hvilken rolle mennesket har (Eriksen, 2010, s.56-57). Ifølge Goffman er det mulig å manipulere statusene våre og bruke den til egen fordel. Goffman har lånt begreper fra teater for å belyse hvordan mennesker manipulerer statusene sine, siden han anser disse statusene som en form for rollespill. Det er her begrepene frontstage og backstage kommer inn, der frontstage er et sted vi må tenke over oppførselen vår og være på en spesiell måte, mens backstage er de områdene der vi kan oppføre oss som vi vil og ikke trenger å forholde oss til andre. Frontstage kan anses som en slags «scene» der mennesker utspiller statusen sin og man forsøker å kontrollere det inntrykket andre mennesker skal få av deg (Goffman, 1992, s.29).

Dette er relevant i forhold til markedet, som Bandile og studentene arrangerer. Er markedet en opptreden? Det slo meg at det kan være at lokalbefolkningen fremstår mer «kasi» enn til vanlig fordi det er nettopp det turistene forventer. Dette kan igjen ha noe å si for samhandling og kulturutveksling. Det første Bandile fortalte meg da jeg møtte han i Khayelitsha var at han ønsket å gi meg «a real township experience». Vil det da si at gåturene jeg har hatt med Bandile er backstage, mens markedet er frontstage og dermed ikke like «real township experience»? Er markedet egentlig en opptreden, som skal vise turistene en manipulert del av townshiplivet? Handler markedet om å vise turistene det de vil se?

Markedet har ulikt publikum, der noen er turister fra Europa mens andre er sørafrikanere eller lokale fra Khayelitsha. Derfor kan det være at Bandiles ønske om å få de «riktige lokale» til å delta handler om å få de som utspiller rollen sin best til å delta. Kanskje handler det om at Bandile ønsker å vise en type del av townshiplivet på markedet og derfor er det viktig for han at det er mennesker som utspiller sin rolle riktig som deltaker. Dersom denne tilnærmingen stemmer vil det si at noen av de besøkende (publikum) er viktigere enn andre og det er turistene som er viktige. Grunnen til det kan handle om kjøpekraft og at turisme er en viktig del av inntekten til hagesenteret. Det viser at det er en konflikt mellom å skape kulturutveksling og lokal deltakelse, siden den lokale deltakelsen er tilstede for at hagesenteret skal tjene penger.

Hviding (2002) argumenterer for at et møte med det globale kan føre til at et lokalsamfunn opptrer som enda mer «lokalt». Dette belyser han med hvordan Melanesia på vei ut fra «the tribal world» og i møte med det globale blir «mer melanesisk igjen». Dette vil med andre ord si at det lokale i

møte med det globale blir mer lokalt igjen (Hviding, 2002, s. 223). Kanskje er det nettopp dette som skjer med Khayelitsha også i møte med det globale. Det kan være i møte med turistene at townshipen blir mer «kasi». Det kan komme av at det er i møte med det globale at townshipen ser muligheten for å tjene penger på å være «kasi» eller så kan det handle om at det i møte med det globale gjør sin egen identitet sterkere, for å la være å bli påvirket av globalisering.

Det vil si at det er to mulige ulike utfall av et møte mellom lokalsamfunnet og det globale. Der det ene mulige utfallet er at lokalsamfunnet fremstår mer «lokalt» for å tilpasse seg turistenes forventning mens det andre bygger på at et lokalsamfunn i møte med det globale ønsker å bli mer lokalt igjen. Sistnevnte kan handle om at lokalsamfunnet ønsker å verne om sine egne praksiser og tradisjoner og ikke ønsker å bli «påvirket utenfra» som følge av globalisering.

En tredje mulighet kan være at det handler om hvilke lokale som deltar på markedet. Kanskje er det nettopp sammensetningen av lokale som påvirker hvordan markedet utspilles og kanskje er det tilfeldig at markedet fremstår mer «kasi» enn det i utgangspunktet er. Kanskje handler det om at det Bandile definerer som «riktige lokale» rett og slett er mennesker som lever mer opp til de forventningene turistene har til «kasi».

Handler det om å motbevise de stereotypiske forventningene hvite sørafrikanere har til townships?

En positiv side med markedet er at mennesker som ikke vet så mye om townships har muligheten til å danne seg et annet inntrykk enn det man får gjennom media. Markedet viser at områder som distrikt X har mye å by på og at det finnes trygge steder, som symboliserer håp. De besøkende ser hvor kunnskapsrike barna er og hvor mye de lærer om dyrking, grønnsaker, matlaging og bærekraft. Det motbeviser også det inntrykket jeg fikk om at mange sørafrikanere som ikke bor utenfor Townshipene hevder at mennesker som er bosatt i townships er «late» og at det er grunnen til at «de ikke får til ting». Dette var noe som ble bragt opp i flere samtaler jeg hadde med ulike lokale Sør-Afrikanere samt noen innvandrere fra andre afrikanske land.

Jeg fikk inntrykk av at mange ønsket å ansette innvandrere fra andre afrikanske land fremfor lokale bosatt i townships fordi de mente at innvandrere jobbet hardere og ikke var like «late» som lokale fra townships. Dette kom også til uttrykk i den første organisasjonen jeg jobbet i der kollegaen min, som var farget, snakket nedsettende om kollegaer fra townships. Hun uttalte blant annet at «they're lazy». En annen hvit Afrikaans kvinne jeg snakket med hevdet at lokale svarte uten jobb var late og sa at «they're just hanging around outside our houses expecting us to give them a job». Bandile

snakket også om denne problematikken og hevdet at steder som hagesenteret er viktig for å vise folk utenfra at mange av menneskene som lever i townships jobber hardt.

Markedet er som nevnt ovenfor noe «eksotisk», som tiltrekker seg turister. Markedet skal fronte sunn livsstil og komme fra «røttene av Khayelitsha» i tillegg til at det er et sted der folk kan møtes, samles, dele og forenes gjennom mat, musikk, kunst, natur, hagearbeid, underholdning og «Kasi livsstil». Mange turister er mer eventyrlystne enn før og søker «native» opplevelser. Dette gjør at mange søker seg til opplevelser som «Folkets helsemarked». Alle turistene jeg snakket med kjøpte mat av moren til Lesedi og så ut til å storkose seg på markedet. Det overrasket meg at såpass mange spiste den lokale maten siden mange sørafrikanere snakket nedsettende om maten i townshipene og hvor dårlig man kan bli av den. Kanskje sier det noe om hvilke typer turister og mennesker som drar på arrangementer som markedet i Khayelitsha. Noe som eksemplifiserer dette er noe jeg selv erfarte i forkant av markedet. Jeg spurte en sørafrikansk bekjent om han ønsket å bli med meg til markedet eller kjente noen andre som kunne tenke seg å bli med. Han responderte med at det er et farlig sted og at det ville bli vanskelig å finne noen som ønsket å bli med. Han ønsket heller ikke å være med selv.

En utfordring knyttet til det å motbevise de stereotypiske forventningene hvite sørafrikanere har til townships er at mennesker som har disse holdningene sannsynligvis også er de menneskene som aldri besøker en township. Derfor blir det også vanskelig for lokale, som lever i townships, å få motbevist fordommene mange hvite sørafrikanere har mot dem. Dette handler om at det ikke er eksisterer noen form for felles arenaer der de kan møtes. Mange av de hvite sørafrikanerne jeg møtte underveis i feltarbeidet sendte barna sine på privatskoler og mange av barna jeg møtte på i Khayelitsha gikk på skole i lokalområdet. Det vil si at noe av utfordringen knyttet til å skape forståelse og aksept mellom de ulike grupperingene er vanskelige nettopp fordi de ikke omgås. Kanskje er det nettopp derfor Bandile er så opptatt av kulturutveksling. Kanskje handler det om at han ønsker at mennesker i Sør-Afrika skal kunne omgås på tvers av hudfarge og sosioøkonomisk bakgrunn.

Kapital, nettverk og ressurser

Et interessant aspekt ved markedet er hvorvidt det kan være en arena for å skape kulturutveksling når det hovedsakelig er turister som deltar. Turistene fikk se kulturelle bidrag, som er fra artister fra Khayelitsha, men hvorvidt kulturutvekslingen gikk andre veien er jeg usikker på. Det var også hovedsakelig turister eller venner og bekjente av Bandile og arrangørene av markedet som deltok på markedet. Et annet relevant spørsmål er hvorvidt det kan oppstå kulturutveksling med turister, som

er fra andre land. En del av turistene jeg snakket med var franske, og de var kun i landet for en kortere periode.

Som jeg skrev ovenfor var det gøy å være vitne til så mange kunstneriske og flinke unge artister på markedet og det viste hvilken arena hagesenteret er for unge bosatt i området. Dette viser det økonomiske aspektet ved markedet. Lokale aktører får selge det de produserer og markedet gjør det mulig for dem å selge produktene sine til de besøkende.

Bandile snakket lite om at markedet er en arena for å tjene penger. På markedet får lokale aktører solgt varene sine og markedet bidrar dermed med kapital til lokalsamfunnet. Turistene kjøper mat, smykker, klær eller kunst og dette tjener de lokale på. Det er en av de største arenaene Bandile har for å tjene penger til lokalsamfunnet og er en kontrast til det som skjer i hagesenteret med barna, som han ikke tjener penger på. Han får også et månedlig bidrag fra universitetet for samarbeidet han har med studentene.

Bandile skjulte med andre ord det økonomiske aspektet for meg. Det kan handle om at det faktisk at Bandile er økonomisk avhengig av pengene fra markedet/ stipendet han får fra universitetet for å arrangere det, står i kontrast til det bildet han ga meg av markedet som selvstendig og bærekraftig. Hagesenteret er med andre ord ikke bærekraftig alene, men er avhengig av inntekt og markedet er en arena for å skaffe kapital. Det økonomiske motivet kan også gå på bekostning av målet om kulturutveksling, siden Bandile er opptatt av at de «riktige lokale» skal delta på markedet.

Vennskap eller samarbeid med et økonomisk motiv?

Det overrasket meg at Bandile samarbeidet med studentene fra universitetet. Grunnen til det er at han fortalte meg at han var skeptisk til lokale universiteter da jeg tok kontakt med han. Han sa også at han ikke pleide å samarbeide med universiteter. Da var jeg ikke klar over at han hadde en samarbeidsavtale med universitetet. Det overrasket meg også at han omtalte studentene som venner lenge før jeg fant ut at grunnen til at de arrangerte markedet var på grunn av samarbeidet. Da jeg deltok på møtet i forkant av markedet var det ingen som fortalte meg at det handlet om noe annet enn venner som skulle arrangere et marked. Jeg stusset dog litt på sammensetningen av folk og det var noe av grunnen til at jeg tok det opp med Bandile da jeg intervjuet han.

Kanskje har dette noe med at han ønsker at de skal være venner så vel som samarbeidspartnere? Handler det også om kulturutveksling? Det er flere av relasjonene til Bandile som han selv omtaler som «venner», som jeg etter hvert fant ut at hadde et økonomisk eller samarbeidsmessig motiv ved seg. Det kan handle om at Bandile ønsket å gi meg et inntrykk av hagesenteret som mer bærekraftig og selvstendig enn det var. Eller så kan det ha noe med å gjøre at Bandile skulle ønske at mennesker

som er så forskjellige fra han, som kommer fra et annet sted i landet og som har en annen sosioøkonomisk bakgrunn ønsker å være vennen hans. Jeg opplevde selv at Bandile vekslet mellom å kalle meg «observatør» og «venn». Dette til tross for at han var klar over at jeg i utgangspunktet tok kontakt med han for å forske, men etter hvert var det akkurat som han glemte det og trodde at jeg kom for å henge med han som en venn. Det kom til uttrykk ved at han blant annet snakket om at vi kunne finne på ting i Cape Town og dra ut å spise sammen. Jeg tenkte at det kanskje handlet om at «deltagende observasjon» ikke er så fremtredende og at det derfor virket som jeg kom for å henge, men det kan også handle om at han ikke ønsket å tenke på meg som antropolog.

MARKEDSFØRING AV MARKEDET

En annen ting Bandile fortalte meg var at en av de største utfordringene ved å få folk til å delta på markedet var å finne riktig plattform for å nå ut til menneskene de ønsker at skal delta. Han sa at Facebook var en arena som fungerer bra for mennesker utenfor Khayelitsha, men at det ikke nødvendigvis er positivt at alle lokale i distrikt X fikk greie på arrangementet. Det samme gjaldt å sette opp posters fordi det også kan appellere til mennesker de ikke ønsker at skal delta på markedet. De hadde også vurdert å dele ut brosjyrer, men siden brosjyrer assosieres med det Bandile omtalte som «gale eller rare folk» og at man i Khayelitsha derfor blir sett på som rar dersom man tar imot en brosjyre, var det noe de ikke kunne bruke i forbindelse med markedet.

Dette er også relevant i forhold til teorien om at markedet kan være en form for opptreden (frontstage). Kanskje er det nettopp derfor Bandile er opptatt av å nå ut til de riktige menneskene og er så opptatt av hvilket medium han bruker for å markedsføre markedet. Han ønsker å markedsføre markedet på en måte som appellerer til det «riktige» publikumet, slik at markedet kan utspille sin rolle uforstyrret.

En annen grunn kan være at Bandile selv ønsker å stå for markedsføringen for å vise lokalbefolkningen at det er han og hagesenteret som arrangerer markedet, og ikke universitetsstudentene. Dersom studentene skulle drevet markedsføringen alene hadde de neppe vært klar over ulempen med å dele ut brosjyrer og det ville da blitt tydelig at det var universitetet som arrangerte markedet og ikke Bandile selv. Det kunne ført til at lokale ikke ville møtt opp siden det generelt er stor skepsis og lite tillit til myndigheter og universiteter blant lokale i distrikt X. Det står heller ingenting om at markedet er et arrangement i forbindelse med samarbeidet hagesenteret har med studentene. Det kunne også gjort det vanskeligere å rettferdiggjøre påstanden om at markedet er «fra røttene av Khayelitsha», siden ingen av studentene er fra området.

Et annet aspekt ved markedsføring av hagesenteret og markedet er Bandiles nettverk. Siden han kjenner Paul har han mulighet til å få profesjonelle fotografier av hagesenteret, som han kan bruke

som markedsføring på hagesenterets profiler på sosiale medier. Det samme gjelder studentsamarbeidet. Dette er studenter som kan markedsføring og som vet hvordan man skal nå ut til turister. Derfor utfyller Bandile og studentene hverandre når det kommer til markedsføring av markedet siden Bandile vet hvordan man når ut til lokale og studentene vet hva turistene ønsker. På denne måten kan man hevde at det oppstår intern kulturutveksling mellom Bandile og studentene, siden de kan lære ting av hverandre.

PLANTER SOM MAT, MEDISIN OG GAVE

Jeg har tilbragt en lang dag i Khayelitsha, og er sliten i det vi er på vei til minibusstaxiholdeplassen. Det begynner å mørkne, så jeg har lyst til å komme meg hjemover før det blir helt mørkt. Bandile går ved siden av meg og snakker om grønnsaker i det han stopper opp. Han ser på meg og spør om vi kan snu fordi han kom på at han hadde lovet noen venner å ta med asparges i gave. Jeg tenkte at det passet dårlig siden det begynte å bli mørkt og jeg ikke hadde lyst til å komme til sentrum for sent på kvelden, men sa meg villig til å snu. Vi gikk tilbake til hagesenteret, men klarte ikke å finne en asparges som var moden nok til å ta den med. Derfor endte vi med å gå tomhendte tilbake.

Bandile er opptatt av at plantene han dyrker ikke bare kan brukes til mat, men også som medisin. Bandile fortalte meg at det hovedsakelig er sørafrikanere med afrikaans bakgrunn som er mest interessert i jordbruk. Det har ført til at veldig mange «indigenous plants» har afrikaans navn og at han dermed ikke kjenner til de opprinnelige navnene. Han fortalte meg at dette har ført til at det er vanskelig å finne informasjon om plantene og at dette har vært en måte afrikaanere har brukt for å ekskludere andre fra å innhente kunnskap om plantene.

I følge Bandile er det først i nyere tid det har blitt kjent for Xhosa-talende at en plante kan virke helbredende på kreft og han mente at denne kunnskapen kanskje kunne reddet liv om de hadde hatt tilgang på denne kunnskapen tidligere. Bandile knyttet navngivningen på plantene til maktmisbruk i post-apartheid Sør-Afrika. Videre hevdet han at dette er en måte afrikaans-talende utnytter makten de har ved å ekskludere resten av befolkningen som ikke forstår afrikaans.

Teksten over viser at grønnsaker også kan brukes som gave, som noe man tar med hjem til venner til middag eller til familiemedlemmer. Han bruker det når han skal møte venner som lager middag eller til andre venner som ønsker seg lokal mat. Bandile er også veldig stolt av det han dyrker i hagesenteret og ønsker å vise venner og bekjente i byen grønnsakene som dyrkes i den sandete jorden. Grønnsakene koster heller ikke penger og er en fin gave å ta med til venner og bekjente.

Det at Bandile bruker det som dyrkes i hagesenteret som gave er også med på å bidra til mer bærekraftighet, siden han ikke trenger å kjøpe vare pakket i noe som ender opp som avfall i butikken. Han plukker med seg grønnsaker i sekken og gir de bort ferske til venner og samarbeidspartnere. På denne måten kan mennesker som har lite bruke det som dyrkes i hagesenteret for å gi noe tilbake til samarbeidspartnere som hjelper hagesenteret med å holde seg bærekraftig.

Det som binder de ulike elementene i dette kapittelet sammen er at kulturutveksling og gevinst er to ulike tilnærmelser til bærekraft, som gjennom markedet forenes. Markedet er både en arena der lokale kan tjene penger på maten, maleriene eller klærne de produserer og selger, samtidig som de får mulighet til å møte mennesker fra andre deler av Sør-Afrika og verden. Det skaper også en mulighet for lokale å gi utenforstående et innblikk i hva «kasi-livsstil» er, samtidig som det er en sjanse for at markedet fremstår mer «kasi» enn det i realiteten er.

Lokalsamfunnet, «Home Gardens» og «gjøre bærekraft kult»

I dette kapitlet introduseres lokalsamfunnet, som hagesenteret er en del av. Kapitlet utforsker hvordan bærekraft kommer til uttrykk gjennom samarbeid, prosjekter og felles mål. Videre ser jeg på hvilken betydning hagesenteret har for lokalsamfunnet via «Home Gardens». Formålet med kapitlet er å utforske hvilken rolle hagesenteret har i lokalsamfunnet og hvordan lokale aktører jobber sammen for å sørge for at lokalsamfunnet skal klare seg selv. Til slutt introduseres Bandiles mål om å gjøre «bærekraft kult» og hvordan dette kommer til uttrykk gjennom ulike prosjekter og arrangementer han driver.

HAGESENTERETS NETTVERK

I løpet av feltarbeidet i hagesenteret ble jeg stadig introdusert for nye mennesker, som hadde en eller annen form for relasjon til hagesenteret. Det var alle slags mennesker, alt fra lokale musikkartister til frivillige og turister. Noen av dem var selv oppvokst i Khayelitsha mens andre var innflyttere fra andre områder i Sør- Afrika eller andre land. Jeg møtte en del som hadde flyttet til Sør- Afrika for å studere og som hadde blitt igjen for å jobbe i NGOs.

Skala- begrepet

Gunnar M. Sørbo omtaler i artikkelen «Kriser og kriger- er det bruk for oss nå?» (2017) skala- begrepet. Han skriver at skala er mål på kompleksiteten i et sosialt system og at sett fra et aktørperspektiv er skala et mål på hvor langt et individ kan nå i sitt nettverk. Videre skriver han at «det handler om å forstå hvordan aktørers handlinger kjedes sammen i mer eller mindre stabile sosiale felt og hvordan ulike sosiale felt relaterer til hverandre i sosiale formasjoner» (Sørbo, 2017, s. 16). Dette innebærer at man ser på om noen sosiale felt er dominerende i forhold til andre når det kommer til å forme aktørenes skala, altså hvor langt de kan nå i sitt nettverk (Sørbo, 2017, s. 16).

I artikkelen beskriver Sørbo (2017) hvordan bøndene han fulgte i Øst- Sudan ble påvirket og formet av en rekke begrensninger som ble produsert innen aktivitetssystemer av veldig ulik skala (Sørbo, 2017, s.16). Dette gjelder også for menneskene jeg selv gjorde feltarbeid hos i hagesenteret i Khayelitsha. Hagesenterets levedyktighet påvirkes og formes av en rekke begrensninger som produseres innen aktivitetssystemer av veldig ulik skala. Skala- teorien er relevant når man skal se på et sosialt system, som hagesenteret, fordi sosiale felt nettopp er avgrensede samhandlingssystemer (fordi samhandlingen avtar). I forhold til hagesenteret i Khayelitsha kan man da analysere hvilke sosiale felt som er dominerende i forhold til andre i forhold til å forme hagesenterets skala.

I denne sammenhengen kan man si at hagesenteret er det laveste nivået og myndighetene på det høyeste. Ifølge skala-teorien innebærer det at noen nettverksforbindelser og sosiale felt er mer dominerende enn andre og i forhold til hagesenteret kan man argumentere for at myndighetene er en dominerende forbindelse fordi de sitter på makt. Andre NGOs er mer likestilte med markedet, siden det er mer samarbeid på samme nivå og ikke noe som styres fra toppen og ned. Myndighetene har en helt annen makt over Bandile, hagesenteret og Khayelitsha, siden myndighetene har et «ovenfra og ned» maktforhold. Samarbeidet med andre NGOs er på samme nivå som hagesenteret og det var kanskje derfor Bandile var så opptatt av å påpeke at de «hjelper hverandre». Det belyser at Bandile det handler om samarbeid og ikke hvor mye makt en NGO har i forhold til en annen.

Universitetet er et annet eksempel på en institusjon hagesenteret samarbeider med, som har mye makt. Derfor kan man si at universitetet er mer dominerende enn andre NGOs, siden de sitter på mer midler og dermed har større påvirkningskraft. Samtidig er det også ønskelig fra universitets side å samarbeide med hagesenteret, siden det gir studentene verdifull erfaring. Politiet er også relevant her fordi det er en aktør som symboliserer makt og myndighetene. Samtidig som Bandile er skeptisk til myndighetene ber han om bistand fra politiet for å gjøre markedet tryggere.

UTFORDRINGER KNYTTET TIL SIKKERHET

På veien til hagesenteret kommer det mange nysgjerrige lokale for å hilse på meg og få svar på hva den fremmede hvite jenta gjør i et område som distrikt X i Khayelitsha. Jeg er den eneste hvite og blir med ett en magnet for oppmerksomhet. Da vi omsider kommer oss frem til porten ved hagesenteret begynner Bandile å lete i lommene sine, før han konstaterer at han har glemt nøkkelen til porten. Jeg spør hva vi gjør med det, og han svarer at vi må vente til politibilen som står parkert på innsiden av gjerdet skal ut. Etter noen minutters venting åpner porten seg og politibilen kommer mot oss. Den ene politimannen sveiver ned ruta og hilser på oss. Han holder opp en ødelagt pistol og sier noe om at han ikke kommer tilbake før han har fått fikset den. Bandile lurte på om de vil være tilstede under markedet de skal arrangere lørdagen etter, men politimannen rister oppgitt på hodet og sier noe om at han ikke regner med det. Bandile virker skuffet, sier ha det og vi går videre mot hagesenteret.

Etter at jeg har gått meg en runde i hagen, skvetter jeg til av en høy lyd av skudd som avfyres. Jeg har ikke hørt skudd på så nært hold før utenom på skytebane, og kjenner at pulsen øker. Skolebarna har akkurat fått fri for dagen og løper ned mot gjerdet for å få meg seg det som skjer. Jeg snur meg mot Bandile, som trekker på skuldrene og forteller meg at «that's township life». Til tross for at jeg føler meg relativt trygg bak gjerdet, grøsser jeg av tanken på barna som vokser opp i dette området

av Khayelitsha. Det slår meg hvor viktig det må være for barna å ha et trygt stede som hagesenteret å være etter skoletid.

Sikkerhet er en stor utfordring for Khayelitsha og spesielt i distrikt X, som er området hagesenteret ligger i. Som følge av høy arbeidsledighet preger rus og kriminalitet hverdagen til mange lokale. Det er en stor samfunnsutfordring at mange barn og unge tidlig dropper ut av skolen og kommer i kontakt med kriminelle og ruspregede nettverk. Dette er en utfordring for Bandile og prosjektene hans. Det er for eksempel en del som ikke tør å besøke området som hagesenteret ligger i og Bandile mister derfor en del potensielle kunder og samarbeidspartnere.

Man ser også at Bandile ønsker et samarbeid med politiet for å skape trygghet for menneskene som deltar på «Folkets helsemarked». Det viser også at selv om Bandile er skeptisk til å samarbeide med myndighetene og universitetene gjør han det. Det kan for eksempel handle om at han ikke anser politiet som en del av myndighetene eller at sikkerhet kommer over hans ønske om å klare seg selv og være uavhengig av hjelp fra myndighetene.

Dette sier noe om forholdet hagesenteret har til lokalsamfunnet. Det er preget av spenninger og motsetninger. Sikkerhetssituasjonen i lokalsamfunnet skaper utfordringer for hagesenteret fordi det gjør det utrygt å besøke hagesenteret, til tross for at hagesenteret i seg selv er et trygt sted. Derfor kan man si at sikkerhetsutfordringene i Khayelitsha kan sies å være en utfordring for hagesenterets mål om bærekraft, siden den skremmer mennesker fra å for eksempel oppsøke arrangementer som markedet. Dette kan eksemplifiseres med da jeg skulle delta på «Folkets helsemarked». Siden Bandile hadde sagt at jeg gjerne måtte ta med venner spurte jeg en sørafrikansk bekjent om han ønsket å bli med. Da responderte han med «Well, it's a dangerous area. I'm sure you'll be fine though» og det endte med at jeg dro alene. Dette inntrykket er noe Brunn og Wilson (2013) omtaler i artikkelen «Cape Town's million plus black township of Khayelitsha: Terrae incognitae and the geographies and cartographies of silence». De hevder at det er mange hvite sørafrikanere som aldri har besøkt eller sannsynligvis har et ønske om å noen gang besøke townshipen. Dette til tross for at de har bodd i nærheten hele livet og passerer den daglig (Brunn & Wilson, 2013, s. 285).

«HOME GARDENS»

Det er en varm aprildag i det jeg og Bandile vandrer rundt i Khayelitsha. Vi er sultne og Bandile forteller meg at han har lyst til å vise meg en restaurant vi kan spise lunsj på. Jeg er spent på hvilken type restaurant Khayelitsha kan by på og blir imponert da Bandile åpner døren til et fancy, nytt lokale. Det lukter krydder og jeg blir med ett enda mer sulten enn jeg var fra før. Vi begynner å snakke om tørken og fjorårets vannmangel som truet med å gjøre hele byen tom for vann. Bandile forteller meg at vannmangelen skapte store utfordringer for hagesenteret og hjemmehagene i

Khayelitsha, til tross for at de er vant til å klare seg med lite vann. Han sa at en ting var hagesenteret fordi det var bærekraftig nok til å klare seg selv, men mange av hjemmehagene tørket ut som følge av at menneskene som dyrket i dem hadde for lite erfaring. Han fortalte meg også at nå som vannmangelen ikke er like kritisk lengre har de begynt å bygge opp igjen hjemmehagene og målet er at de skal få gjenopprettet like mange som det var før vannmangelen inntraff.

I tillegg til å drive hagesenteret hjelper Bandile lokale med å opprette sine egne «hjemmehager», såkalte «home gardens». Hjemmehager er hager som gjør det mulig for lokale å dyrke grønnsaker hjemme. Typisk for hjemmehager er at en husstand eller et nabolag går sammen for å dyrke noen grønnsaker i et gammelt badekar, en trekasse, en trillebår, et gammelt dekk, plastkasse eller lignende, der målet er at de skal lære om dyrking og bli introdusert for en sunn livsstil. De fleste av de som dyrker i hjemmehager gjør det kun for sitt eget hushold og det er bare et fåtall som dyrker nok til å kunne selge grønnsakene videre til andre. Hjemmehagene er viktige for lokalbefolkningen. Grunnen til det er at hjemmehagene både gir lokale tilgang til grønnsaker og det gir dem en oppgave å fylle dagene med. Det er viktig siden arbeidsledigheten er høy i Khayelitsha og det å ha noe å drive med gir hverdagen mening for mange.

Bandile fortalte meg at en av de største utfordringene med å drive hagesenteret og dyrke i hjemmehager er at man må lære seg å klare seg selv. Han brukte ordet «sustainable» (bærekraft) for å beskrive hva som må til for å klare å opprettholde jordbruket i en tørkeperiode som den Cape Town hadde i 2017. Han fortalte meg at dette var en utfordring mange av de som drev med hjemmehager ikke taklet.

Det Bandile mente med bærekraftig i denne sammenhengen er muligheten til å klare seg selv, uten hjelp utenfra. Før vannmangelen for alvor inntraff Cape Town i 2017 fantes det 250 hjemmehager i Khayelitsha, men antallet minket betraktelig som følge av tørkeperioden. Da jeg gjorde feltarbeid våren 2019 prøvde Bandile og vennene hans å gjenoppbygge flere av hjemmehagene. Målet var å skape like mange hjemmehager i Khayelitsha, som det var før vannmangelen inntraff. Mange av hjemmehagene kollapset som følge av at de ikke var like bærekraftige som hagesenteret.

Bandile fortalte meg at noe av det som gjorde hjemmehagene mindre bærekraftige enn hagesenteret var at menneskene hadde mindre erfaring og at en del av hjemmehagene ble opprettet rett før vannkrisen inntraff. Hagesenteret har flere år bak seg og derfor også erfaring fra tidligere tørkeperioder. Personlig tenker jeg at det også kan ha noe med at i hagesenteret så jobber det mennesker på daglig basis, mens hjemmehagene for noen kanskje er mer et deltidsprosjekt. Hagesenteret får også hjelp av andre NGOs i forhold til å borre etter grunnvann og andre

utfordringer, noe hjemmehagene kanskje ikke har samme tilgang på. Derfor anser jeg både nettverk og erfaring som to viktige grunner til at hagesenteret er mer bærekraftig enn hjemmehagene.

Gjennom hjemmehagene får Bandile mulighet til å bidra i lokalsamfunnet og hjelpe mennesker som ikke har tilknytning til hagesenteret. I hagesenteret fokuserer han hovedsakelig på barn og unge, mens hjemmehagene er noe alle lokale kan benytte seg av. Han får benyttet kunnskapen sin til å hjelpe ulike mennesker rundt omkring i Khayelitsha.

ØKONOMISK BISTAND

Bandile fortalte meg at sannheten er at det ikke er lett å få støtte fra myndighetene, spesielt ikke for mennesker som han, som er fra Khayelitsha. Videre fortalte han meg at det ikke nødvendigvis bare er en dårlig ting at de ikke får støtte fra myndighetene. Uten støtte må de lære seg å drive bærekraftig og være selvstendige. Han mente derfor at mangel på støtte slik sett er en positiv ting. Han fortalte meg også at han har jobbet med andre frivillige organisasjoner og at dette er folk som deler de samme ideene som han. Samarbeid med andre organisasjoner er en måte å få hagesenteret til å gå rundt på, uten støtte fra myndighetene.

En av gangene jeg snakket med Bandile om dette temaet, tok jeg opp at han får hjelp av andre frivillige organisasjoner. Da var han tydelig på å påpeke at de hjalp hverandre. Det ble tydelig at det var viktig for han å påpeke at hjelpen gikk begge veier, og at det ikke var slik at han fikk hjelp uten å gi noe tilbake. Bandile var opptatt av at det var samarbeid fremfor bistand. På samme måte omtalte han mange av samarbeidspartnerne sine som venner, noe som gjorde det vanskelig for meg å få tak på hvem som bidro fordi de var tilknyttet en frivillig organisasjon og hvem som bare bidro for å være en god venn.

Dette gjaldt også da han omtalte samarbeidet med universitetet. Det var først da jeg spurte om økonomisk bistand at det kom frem at menneskene han arrangerte markedet med var studenter fra et universitet han hadde en samarbeidsavtale med. Det var også da det kom frem at han fikk et stipend for samarbeidet. Før det hadde han bare omtalt dem som venner eller bekjente han skulle arrangere et marked med. Kanskje handlet det om at han følte at pengene ikke var viktig fordi kulturutveksling var hovedmålet? Eller kanskje han ønsket å vise at hagesenteret klarte seg selv og ikke ville fokusere på at de faktisk får økonomisk bistand utenfra?

Bandile har opplevd flere utfordringer med myndighetene og eksemplifiserer dette med en hendelse fra 2018. Da var planen at hagesenteret skulle ekspandere. De planla en ny hage i noe han kalte «biblioteket» og de skulle få hjelp av en annen NGO til å gjennomføre ekspanderingen, men myndighetene godkjente ikke prosjektet og nektet å gjennomføre det. Det førte til at de måtte ta alle

tingene de hadde forberedt til den nye hagen tilbake til den gamle. Bandile fortalte meg at han tror et problem med myndighetene er at de ikke er åpne nok for denne typen prosjekter. Utfordringene rundt den planlagte ekspanderingen førte til en frustrerende situasjon for Bandile og de andre involverte fordi de hadde organisert mange ressurser uten at det førte til et resultat. Han påpekte også at dette var et tap for lokalsamfunnet siden prosjektet kunne ha hjulpet samfunnet med å skaffe vann, mat og strøm siden mat og dyrking krever vann og strøm og det ville gått til lokalsamfunnet så vel som til det nye hagesenteret.

SAMARBEID

Til tross for at Bandile er veldig opptatt av at grunnen til at hagesenteret overlevde vannkrisen i 2017/2018 er at det er bærekraftig, blir det etter hvert tydelig for meg at han også avhengig av hjelp utenfra. Selv om han hevder at han ikke er avhengig av hjelp fra myndighetene, får han hjelp via ulike samarbeid med andre frivillige organisasjoner. Han får også økonomisk bistand av universitetet i Cape Town for samarbeidet han har med dem.

Dette viser at til tross for at myndighetene ikke har bidratt, er ikke hagesenteret bærekraftig alene. Dette kan belyses med et eksempel fra felt. Bandile fikk først hjelp av en frivillig organisasjon som installerte en vanntank i hagesenteret under vannkrisen og da vanntanken gikk tom fikk han hjelp av en annen frivillig organisasjon til å borre etter grunnvann i hagesenteret. Dette eksemplifiserer hvordan nettverk, som vist i kapittelet om «Folkets helsemarked», er viktig for å få hagesenteret til å gå rundt. Bandile trenger arbeidskraft, tilgang på ressurser og kapital for at hagesenteret skal være bærekraftig (keep it sustainable).

For at Bandile skal klare å gjøre hagesenteret, hjemmehagene og lokalsamfunnet bærekraftig er han avhengig av samarbeid med andre frivillige organisasjoner og økonomisk bistand utenfra. Selv om han er opptatt av at han ikke vil være avhengig av myndighetene, kan han ikke klare å gjøre hagesenteret bærekraftig helt alene. Derfor er samarbeid med universitetet og andre frivillige organisasjoner helt nødvendig.

Men samarbeidet går begge veier og det var nettopp det Bandile påpekte da jeg spurte om han fikk hjelp av andre NGOs. Bandile sitter på mye verdifull kunnskap som både universiteter og andre NGOs kan ha nytte av. Mange sørafrikanske NGOs benytter seg av frivillige fra USA og Europa og dette er mennesker som ikke kjenner til utfordringene townshipene står overfor. Universitetene preges hovedsakelig av sørafrikanere som ikke er oppvokst i townships. Derfor innehar heller ikke de den kunnskapen som trengs for å lykkes i townships. Derfor er det viktig å påpeke at det ikke bare er Bandile som tjener på samarbeidet med universitetet.

Bandiles kunnskap kan belyses med et møte jeg deltok på i Mitchells Plains. Formålet med møtet var at en bekjent av Paul, som tilhørte samme NGO som han, ønsket å få midler for å starte opp et hagesenter, lignende det Bandile driver i Khayelitsha, i den «fargede» townships Mitchells Plains. Da inviterte hun Paul og Bandile for å bli med å starte opp hagesenteret. Hun ønsket å ha Bandile med på laget fordi han har klart å holde hagesenteret bærekraftig siden 2013 og det er viktig å vise til selvstendighet og at man har klart å overleve når man søker midler som sosial entreprenør.

På møtet fikk Bandile mye skryt for at han har klart å gjøre hagesenteret såpass selvstendig som det er og at han har gjort mye bra for lokalsamfunnet. Det virket som de kom til å få midlene de søkte om og det viser hvilken ressurs Bandile er for andre, som ønsker å få til det samme som han har klart. Det skaper også en mulighet for at Bandile kan utvide prosjektene sine utover Khayelitshas grenser.

Dette prosjektet hadde imidlertid vært uaktuelt under apartheidperioden, siden svarte og fargede ikke hadde noe med hverandre å gjøre. Bandile fortalte meg at da de var unge pleide de å dra til stranden nedenfor Mitchells Plains for å bade. Problemet var bare at de på den tiden ikke kom overens med menneskene i Mitchells Plains. Derfor var målet med badeturen å la være å bli oppdaget. Dersom de ble oppdaget gjaldt det å springe for livet hjemover, mens innbyggerne i Mitchells Plains kom jagende etter dem. Det viser at samarbeid også skjer på tvers av townships og mellom lokale som tidligere var «fiender», som følge av apartheidsystemet.

«Å gjøre bærekraft kult»

Bærekraft er en rød tråd gjennom de prosjektene Bandile driver. For Bandile handler bærekraft om å overleve. Han ønsker at hagesenteret skal klare seg selv, uten hjelp fra myndighetene. Dette reflekterte han selv rundt da han sa at det på mange måter var bra at de ikke fikk støtte fra myndighetene, fordi uten støtte har de måttet lære seg å drive bærekraftig og bli selvstendige. Videre sammenlignet han hvordan hagesenteret er bærekraftig i motsetning til mange av hjemmehagene og la vekt på at det er grunnen til at hagesenteret overlevde vannkrisen i 2018. Dette viser at Bandile lanserer sin egen metode, sine egne tanker og planer for bærekraftighet, både for seg selv og lokalsamfunnet han er en del av.

Han har stadig nye ideer og bruker Airbnb for å fronte de ulike prosjektene sine, som for eksempel å bestille sykler så turister kan sykle gjennom Khayelitshas distrikt X. Rett før jeg dro hjem fra feltarbeidet fortalte Bandile meg at han hadde bestilt sykler til Khayelitsha, som han skulle bruke for å lage guidede turer i Khayelitsha og markedsføre via Airbnb. Målet med syklene var å skape en attraksjon der turister skulle få muligheten til å sykle gjennom området og dermed få en «real

township experience». Han ønsket at en av stoppestedene på ruten skulle være hjemmehagene for at turistene skulle få se hva lokale gjør og endestoppet for sykkelturen skulle være hagesenteret. Dette er et eksempel på hvordan Bandile kombinerer det å være en «samfunnsarbeider» med gründerferdighetene sine og skaper et bærekraftig prosjekt som både bidrar med kapital og markedsføring for lokalsamfunnet. Han hjelper lokalbefolkningen og skaffer samtidig kapital gjennom turisme. Det å sykle er også en miljøvennlig/ bærekraftig måte å komme seg rundt på. Det kombinerer det bærekraftige med å skaffe penger til Bandiles andre prosjekter.

Det å sykle gjennom Khayelitsha er også noe som er trendy og appellerer til turister. Bærekraft og miljøpåvirkning er dagsaktuelt og sånn sett passer Bandiles prosjekter godt inn i det turister er opptatt av. På denne måten får han kombinert markedsføring og bærekraft. Han nevnte flere ganger at han ønsker å gjøre lokalsamfunnet bærekraftig og at han ønsket at de skal klare seg selv. I kap. 3 nevnte jeg hvordan Bandile mente at alt starter med jorden og at det er jorden som er nøkkelen for å gjøre lokalsamfunnet selvstendig og bærekraftig. Dette begrunnet han med at dersom man kan dyrke sin egen mat og dermed bli selvforsynt har man kommet en lang vei. Dette er også en av grunnene til at han hjelper lokale med å opprette sine egne hjemmehager. Det er en del av hovedmålet hans, som er å gjøre lokalsamfunnet bærekraftig og selvforsynt.

Bandiles tilnærming til bærekraft handler også om at lokale skal få en tilnærming til naturen og dermed ønske å ta vare på den. I hagesenteret fokuserer han på å ta med barn- og unge ut i naturen for at de skal få en relasjon til den. Gjennom hjemmehagene, derimot, tar han en bit av naturen hjem til lokale, som bor i distrikt X. På denne måten blir de introdusert for naturen og jordbruk gjennom å lære seg å dyrke sine egne grønnsaker.

Det som binder de ulike elementene i dette kapittelet sammen er at de viser hvordan bærekraft kommer til uttrykk gjennom samarbeid med andre aktører. Det viser hvordan samarbeid med andre NGOs er helt essensielt for at hagesenteret skal være bærekraftig, fordi det klarer ikke å være bærekraftig alene. Kapittelet belyser også hvordan hagesenteret er bærekraftig i motsetning til hjemmehagene. Hjemmehagene er ikke bærekraftige og grunnen til det er at de ikke har tilgang på de faktorene som gjør hagesenteret bærekraftig. Dette er faktorer som kapital, utveksling, samarbeid og nettverk.

Grunnen til at Bandile ønsker å gjøre bærekraft kult er at dersom det blir kult vil mennesker begynne å ta mer vare på jorda. Han ønsker at det skal være noe alle er opptatt av, uansett kjønn eller alder. Det handler om at jordbruk ofte knyttes til eldre kvinner og dermed er det vanskelig å få det til å appellere til unge mennesker, og da kanskje spesielt unge gutter. Derfor er det helt essensielt at menn, som Bandile, viser at det er mulig å være kul og samtidig være opptatt av

bærekraft og naturen. Det handler om å vise hvilke muligheter jordbruk gir og at det ikke bare handler om å dyrke grønnsaker, som man kan selge på et marked. Det handler om å gjøre jorden til et lerret, som man fyller med farge gjennom planting. På denne måten blir jordbruk en form for kunst og det er lettere å gjøre kunst enn dyrking i seg selv. Siden Bandile kombinerer dette med musikk, fotografi og andre muligheter for barn- og unge til å utforske kreativiteten sin kan han klare å gjøre bærekraft kult.

Det viser at dersom man benytter seg av de ressursene man har tilgang på så kan man nå langt og endre noe i det samfunnet man er en del av. Dersom man klarer å gjøre hagearbeid og bærekraft kult kan man skape en unge generasjon som til tross for at de er oppvokst i en marginalisert og kriserammert urban kontekst bidrar i den globale dugnaden for å ta vare på jorden. Dersom mennesker som har så lite klarer å gjøre sin hverdag mer bærekraftig burde i hvert fall mennesker som allerede har mye klare å gjøre tiltak som gjør hverdagen sin litt mer bærekraftig. På denne måten blir ikke bærekraft kun et bistandsprosjekt der Vesten hjelper de fattige, men en felles dugnad mot et bedre og mer bærekraftig samfunn.

Avslutning

Denne oppgaven har utfordret ideen om at fattigdom og bærekraft er uforenlig (Utenriksdepartementet, 2002). Formålet med oppgaven har vært å utforske hvordan bærekraft tolkes og praktiseres i en marginalisert og kriserammet urban kontekst. Informantene mine var opptatt av at hagesenteret måtte være bærekraftig og med det mente de at det måtte klare seg selv. De påpekte at mennesker som lever i en marginalisert kontekst får lite hjelp fra myndighetene og derfor er de nødt til å jobbe for å være selvstendige. Bærekraft var med andre ord et begrep som oppstod i felt og ikke noe jeg selv hadde planlagt å fokusere på i forkant av feltarbeidet.

Avhandlingens ulike nivåer – fra hagesenteret til lokalsamfunnet

Opgaven starter på det laveste nivået, med et kapittel om hagesenteret. Her introduseres de ansatte og man blir litt kjent med hagesenterets filosofi og mål. På dette nivået belyses kun det som skjer i selve hagesenteret og man får innblikk i hagesenterets som arena for å skape muligheter for lokale barn- og unge. Deretter går man et nivå opp til markedet, som viser hvordan markedet er i kontakt med mennesker «utenfra» og dermed åpner det seg muligheter for kulturutveksling og gevinst (kapital). På dette nivået ser man hvordan hagesenteret skaper muligheter utover å være en arena for lokale barn- og unge.

Det er en arena for et marked og det skaper muligheter for lokalbefolkningen. Det belyser også hvordan mangel kan skape en mulighet for gevinst for hagesenteret. Grunnen til det er at det er nettopp det faktum at hagesenteret og Khayelitsha er preget av mangel, som gjør det «annerledes» og «interessant» for turister å besøke det. Etter kapittelet om markedet kommer man enda et hakk høyere opp og det er lokalsamfunnet, som hagesenteret er en del av, som står i fokus. På dette nivået ser man hvordan hagesenteret bade forholder seg til lokalsamfunnet, men også andre aktører utenfor townshopen.

Refleksjoner rundt de ulike kapitlene

“To start changing the community in Khayelitsha you must start changing the composition of the soil.” – Bandile

I kapittelet om hagesenteret viser jeg hvordan det hele startet med Bandiles tilnærming til jorden. Det handler om, som utsagnet over belyser, at for å endre samfunnet i Khayelitsha må man starte med sammensetningen i jorden. Det vil si at for Bandile er jorden en ressurs som skaper muligheter. Når man har gjort den dyrkbar kan man plante frø, som igjen blir til grønnsaker eller tre som man kan høste frukter av. Dette skaper arbeidsplasser, en arena for å spre kunnskap til lokalbefolkningen

og skaffer lokale tilgang til selvdyrket mat. Hagesenteret er også en trygg oase i et ellers utrygt samfunn. Dersom lokale klarer å dyrke sin egen mat, eller tjene penger på det de dyrker, har man klart å endre noe i samfunnet i Khayelitsha. Da har man gjort samfunnet mer bærekraftig fordi det bidrar til at lokalsamfunnet overlever og blir mer selvforsynt.

Et annet aspekt ved dette kapittelet er å vise hvordan Bandiles formål om å «make gardening cool» belyser filosofien om bærekraft. Det som ligger til grunn for denne filosofien er å skape et forhold mellom naturen og lokale barn- og unge i Khayelitsha. Dette forholdet skal lære barna å sette pris på og ta vare på naturen siden Bandiles filosofi om bærekraft handler både om å overleve og ta vare på de ressursene man har. Det handler om at dersom man behandler naturen bra vil den bære frukter og dermed endre lokalsamfunnet til det bedre. Det som binder de ulike elementene i dette kapittelet sammen er tilnærmelsen til jorden («the soil») og hvordan den har ført til Bandiles formål om å gjøre hagesenteret bærekraftig. Det var mulighetene i jorden som førte til at Bandile og kollegaene opprettet hagesenteret og formålet med å «gjøre hagearbeid kult» er å lære barn og unge å dyrke i jorden. Det er også jorden som er utgangspunkt for Bandile som «the soil artist».

I kapittelet om markedet kommer bærekraft til uttrykk gjennom gevinst og utveksling. Utveksling er viktig i forhold til at mennesker med ulik bakgrunn kan dele kunnskap med hverandre og dermed lære nye ting om- og av hverandre, mens gevinst handler om markedet som arena for å oppnå kapital. Det jeg ønsker å belyse med dette kapittelet er at hagesenteret ikke er bærekraftig helt alene. Det er avhengig av kapital og utveksling utover hagesenteret og lokalsamfunnets grenser. Penger gjør det mulig for hagesenteret å skaffe seg tilgang til ressurser de ikke får tilgang til via donasjoner eller hjelp fra andre NGOs.

Bandile fortalte meg ikke mye om det økonomiske aspektet ved å drive hagesenter og fokuserte kun på markedet som arena for å skape kulturutveksling. Det var først da jeg stilte konkrete spørsmål om studentene han arrangerte markedet med at han fortalte meg om universitetet og stipendet han fikk som følge av samarbeidet. Det sier noe om at det er en spenning mellom det økonomiske og Bandiles fremstilling av hagesenteret som selvstendig. Det viser også at selv om hagesenteret klarer mye alene er det også avhengig av økonomisk inntekt. Siden arrangementene for lokale barn- og unge er gratis er det kun via de guidete turistturene og markedet hagesenteret har mulighet til å tjene penger.

I kapittelet om lokalsamfunnet viser jeg hvordan bærekraft kommer til uttrykk gjennom samarbeid med andre aktører. Hagesenteret er ikke bare avhengig av naturressurser og kapital, men det er også avhengig av et nettverk, som strekker seg utover lokalsamfunnets grenser. Samarbeid gjør det mulig for hagesenteret å få hjelp fra andre NGOs til å for eksempel skaffe tilgang til vann. Gjennom

samarbeid får hagesenteret hjelp med å skaffe ressurser og det gjør det mulig for hagesenteret å hjelpe andre lokale via hjemmehager. Hjemmehager er hager som lokale kan dyrke i hjemme hos seg selv. Det gir lokale noe å drive på med, kunnskap og de får tilgang til sunn selvdyrket mat.

Kapittelet belyser også spenningene mellom hagesenteret og lokalsamfunnet rundt. Selv om hagesenteret er et trygt område er lokalsamfunnet det er en del av preget av kriminalitet og rus. Det fører til at mennesker som ikke er fra Khayelitsha utsetter seg for en viss risiko ved å besøke hagesenteret. Det var nok også grunnen til at Bandile ønsket at politiet skulle være tilstede under markedet. Det er interessant at Bandile- og andre lokale har lite tiltro til myndighetene og universitetet, samtidig som de ønsker å ha politiet tilstede som beskyttelse under markedet og gjør samarbeidsavtaler med universitetet.

Det belyser at ting ikke er så sort/hvitt som man først kan få inntrykk av. Dette belyses også i min egen tilgang til felt. Bandile var skeptisk da jeg fortalte at jeg gjorde feltarbeid på vegne av en masteroppgave jeg skulle skrive i forbindelse med utdannelsen min ved et universitet, samtidig som han ble mindre skeptisk da han hørte at universitet lå i Norge. Kapittelet viser hagesenterets rolle i lokalsamfunnet og hvordan hagesenteret er bærekraftig i motsetning til hjemmehager. Dette kommer av at hagesenteret har de nødvendige faktorene kapital, utveksling, samarbeid og nettverk, som er essensielt for at det skal være bærekraftig. Dette er faktorer som hjemmehagene mangler og som gjør at de ikke er bærekraftige på samme måte som hagesenteret.

Kort oppsummert handler oppgaven i sin helhet om at hagesenterets tilnærming til bærekraft er at de skal overleve og bli selvstendige. Det viser seg imidlertid at hagesenteret ikke er bærekraftig alene. Det er avhengig av kapital, utveksling, samarbeid og nettverk, og klarer seg med andre ord ikke helt alene.

Som Hylland Eriksen (2014) argumenterer for har antropologer en mulighet til å belyse de lokales livsverdener og dermed bidra til at informanter får bidratt i den globale debatten. Det er det som har vært formålet med denne avhandlingen; Å belyse hvordan mennesker som lever i en marginalisert og kriserammet kontekst tolker og arbeider for bærekraft. Jeg ønsker å vise det jeg ble klar over under feltarbeidet, at de ikke kun bryr seg om bærekraft, men også gjør daglige tiltak for å gjøre sitt eget lokalsamfunn mer bærekraftig. Derfor er det også helt essensielt at de selv får delta i debatten rundt bærekraft. Det er tross alt de som bor i de «overopphetede områdene» (Eriksen, 2014, s. 17).

PERSONLIGE FELTERFARINGER

Jeg har lært at ting endrer seg fort i felt og man blir utfordret til å ta nye avgjørelser raskt. Tiden er dyrebare under feltarbeid og man må bruke den godt, samtidig som det er vanskelig å vite hvem man skal kontakte når man står fast. Man må finne en løsning, være selvstendig og ha tro på seg selv og sine egne avgjørelser. Dette kan eksemplifiseres med da det ikke fungerte for meg i organisasjonen jeg jobbet for og jeg måtte finne en annen måte å få tilgang til felt på. Da bestemte jeg meg for å google meg frem til noen som drev med jordbruk i townshipene og kontakte de lokale bøndene selv, istedenfor å gå gjennom en stor organisasjon. Dette var mer risikabelt, men jeg visste at tilgangen jeg ville få ved å dra alene sannsynligvis ville være enn helt annen enn om jeg hadde dratt med en organisasjon.

Jeg opplevde feltarbeidet som relativt trygt med tanke på at jeg gjorde feltarbeid et sted som er omtalt som farlig. Det hendte at jeg ikke rakk å komme meg ut av Khayelitsha før mørkets frembrudd. Da opplevde jeg det å havne på minibusstaxiholdplassen midt i Cape Town sentrum som skumlere enn å være i Khayelitsha etter at det hadde blitt mørkt. Jeg opplevde også at lokale som benyttet seg av minibusstaxiene passet på meg og det virket som de satte pris på at jeg brukte samme fremkomstmiddel som dem. Dette resulterte i at jeg blant noen lokale ble omtalt som «Yellow bone», noe jeg ble fortalt at betydde den mest lyshudete formen en svart person kan ha. Da jeg spurte lokale hvorvidt det var en bra eller dårlig ting å bli kalt sa de at jeg skulle ta det som et kompliment siden de da anså meg som «en av dem». Jeg ble fortalt at det med andre ord betydde at jeg var akseptert i lokalsamfunnet og at de ikke ønsket å tiltale meg med noen av de stygge ordene de har for hvite.

Jeg ønsker å belyse hvor viktig det er å utfordre de holdningene menneskene man møter på i felt har i forhold til visse mennesker eller områder. Jeg vet ikke hvor mange ganger i løpet av feltarbeidet jeg fikk fortalt hvor farlig Khayelitsha var og at jeg absolutt ikke måtte finne på å dra dit. Samtidig kom advarslene fra mennesker som selv aldri hadde vært der og kun baserte fordømmene sine på det de hadde hørt i media. Denne stigmatiseringen av områder fører ingen vei. Det skaper bare splittelse og er det en ting Sør-Afrika har hatt nok av så er det nettopp det. Jeg argumenterer ikke for at man som antropolog skal sette sitt eget liv i fare, men at man skal utforske områder så man får sin egen oppfatning av dem. Dersom jeg ikke hadde ignorert alle advarslene jeg fikk hadde denne oppgaven aldri blitt noe av. Jeg lærte utrolig mye om meg selv og om de utfordringene Sør-Afrika står overfor som følge av feltarbeidet. Det er stor forskjell på å lese om noe eller bli fortalt noe, og det å faktisk oppleve det selv. Det skaper en dypere forståelse for det samfunnet man ønsker å lære noe om.

Samarbeid og nettverk

Menneskene jeg møtte gjennom feltarbeidet er vant til krise og de lever på mange måter i en konstant krisesituasjon. I lokalområdet rundt hagesenteret er det mange som lever med konstant vannmangel og uten tilgang på andre elementære ressurser, som strøm eller trygg tilgang til vannkilder. Dette skaper selvsagt utfordringer, men også samarbeid og håp. Det imponerte meg hvor mange dyktige gründerspirer som kommer fra townships og hvor mye kunnskap de sitter inne med. Menneskene jeg møtte hadde pågangsmot og de ga seg ikke selv om de møtte på motgang. Det opplevde jeg som inspirerende å være vitne til.

Jeg ønsker å fremheve viktigheten av samarbeid for å skape håp om en bedre fremtid for mennesker som lever i en marginalisert og kriserammet urban kontekst. Fellesskap og samarbeid er viktige faktorer, som har gjort det mulig for Bandile og de andre ansatte å starte et hagesenter i distrikt X. Dette gjelder både samarbeid innad i hagesenteret, samarbeidet hagesenteret har med lokalsamfunnet og samarbeidet hagesenteret har med mennesker og organisasjoner utenfor lokalsamfunnet. Det er viktig at NGOs jobber sammen fordi de kan ulike ting. Dette gjør at menneskene i hagesenteret klarer å takle de utfordringene de møter på, som følge av å leve i en marginalisert og kriserammet kontekst.

Koronakrisen

Da jeg dro på feltarbeid våren 2019 hadde jeg ikke sett for meg at jeg, et drøyt år senere, selv ville oppleve en krise på nært hold. Det viste seg å være stor forskjell på å selv velge å dra et sted der det er krise og plutselig havne i en i sitt eget hjemland helt uten forvarsel og planlegging. I forkant av et feltarbeid får man mulighet til å forbered seg både fysisk- og mentalt på det som møter en i felt. Koronakrisen, derimot, kom som kastet på meg – og alle andre som lever det gode liv i Vesten. Vi som er vant til at krise ikke er noe som rammer oss og velger selv å oppsøke kriser for å «oppleve dem», som jeg gjorde med vannkrisen i Cape Town. Plutselig er hele verden rammet og denne gang kjenner jeg det selv på kroppen, både fysisk og psykisk, hva en krise gjør med en. Det mener jeg er en verdifull erfaring, men vi skal ikke glemme hvor privilegerte vi faktisk er.

Koronakrisen har nok, i likhet med vannkrisen, endret hverdagen til middelklassen mest. Dette er mennesker med reiseevne- og vilje, som ikke er vant til å leve i en kontekst preget av krise og mangel. Mennesker som de jeg gjorde feltarbeid hos lever i en marginalisert kontekst og har ikke de samme mulighetene til å reise, som det middelklassen har. Derfor peker mine erfaringer mot at det er de som allerede har mye, som merker det mest i hverdagen sin. Menneskene i Khayelitsha levde i krise og med mangel lenge før vannkrisen og koronakrisen oppstod, og har ikke de samme mulighetene som den rikere delen av befolkningen.

Det er vi som allerede lever privilegert, som kanskje merker det mest når man ikke har den friheten eller luksusen man vanligvis har tilgang til. Mennesker som lever i en marginalisert og kriserammet kontekst har ikke disse privilegiene og får kanskje ikke derfor hverdagen endret på samme måte som middelklassen gjør. Kanskje er det på tide at vi som vanligvis ikke opplever kriser eller utfordringer knyttet til mangel på ressurser får kjenne litt på kroppen hva det gjør med en. Kanskje kan det bidra til større forståelse overfor de som lever i en krisesituasjon til daglig.

En global pandemi gir oss rom for å tenke og studere våre egne liv. Det gir oss mulighet til å stoppe opp og stille spørsmålstegn ved den luksusen noen av oss innehar. Kanskje er det på tide å sette pris på det man har og ikke tenke at man må ha alt hele tiden. Kanskje det er på tide å være takknemlig for at man har en trygg vannkilde, innlagt strøm og bor i et trygt område. Kanskje er det på tide å sette pris på at krise er noe nytt for oss og prøve å forstå de menneskene som lever i en konstant krisesituasjon.

Krise i Norge og krise i Khayelitsha

Den 12. mars bestemte myndighetene i Norge seg for å stenge alt av universiteter for å begrense koronasmitte. Det førte til at jeg ikke lengre fikk mulighet til å benytte meg av masterrommet eller andre leseplasser på universitetet. Vi ble oppfordret til å holde oss hjemme, med unntak av de gangene vi skulle handle eller gå en tur. Derfor har store deler av masterskrivingen foregått hjemme i leiligheten min. Jeg fikk heller ikke fått mulighet til å besøke familien min før slutten av mai, som bor ca. 3 timer fra Oslo, grunnet lokale karantenereregler. Dette førte til at jeg ikke fikk møtt store deler av familien min på nesten fem måneder. Jeg har dog lite å klage på. Dersom man sammenligner min situasjon med den situasjonen som kan ramme flyktninger eller mennesker bosatt i fattige områder, som Khayelitsha, er jeg utrolig heldig. I Khayelitsha, og Cape Town for øvrig, har de lenge slitt med vannmangel. For å bekjempe Covid19- viruset har man blitt oppfordret til å vaske hendene med såpe og vann, både ofte og lenge. Hvordan skal mennesker som bor i områder med knapp tilgang til såpe og vann gjennomføre denne oppfordringen?

Vi som har mulighet til å begrense fysisk kontakt, har innlagt vann, har penger til å kjøpe håndsprit og har mulighet til å sette oss selv i karantene, er ekstremt privilegerte. Faktum er at virus som Covid19 spres av oss velstående, som har råd til å reise. Samtidig lever flestparten av oss i samfunn som har mulighet til å stenges ned og putte befolkningen i isolasjon og karantene. For mange, som for eksempel Bandile, er ikke det en mulighet. Det kan føre til at mange fattige vil dø av et virus, som ble spredt av oss velstående og privilegerte.

Jeg var i kontakt med Bandile via Messenger den 15. mars 2020. Da skrev han at han var bekymret for koronapandemien, at de opplevde nasjonal «shutdown» og han avsluttet samtalen med «This is

getting serious». Jeg har fulgt han og hagesenteret på facebook den siste tiden og da koronaviruset kom til Cape Town og byen innførte nasjonal «lockdown» skrev hagesenteret at de som følge av donorer har fått mulighet til å dyrke mer mat. Dette viser igjen hvordan samarbeid og nettverk er viktige faktorer for å bekjempe utfordringer i en krisesituasjon. Hagesenteret er helt avhengig av bidrag fra donorer under pandemien, siden viruset har ført til at de ikke får ha besøk av turister i hagesenteret. Dette er, i likhet med markedet, en viktig arena for å skaffe kapital til hagesenteret og fører til tap av inntekt for dem. Et slikt økonomisk tap kan være katastrofalt for mennesker som lever i en marginalisert og krisepreget kontekst, fordi de ikke har noen form for sikkerhetsnett. De har ingen permitteringsløsninger eller mulighet til å ha hjemmekontor.

På hagesenterets Facebook-side har de oppdatert fortløpende om hvordan situasjonen er for dem under pandemien. I starten av april publiserte de en status der det stod at hver måned får de besøk av to fantastiske mennesker, som representerer to ulike NGOs. Disse menneskene kommer med plantegjødsel og frø til hagesenteret. De skrev videre at de er takknemlige for at de hadde fått en mail fra en av bidragsyterne om at de ville fortsette å støtte dem under coronavirus- pandemien. Dette gjør det mulig for hagesenteret å fortsette jordbruket i denne ekstra utfordrende tiden.

Litteraturliste

Afrikaaner (2020). I *Store Norske Leksikon*. Hentet 14. Juni 2020 fra <https://snl.no/afrikaaner>

Africa Research Bulletin. (2018). SOUTH AFRICA: Cape Town Water Supply Crisis. *Africa Research Bulletin: Economic, Financial and Technical Series*, 22000- 22001. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6346.2018.08158.x>

Beck, R. B. (2000). *The history of South Africa*. Connecticut: Greenwood Publishing Group.

Brunn, S.D. & Wilson, M.W. (2013). Cape Town's million plus black township of Khayelitsha: Terrae incognitae and the geographies and cartographies of silence. *Habitat International*, 284-294. <http://dx.doi.org/10.1016/j.habitatint.2012.10.017>

Buckland, A. & Natrass, N. (2019). Understanding Preferences for Humane and Cruel Treatment of Pest Rodents in Site C, Khayelitsha, South Africa. *Journal of Applied Animal Welfare Science*, 315-324. <http://dx.doi.org/10.1080/10888705.2019.1666008>

Cape Town (2019). I *Store Norske Leksikon*. Hentet 26.mai 2020 fra https://snl.no/Cape_Town

Cape Town (2020). I *Britannica Academic*. Hentet 26.mai 2020 fra <https://academic-eb-com.ezproxy.uio.no/levels/collegiate/article/Cape-Town/106120>

Eriksen, T. H. (2014). Antropologi på en overopphetet klode- En diagnose og et forslag. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 5-22. Hentet fra https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/nat/2014/01/antropologi_paa_en_overopphetet_klode_-_en_diagnose_og_et_fo

Eriksen, T. L. (2016). *Sør- Afrikas historie*. Kristiansand: Portal forlag.

FN. (2019, 15. januar). Bærekraftig utvikling. Hentet fra <https://www.fn.no/tema/fattigdom/Baerekraftig-utvikling>

FN. (2020, 28. januar). FNs bærekraftsmål. Hentet fra <https://www.fn.no/Om-FN/FNs-baerekraftsmaal>

Fosshagen, K. (2017). I *Store Norske Leksikon*. Hentet 26. mai 2020 fra <https://snl.no/globalisering>

Goffman, E. (1992). *Vårt Rollespill til Daglig: Et Studie av Hverdagslivets Dramatikk*. Oslo: Pax.

Google. (2020). Hentet fra: <https://www.google.no/maps/place/Khayelitsha,+Cape+Town,+Sør-Afrika/@->

34.0105178,18.596685,11.69z/data=!4m5!3m4!1s0x1dcc4f2d81f6e52f:0x4e5f3efcc5678566!8m2!3d-34.0378253!4d18.6798895

Hagen, R. & Gudmundsen, A. (2011). Selvreferanse og refleksjon – Forholdet mellom teori og empiri i forskningsprosessen. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 459- 489. <https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/tfs/2011/04/art11>

Hellevik, O. (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap* (7. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.

Holden, E. & Linnerud, K. (2018). Fra global idé til lokal handling. *Plan*, 48-55. https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/plan/2018/03/fra_global_id_til_lokal_handling

Hviding, E. (2002). Langsiktig arbeid i ekspanderende felt: en fortelling om komprimert globalisering i Melanesia. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 220-227. https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/nat/2002/04/langsiktig_arbeid_i_ekspanderende_felt_en_fortelling_om_kompri_mert_globalis

Jordhus-Lier, D. (2014). «Den uformelle byen»: En utfordring fra Sør. *Plan*, 12-19. https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/plan/2014/01/den_uformelle_byen_en_utfordring_fra_soer

Kalland, A. (2008). Det religiøse miljøparadigmet og de Andre. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 94-107. https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/nat/2008/02-03/det_religiose_miljoparadigmet_og_de_andre

Krise (2018). I *Store Norske Leksikon*. Hentet 26.mai 2020 fra <https://snl.no/krise>

Kusenbach, M. (2003). Street Phenomenology: The Go-Along as Ethnographic Research Tool. *Ethnography*, 455-485. <https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.1177/146613810343007>

Moltu, Berit. (2004). Etnografi og kunnskapsproduksjon. Om å skrive seg ut av feltarbeidet. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 15 (4), 241-256. https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/nat/2004/04/etnografi_og_kunnskapsproduksjon_omaskrive_seg_ut_av_feltarbeidet

Narotsky, S. & Besnier, N. (2014). Crisis, value and hope: rethinking the Economy. *Current Anthropology*, 4-16. Hentet fra https://www.jstor.org/stable/10.1086/676666?seq=1#metadata_info_tab_contents

- Nustad, K. (2003). Regjeringen gjennom utvikling: Rasjonalitet, politikk og økonomi i Sør-Afrika. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 99-110. https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/nat/2003/02-03/regjering_gjennom_utvikling_rasjonalitet_politikk_og_ekonomi_i_sor-afrika
- Rodina, L. (2019). Water resilience lessons from Cape Town's water crisis. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Water*, 6(6), 1-7. <https://doi.org/10.1002/wat2.1376>
- Smedal, O. H. (2010). Makt, motstand og motstandskritikk- En etnisk minoritetsgruppe i post-Suharto Indonesia. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 80- 96. <https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/nat/2010/02-03/art11>
- Sørbo, G. M. (2017). Kriser og kriger- er det bruk for oss nå? *Norsk antropologisk tidsskrift*, 28, 7-19. https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/nat/2017/01/kriser_og_kriger_er_det_bruk_for_oss_naa
- Spradley, J. (1980). *Doing Participant Observation*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Super, G. (2016). Volatile Sovereignty: Governing Crime through the Community in Khayelitsha. *Law and Society Review*, 50(2), 450-483. <https://doi.org/10.1111/lasr.12198>
- Svendsen, S.E. (2009). Byutvikling i Sør. *Plan*, 40-43. https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/plan/2009/01/byutvikling_i_sor
- Thompson, L. Conradie, I. & Tsolekile de Wat, P. (2014). Participatory Politics: Understanding Civil Society Organisations in Governance Networks in Khayelitsha. *Politikon*, 387-402. <https://doi.org/10.1080/02589346.2014.975937>
- Tjønneland, E. (2019). Økonomi og næringsliv i Sør-Afrika. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 14. juni 2020 fra https://snl.no/%C3%98konomi_og_n%C3%A6ringsliv_i_S%C3%B8r-Afrika
- Tjønneland, E. (2019). Sør-Afrika. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 26. mai 2020 fra <https://snl.no/Sør-Afrika>
- Tjønneland, E. (2019). Sør-Afrikas befolkning. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 14. juni 2020 fra https://snl.no/S%C3%B8r-Afrikas_befolkning
- Tjønneland, E. (2020). Apartheid. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 26. mai 2020 fra <https://snl.no/apartheid>
- Tjønneland, E. (2020). Sør-Afrikas samtidshistorie. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 26. mai 2020 fra https://snl.no/S%C3%B8r-Afrikas_samtidshistorie

Utenriksdepartementet. (2002). *Nasjonal strategi for bærekraftig utvikling statsministerens forord*.
Hentet 26.mai 2020 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-strategi-for-barekraftig-utvikl-2/id448574/>